

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
(REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI)

ANABABALARIN ÇOCUK YETİŞTİRMEYE İLİŞKİN
TUTUMLARININ, BİLGİ DÜZEYLERİNİN
VE 11 – 18 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERİN
KENDİLERİNİ DEĞERLENDİRMELERİNİN
İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Halis Özerk

Ankara
Şubat, 2006

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
(REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI)

ANABABALARIN ÇOCUK YETİŞTİRMEYE İLİŞKİN
TUTUMLARININ, BİLGİ DÜZEYLERİNİN
VE 11 – 18 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERİN
KENDİLERİNİ DEĞERLENDİRMELERİNİN
İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Halis Özerk

Danışman : Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak

Ankara
Şubat, 2006

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼' ne,

Bu alışma, j¼rimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında (Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı' nda) DOKTORA TEZİ ALIşMASI RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan ..... (imza)

Akademik Unvan, Adı – Soyadı

¼ye..... (imza)

Akademik Unvan, Adı – Soyadı

¼ye..... (imza)

Akademik Unvan, Adı – Soyadı

¼ye..... (imza)

Akademik Unvan, Adı – Soyadı

¼ye..... (imza)

Akademik Unvan, Adı – Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ¼ğretim ¼yelerine ait olduğunu onaylıyorum.

...../...../ 2006

(İmza Yeri)

Akademik Unvan, Adı – Soyadı

Enstit¼ M¼d¼r¼

ÖNSÖZ

Ana-babaların çocuk yetiştirme tutumları üzerine ülkemizde 1972 yılından bugüne kadar birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Ancak ilk çalışmalarda ağırlıklı olarak elde edilen ve sağlıklı olarak değerlendirilen koruyucu tutum ile baskıcı tutumun son yıllardaki çalışmalarda da ağırlıklı tutum olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Yani yaklaşık otuzdört yıl geçmesine ve üstelik bu süreçte her geçen gün ana-baba eğitimleriyle ilgili çalışmalara daha fazla yer verilmesine rağmen ülkemiz ana-babalarında çocuk yetiştirmeye ilişkin sağlıklı tutumlarda ne yazık ki fazla bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

Yapılan çalışmalarda ana-baba tutumlarının arzu edilen (veya beklenen) düzeyde bulunamamasının önemli bir nedeni, belki de sağlıklı tutum değişikliğine götürecek bilgilere ana-babaların yeterince sahip olmamalarıdır. Yani ana-babaların, anne - babalık bilgi düzeylerinin belirlenmemesi ve dolayısıyla gerekli çalışmaların bu çerçevede yapılmaması sağlıklı tutumların sürdürülmesinin önemli bir nedeni olabilir.

Ana-babaların, çocuk yetiştirmeye ilişkin bilgi düzeylerini belirleyebilmek amacıyla bir ölçek geliştirilerek, ana-baba tutumlarının ve bununla birlikte ana-babalık bilgi düzeylerinin öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri ile ilişkisini ele alan bu çalışma, alandaki boşluğu doldurabilme, alana katkıda bulunabilme ve ana-babalara yönelik çalışmalara yön verebilme amacı taşımaktadır.

Çalışmamın, (araştırdığım kadarıyla) bu çerçevede yapılan ilk çalışma olma özelliği taşıması bana mutluluk veriyor olsa da asıl mutluluğum, bu çalışmanın, yaklaşık otuzdört yıldır devam eden sağlıklı ana-baba tutumlarının sağlıklı ana-baba tutumlarına dönüşmesine katkı sağladığını görmem olacaktır.

Uzun zaman alan çalışmamda, uzun süre danışmanım olan, çalışmamın her aşamasında bana destek olan, yön gösteren, moral veren ve beni motive eden değerli hocam Prof. Dr. Üstün Dökmen' e, sonradan danışmanım olan ancak kısa sürede, dinlenildiğimi, doğru anlaşıldığımı bana hissettiren ve bu süreçte bilgilendirme iletişimine önem veren değerli hocam Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak' a, sakinliği ile model olan ve aynı zamanda bu özelliğini etkileşimde

bulduğum her süreçte bana da aktaran değerli hocam Uğur Öner' e, literatür çalışması aşamasında verdikleri destek ve katkıları nedeniyle değerli hocam Prof. Dr. Figen Çok' a ve Yrd. Doç. Dr. Seher Sevim Aydemir' e, verilerin analizi ve değerlendirilmesi aşamalarında desteğini ve emeğini esirgemeyen değerli dostum Arş. Gör. Murat Akyıldız'a bütün içtenliğimle teşekkür ederim.

Verilerin toplanması aşamasındaki yardımlarından dolayı Kayseri Kocasinan İlçe Milli Eğitim Müdürü' ne, çalışmanın gerçekleştirildiği okulların yöneticilerine, Psikolojik Danışmanlarına, ölçek/test sorularını içtenlikle ve titizlikle yanıtlayan öğrencilere ve öğrencilerin ana-babalarına teşekkür ederim.

Yaşamımı anlamlandırmasının yanı sıra, uzun süren bu çalışmam sırasında yoğunluğuma, gerginliğime ve çalışmamı uzun zamana yaymama anlayış ve sabır göstererek beni sürekli destekleyen değerli eşim Hayriye' ye, baba unvanımı borçlu olmamın yanı sıra, doktora programım süresince, her ne kadar kendisine ayırmam gereken zamandan çalmamak uğruna çalışmalarımın büyük bir bölümünü geceleri gerçekleştirmiş olsam da kendimi borçlu hissetme duygumu hafifleten anlayışlı oğlum Özgün' e sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

Halis ÖZERK

Şubat, 2006

ÖZET

ANABABALARIN ÇOCUK YETİŞTİRMEYE İLİŞKİN TUTUMLARI VE BİLGİ DÜZEYLERİ İLE 11-18 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERİN KENDİLERİNİ DEĞERLENDİRMELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Özerk, Halis

Doktora, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
(Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı)

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK

Şubat 2006, 187 sayfa

Bu araştırmada, öncelikle anne-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumları ve anne-babalık bilgi düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi ve çocukların kendilerinde tanımladıkları davranış problemleri ile ilişkisini araştırmak amaçlanmıştır.

Çalışma 360 ana-baba ve 360 ergen olmak üzere 720 kişilik bir grup üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma gruplarından biri olan anne-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarının temel demografik özellikler ve bazı değişkenler ile ilişkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda anne babalara PARI (Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği) uygulanmıştır.

Anne babaların, hamilelikten ergenlik dönemi sonuna kadarki süreçte anne babalık bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla da bir test geliştirilmesi hedeflenmiş ve ABBT (Annebabalık Bilgi Testi) geliştirilerek anne babalara uygulanmıştır. ABBT ile ölçülen anne babaların bilgi düzeyleri de temel demografik özellikler ve bazı değişkenler bakımından incelenmiştir.

Diğer araştırma grubu olarak 11-18 yaş grubu öğrenciler ele alınmış ve bu öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemlerinin neler olduğu YSR (Ergenlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği) ölçeği ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bu problemlerin cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve kardeş sayısı ile ilişkisine bakılmıştır.

Bunun yanı sıra anne-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin gerek tutumlarının gerekse bilgi düzeylerinin 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığı sorgulanmıştır.

Çalışmada deneysel işlem yapılmayıp var olan durum betimlenmeye çalışıldığı için, İlişkisel Tarama Modeli kullanılmıştır. Anne babaların tutumları ve bilgi düzeylerinin değişkenlerle ilişkisine ilişkin elde edilen veriler, SPSS ortamında aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılarak betimlenmiştir. Gruplar arasında, bağımlı değişkenlere ilişkin farklar için; iki grup için t testi, üç ve daha fazla gruplar için de varyans analizi kullanılmıştır. Anne babaların tutumları ve bilgi düzeylerinin 11-18 yaş grubu öğrencilerinin kendilerinde tanımladıkları problem davranışlarla ilişkisini incelemek için ise çoklu regresyon analizi kullanılmıştır.

SPSS ortamında yapılan istatistiksel değerlendirmeler sonucunda, Anne babaların, bütün tutum alt boyutlarında, PARI ölçeği ortalama puanlarının gerisinde kaldıkları, ağırlıklı olarak koruyucu ve baskıcı tutum, en az olarak da demokratik tutum sergiledikleri görülmüştür.

Anne babalık bilgisi boyutunda ise; anne babaların ABBT'nden vasat (orta) sayılabilecek puanlar aldıkları, bilgi kaynakları bakımından da en fazla geleneksel bilgiye daha sonra magazinsel, en az olarak da bilimsel bilgiye sahip oldukları görülmüştür.

Problem davranış boyutunda ise, 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri problem davranışlar açısından YSR ölçeğine göre hiçbir alt boyutta klinik düzeyde problem davranış puanı elde edilmemiştir.

Anne babaların gerek tutum öğelerinin ve gerekse bilgi düzeyi öğelerinin, çocuklarının kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemlerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde belirlemediği görülmüştür.

Abstract**The Relationships Between from 11 to 18 age Students' the Evaluation of Themselves with Parents' Attitudes About Growing up Children and Knowledge on Parenthood****Özerk, Halis**

Doctorate, Department of Educational Sciences
(Program of Guidance and Psychological Counseling)

Councilor: Prof. Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK

2006, February , 187 page

This study aimed to investigate the relationships of parents' attitudes concerning growing up their children and knowledge on parenthood with the behavioural problems which children identify in themselves. Parents' attitudes related to growing up their children are investigated according to basic demographic features and some variables. The PARI (Parental Attitude Research Instrument) scale was administered to the parents for this purpose. ABBT (Parenthood Knowledge Test), which was developed in order to measure the parents' knowledge of parenthood from the pregnancy until adolescence, was administered to parents. Parents' knowledge that was measured via ABBT was also investigated according to basic demographic features and some variables.

The other sampling group was students aged 11 to 18 and it was tried to determine what behavioural problems those students define in themselves, by using YSR (Youth Self-Report) scale. These problems were examined according to gender, socioeconomic status and the number of siblings. On the other hand, it was tried to identify whether the parents' attitudes related to growing up children and their knowledge on parenthood have a significant effect on the behavioural problems the students aged 11 to 18 define in themselves.

Because no treatment was given and the current situation was investigated, relational survey method was used in this study. The data concerning the parents' attitudes and knowledge and their relationships with the independent variables were

described through 'SPSS for Windows', using the means and the standard deviations. T-test was used in order to determine the differences between two groups, and F test (analysis of variance) for more than two groups. Multiple regression analysis was used in order to investigate the relationships of the parents' attitudes and knowledge with the behavioural problems of children aged 11 to 18 which the students identify in themselves.

The results of the analysis in SPSS for Windows indicated that in all the attitude subscales, parents' scores stayed behind the average scores of PARI, turned out to be mostly protective and authoritarian and less democratic. As for the parental knowledge, it was found that parents had average scores in ABBT, and in terms of the source of knowledge, they had more of traditional and less of scientific knowledge. In none of the subscales of the problems which the students identified in themselves, a score of problem behaviour at clinical level was found according to YSR scale. However, it was also seen that neither the parental attitude nor the level of their knowledge affects their children's behavioural problems which they identify in themselves at a statistically significant level.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo no ve Adı</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. ABBT Faktör Analizi Sonuçları	81
Tablo 2. Özdeğerler ve Varyanslara İlişkin Yüzdalık Tablosu	83
Tablo 3 . Deney Grubunun Öntest-Sontest Puanlarının Karşılaştırılması	84
Tablo 4 . Kontrol Grubunun Ön test – Son test Puanlarının Karşılaştırılması	84
Tablo 5. Ölçeğin Deney ve Kontrol Gruplarını Sontest Puanlarına Göre Ayırt Etme Gücü İçin T Testi	83
Tablo 6. Ana-baba Grubunun Demografik Özellikleri ve Gruplamalara Ait Veriler	85
Tablo 7. 11-18 Yaş Öğrenci Grubunun Demografik Özellikleri ve Gruplamalara Ait Veriler	90
Tablo 8. Öğrenim Düzeyine ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Katılımcıların PARI Ölçeğinden Aldıkları Toplam Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler Tablosu	92
Tablo. 9. Öğrenim Düzeyine ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Katılımcıların PARI Ölçeğinden Aldıkları Toplam Puanlara İlişkin Varyans Analizi Tablosu	93
Tablo 10. Sosyoekonomik Düzeye Göre Ana-babaların PARI Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Tukey Çoklu Karşılaştırma Tablosu	94
Tablo 11. Farklı SED ve Eğitim Düzeyinden Katılımcıların ABBT Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler Tablosu	96
Tablo 12. Sıralar	96
Tablo 13. Farklı SED ve Eğitim Düzeyinden Katılımcıların ABBT Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	97

Tablo 14. Farklı SED ve Eğitim Düzeyinden Katılımcıların ABBT Puanlarına İlişkin Post – Hoc Testi Sonuçları	98
Tablo 15. Ana-babaların Yanıtlarının ABBT Boyutlarına Göre Dağılımları	99
Tablo 16. Cinsiyete Göre YSR Testi Betimsel İstatistikleri	100
Tablo 17. Yaşlara Göre YSR Testi Betimsel İstatistikleri	101
Tablo 18. Cinsiyete ve Yaşa Göre Katılımcıların YSR Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler Tablosu	102
Tablo 19. Cinsiyete ve Yaşa Göre Katılımcıların YSR Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Varyans Analizi Tablosu	103
Tablo 20. Değişkenler Arası Korelasyon Katsayıları Tablosu	104
Tablo 21. ABBT ve PARI Puanları, SED ve Öğrenim Düzeyi Değişkenlerinin YSR Puanlarını Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Tablosu	104

İÇİNDEKİLER:

	<u>Sayfa</u>
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	.v
ÖNSÖZ	vii
ÖZET (TÜRKÇE)	ix
ABSTRACT	iix
TABLolar LİSTESİ	xi
BÖLÜM I	
GİRİŞ	
	1
Problem	4
Araştırmanın Amacı.....	9
Araştırma Soruları	9
Araştırmanın Önemi	11
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	13
Araştırmada Kullanılan Tanımlar.....	13
BÖLÜM II	
BİLGİLENDİRME	
KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	
	14
Kişilik Gelişimi	15
Oral (ağzıcı) Dönem / Temel Güven – Güvensizlik Dönemi.....	16
Anal Dönem / Özerklik – Utanma ve Kuşkuculuk Dönemi	18
Fallik Dönem / Girişkenlik – Suçluluk Dönemi	19
Latent (gizli) Dönem / Başarı – Aşağılık Duygusu Dönemi	20
Genital (ergenlik) Dönem / Kimlik – Rol Karmaşası Dönemi	20
ANNE BABA TUTUMLARI	
	23
Ana- baba Tutumları ile İlgili Araştırmalar (Çocuklarda görülen Problem Davranışlarla İlişkilendirmeler ve Açıklamalar).....	30
Ülkemizde Anne Baba Tutumları Konusunda Yapılan Çalışmalar...	36

ÇOCUKLARDA GÖRÜLEN DAVRANIŞ PROBLEMLERİ	45
Çocuklarda Problem Davranışlar	45
Sosyal Öğrenme (Social Learning) Teorisi	47
Bilişsel (Cognitive) Teori	47
Psikodinamik (Psychodynamic) Teori	47
Duygu (heyecan) Düzenliliği Gelişimi	48
Yapılan Çalışmalar.....	49
Ülkemizde Yapılan Çalışmalar	61

BÖLÜM III

YÖNTEM	68
Araştırmanın Modeli	68
Araştırma Grubu	69
Verilerin Toplanması	71
Veri Toplama Araçları	71
PARI (Parental Attitude Research Instrument)	72
YSR (Youth Self-Report)	75
ABBT (Anne Babalık Bilgi Testi)	78
ABBT' nin Kuramsal Temeli	78
ABBT(nin Geliştirilmesi	79
Verilerin Analizi	86

BÖLÜM IV

BULGULAR	87
Betimsel İstatistikler	87
Ana- Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarına İlişkin Veriler	91
Ana-babaların Öğrenim Durumlarına ve sosyoekonomik düzeylerine Göre PARI Verileri.....	91
Ana-Babaların Ana-babalık Bilgi Düzeyine İlişkin veriler.....	95
Ana-babaların Sosyoekonomik Düzey ve Öğrenim Durumlarına Göre ABBT Verileri.....	95
YSR Verileri	99
Cinsiyetlere Göre Öğrencilerin YSR Testi Verileri	99
Yaşlara Göre Öğrencilerin YSR Testi Verileri	100

BÖLÜM V

TARTIŞMA ve YORUM.....	105
Ana-babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarına İlişkin Verilerin Tartışılması	105
Anne-babaların ABBT Puanlarına ilişkin Verilerin Tartışılması.....	109
Öğrencilerin YSR Puanlarına ilişkin Verilerin Tartışılması	110

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER	115
Araştırmaya İlişkin Öneriler	117
İleride Yapılacak Çalışmalara İlişkin Öneriler	118
KAYNAKÇA	120

EKLER

- EK. 1 : PARİ (Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği)
- EK. 2 : ABBT (Anne Babalık Bilgi Testi)
- EK. 3 : YSR (Youth Self-Report/ 11-18 Yaş Formu Ölçeği)
- EK. 4. DİE Kayseri İl Müdürlüğü' ne Verilen Dilekçe ve Yanıt Örneği
- EK. 5. Kayseri Büyükşehir Belediyesi' ne verilen dilekçe örneği
- EK. 6. Kayseri Büyükşehir Belediyesi' nden Alınan Yanıt Örneği
- EK. 7. Kayseri Kocasinan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü' ne Verilen
Dilekçe ve Yanıt Örneği
- EK. 8. ABBT Madde Güçlük ve Ayırtedicilik Değerleri Tablosu
- EK. 9. ABBT Alt Boyutlarına Ait İfadelerle İlişkili Bilgiler

ANABABALARIN ÇOCUK YETİŞTİRMEYE İLİŞKİN TUTUMLARININ, BİLGİ DÜZEYLERİNİN VE 11 – 18 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERİN KENDİLERİNİ DEĞERLENDİRMELERİNİN İNCELENMESİ

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmada ele alınan çocuk yetiştirmeye ilişkin ana-baba tutumları ile ana-babalık bilgi düzeylerine ilişkin tarihsel gelişime ait kısa bir bilgilendirmeye, araştırma konusuna ilişkin probleme, araştırmanın amacına, ele alınan sorulara, önem ve gerekçesine, araştırmanın sınırlılıklarına ve bu araştırmaya niçin gereksinim duyulduğuna yer verilmeye çalışılacaktır.

Filozoflar, çocukluğun oluşturucu doğası hakkında fikir yürüttüler; ahlakçılar, çocukların davranışı hakkında açıklamalar yaptılar; ana-babalar çocuklarının gelişmelerini anlamak istediler. Ancak, yaklaşık yüzyıl öncesine kadar çocukların bilimsel olarak incelenmesi gerçek anlamda ortaya çıkmış değildi. Sistemli araştırmalar, çocuğun ve ergenin gelişiminin büyüleyici öyküsünü anlamak için kullanabileceğimiz bir bilgi birikimine yol gösterdiler (Gander and Gardiner, 1981; çev: Ali Dönmez, Nilgün Çelen ve Bekir Onur,1993).

Örneğin ortaçağda, yaklaşık olarak 5. ve 13. yüzyıllar arasında, insanlar çocukluğu yaşamın farklı bir dönemi olarak görmüyordu (Aries, 1962; akt. Gander and Gardiner, 1981; çev: Ali Dönmez, Nilgün Çelen ve Bekir Onur,1993). Bildiğimiz resmi eğitim kavramı mevcut değildi ve bunun sonucu olarak çoğu çocuk için okul da yoktu. Bunun yerine çıraklık hemen hemen eğitimin evrensel biçimini oluşturmaktaydı (Beekman, 1977; akt. Gander and Gardiner, 1981; çev: Ali Dönmez, Nilgün Çelen ve Bekir Onur,1993).

Bebeğe karşı duyarlılık 1500' lü yılların sonlarında gelişmeye başladı. Yetişkinler çocuğa artık kişiliksiz (non person) bir varlık olarak bakmıyorlardı ve 1600' lere gelindiğinde çocukluğu yetişkinlikten farklı olarak görmeye başladılar.

1600 ile 1800 yılları arasında çocukların eğitimine ilişkin tutumlarda bir devrim ortaya çıktı. Üniversiteler kuruldu; eğitimciler ve ahlakçılar, insanların masum doğduğu ve yaşlı kişilerin gençlerin masumluğunu koruma görevini üstlenmeleri, uygun yollar göstererek onlara rehberlik etmeleri gerektiği konusunda vaazlar verdiler. Tüm felsefe bu düşünceler çerçevesinde gelişti (Plumb, 1976; akt. Gander and Gardiner, 1981; çev: Ali Dönmez, Nilgün Çelen ve Bekir Onur,1993).

İnsan davranışının ve kişilik özelliklerinin incelenmesi ile birlikte, bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde ana-babaların tutumları da ele alınmaya ve bireyin davranışları ile ilişkilendirilmeye çalışılması günümüze kadar devam etti.

Psikanalitik kuramın kurucusu Freud, önce, nevrozların oluşumunda, çocuklukta yaşanan cinsel içerikli sarsıcı olayların önemli bir rol oynadığını fark etmişti. Klinik deneyimleri arttıkça giderek hastaların çocukluk dönemlerine ilişkin yaşantılarının ve düşümlerinin ortak yönlerini saptamaya başladı. Daha sonra oral (ağzıl), anal, fallik, gizil ve genital dönem olarak adlandırdığı gelişim kuramını oluşturdu. Bu dönemlerde, ana-baba tutumlarının bireyin kişilik gelişimi ve davranışları açısından büyük önem taşıdığını belirtti. Hatta ana-babaların hatalı tutumları nedeniyle bu dönemlerden herhangi birine saplanmanın bireyin kişilik özelliklerini belirleyebileceğini ifade etti. Örneğin oral dönemde annenin çocuğu ile etkileşimi (çocuğun fizyolojik ihtiyaçlarını giderme sırasındaki davranış ve tutumları), çocukta güven veya güvensizlik duygularının temelini atacağını, anal dönemde verilen katı tuvalet eğitiminin ileriki yıllarda cimrilik, kararsızlık, titizlik, aşırı düzenlilik (obsesyon) gibi kişilik özelliklerinin temellerini atabileceğini ileri sürdü (Öztürk,1989; Geçtan, 1993; Cüceloğlu, 1998).

Adler de grubun birey üzerindeki etkilerini tartışırken, özellikle aile üzerinde durmuştur. O da Freud gibi, yaşamın ilk beş yılının ve bu süredeki

aile içi ilişkilerin ve ana-baba tutumlarının, kişilik özelliklerinin ve yaşam stiline belirlenmesinde büyük önem taşıdığını ileri sürmüştür.

Jung da, yaşamın ilk yıllarında çocuğun ayrı bir kimliği olmadığını, psişesinin de (psişe Jung' a göre, bilinçli ya da bilinçdışı, tüm duygu, düşünce ve davranışlardır) ana-babasının psişelerinin yansımalarından oluştuğunu, bu nedenle ana-babanın ruhsal sorunlarının da çocukta görülebileceğinin kaçınılmaz bir durum olduğunu belirtir.

Sullivan ise bireyin gelişiminde aile içi ilişkilerin önemli olduğunu ancak kişiliği yalın biçimde belirleyici özellik taşıyamayacağını, çocukluk döneminde edinilmiş bazı olumsuz davranış örüntülerinin daha sonraki dönemlerde (özellikle ergenlik öncesinde) onarılabileceğini belirterek ergenlik öncesi dönemin "tedavi edici etkisi" üzerinde durmuştur (Geçtan, 1993).

Tutum kavramı Sosyal Psikoloji araştırmalarında da önemli bir yer tutmaktadır. Tutumların bilgi ile, bilgi kaynağının güvenilirliği ve bilgi kaynağının ikna ediciliği etmenlerine bağlı olarak değişebildiğine ilişkin sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalara ilişkin bilgiler (Krech and Crutchfield, 1948; Çev: Erol Güngör, 1980; Krech, Crutchfield, Ballachey, Çev: M.Turhan, 1983; Kağıtçıbaşı, 1988; Cüceloğlu,1998; Arkonaç, 2005) bir bakıma bu çalışmaya da dayanak oluşturmaktadır.

Dolayısıyla bu araştırma alandaki çalışmalara katkıda bulunabilme amacı taşımaktadır.

Problem

Günümüzde, özellikle gelişmiş toplumlarda, gerek psikiyatristleri, gerek psikologları, gerek eğitimcileri ve gerekse toplumbilimcileri çocuklar, gençler ana-babalar ve gelecek kuşaklar bakımından endişelendiren durumlar (zararlı madde kullanımında, kapkaç olaylarında, suç işleme davranışlarında ve bu konulardaki yaş düzeyinin gittikçe düşmesindeki artış vb.) yaşanmaktadır. Bu nedenlerle toplumların daha sağlıklı bireylerden oluşturulması amacıyla bireylerin ruh sağlığını koruma ve sağlıksız davranışların nedenlerini önlemeye yönelik çabalar her geçen gün artmaktadır. Çünkü problemlerin oluşmasını önleme çalışmaları, oluştuktan sonra giderme çalışmalarından daha akıllıca, daha sağlıklı, daha kolay ve üstelik daha ekonomiktir. Önleme ve koruma çalışmalarında temel amaç, sağlıklı toplumlar ve sağlıklı bireyler oluşturmak olduğuna göre, ağırlık verilmesi gereken çalışmaların da toplumların en küçük ve en temel birimi olan ailelerden (yani ana-babalardan) başlatılması gereği açıktır. Ana-babalara yönelik çalışmaların ise, hatalı değer yargılarının, çocuk yetiştirme konusundaki sağlıksız ve olumsuz ana ana-baba tutumlarının olumlu yönde geliştirilmesi çerçevesinde yürütülmesi ihtiyacı vardır. Çünkü bireyin temel davranış örüntülerinin ve kişilik özelliklerinin ağırlıklı olarak aile ortamında oluştuğu kabul edilmektedir.

Kauffman (1997), tüm kültürlerin çocuğun kişiliğinin gelişmesinde ve öğrenim yaşantılarında aileye temel rolü ve sorumluluğu verdiğini ve yetişkin yaşama kadar da bu sorumluluğun ailede olduğunu belirtir.

Synder ve Patterson' a (1987; Akt: S. Kaner, 1996) göre, olumlu tutumları olan ana-babalar, çocuklarına olumlu davranış yollarını göstererek onların kişilerarası ilişkilerini kolaylaştırırlar, olumlu davranışlarına olumlu geribildirimler ve pekiştireçler verirler, ilgilerini, sevgilerini gösterip eleştirel olmayıp destek olup, etkinlikleri paylaştıklarında çocuklarına olumlu davranış modelleri sunarlar ve olumlu beceriler kazanmalarına katkıda bulunurlar. Böylece olumlu özellikler geliştirmelerine, başkalarınınca kabul görmelerine, sorunlarla etkin şekilde baş etmelerine ve kendini olumlu değerlendirmelerine yardımcı olurlar. Buna karşın, ana-babalarıyla ilişkileri başarı, kabul ve onay getirmeyen çocuk ve gençler, hem kendilerini olumsuz değerlendirecekler

hem de yaşamın getirdiği sorunlarla etkin biçimde baş etmelerini engelleyen duygu ve davranış sorunları geliştireceklerdir.

Hatta birçok araştırmacı tarafından gerek psikiyatrik bozuklukların gerekse davranış bozukluklarının temelinde biyolojik yapı ve kalıtımın etkileri yanında aile atmosferinin ve bu atmosferi oluşturan etmenlerin başında gelen ana-baba tutumlarının rolünün önemli olduğu görüşünün paylaşıldığı belirtilmektedir (Özbek, 1971). Bununla ilişkili olarak eski ve yeni bütün çalışmaların, ana-baba arasındaki evlilik çatışmalarının, boşanmaların, ayrı yaşama biçimlerinin ve ana-babalardaki ruhsal bozuklukların çocuklarda davranış bozuklukları ile doğrudan ilişkili olduğunu gösterdiği belirtilmektedir (Öztürk, 1989,).

Akçakın (1985)' a göre, çocuklarda görülen uyum sorunlarının, duygusal ve davranışsal bozuklukların, sapkın davranışların ya da sağlıklı davranışların temelinde ailenin önemli bir yeri vardır.

Yörükoğlu (1989), çocuk yetiştirmede amacın, sağlıklı bir kişilik oluşturmak olduğunu, kişiliğin temellerinin de ilk beş – altı yıl içinde atıldığını, dolayısıyla bu kişiliğin dengeli ve uyumlu olabilmesinin gelişim basamaklarının örselenmeden aşılmasına bağlı olduğunu bunun için de ana-baba tutumlarının çok önemli olduğunu belirtmektedir.

Köknel (1970) de, ergenlik döneminde yaşanan sorunların çocukluk dönemindeki ana-baba tutumlarıyla ilişkili olduğunu, çünkü her dönemin bir önceki dönemin etkisi altında olduğunu ve bir sonrakini etkilediğini ifade etmektedir.

Son yıllarda hemen her alanda yaşanan hızlı değişimler özellikle çocuk ve ergen dünyasında birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Atabek (2002) ülkemiz açısından bu değişimleri şöyle sıralamaktadır:

- Kentlerde nüfus sürekli artmaktadır. Bu artış hem kişiler üzerindeki kontrolü zayıflatmakta, hem de kişilerin birbirini etkileme güçlerini artırmaktadır.
- Çocuk ve gençlerdeki bağımsızlık duygusu daha güçlenmekte, aile etkisinden daha küçük yaşlarda çıkıp arkadaş etkisinin çekimine girmektedirler.

- Günümüz çocukları eski kuşaklara göre daha çok para kullanmakta, daha çok tüketmekte, erişkinlerin yapması normal karşılanan tutum ve davranışlara daha erken erişmektedirler.
- Çocuklar ve gençler üzerindeki normlar, değerler, beklentiler, hedefler geçmişe göre hızla değişmekte, hedef seçimi zorlaşmakta, gelecek belirsizleşmekte, bir şeyler yapmak için beklemek anlamsız olmaktadır.
- Genç insanların “bağımsızlık istekleri” aşırı uzayan tüketicilik dönemi ile çelişmekte, bu da sorunlarının çözümünü onların gözünde zorlaştırmaktadır.
- Çocuklar ve gençler için yaratılan kültür (TV kanalları, müzik, spor, bilgisayar, internet cep telefonları, CD ve DVD’ ler, kredi kartları vb.) tüketimi üretimden kopararak ayrı bir “ergen dünyası” yaratmaktadır.

Bu ve buna benzer etmenler, ana-babalar, öğretmenler ve diğer yetişkinler tarafından kuşak çatışmasının temel nedenleri olarak görülse de aslında yüzyıllardan beri kuşak çatışması kaçınılmaz olmuştur. Örneğin günümüzde “Ne olacak şu gençliğin hali?” tümcesi çoğu yetişkin tarafından dile getirilmekte ve kendi gençlik dönemlerinin iyi olduğu gizli bir şekilde ifade edilmeye çalışılsa da, Sümerlerden kalan çivi yazılarında bile (Yörükoğlu,1986) şu yakınma sözleri bulunmuştur;

“Şu gençliğin hali ne olacak?”

Benzer şekilde İsa’ dan 8 yy. önce yaşamış olan düşünür Hesiod, “Günümüzün gençleri öyle sorumsuz ve uçarılar ki yarın ülke yönetimini üstleneceklerini düşündükçe umutsuzluğa kapılıyorum. Bize ağır başlı olmayı, büyüklerimize saygılı davranmayı öğretmişlerdi. Şimdiki gençler ise ne kural tanıyor, ne beklemesini biliyor. Üstelik duygusuz ve düşüncesiz davranıyorlar” (Yörükoğlu,1986). Bu cümleler de, günümüz yetişkinlerinin gençler hakkında söylediklerinden hemen hemen hiçbir farklılık göstermemektedir.

Kendini gençliğe adanmış, gençleri ayartıyor diye de ölümle cezalandırılmış olan Socrates bile “Bugünün gençleri lüks ve gösteriş düşkünü, saygısız, başkaldıran, geveze ve obur yaratıklardır” demekten kendini alamamıştır (Yörükoğlu,1986).

Yüzyıllardır devam eden ve oldukça benzerlik gösteren gençliğe ilişkin yargılar, düşünceler, şikayetler, yakınmalar ve gençlerle yaşanan çatışmalar birbirine böylesine benzerlik gösteriyor ve yüzyıllardan beri de devam ediyor ise, bunun temelinde yatan en ağırlıklı neden, anne ve babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin hatalı tutumları, hatalı tutumların devam ettirilmesinin temelinde yatan neden de tutum değişikliğine götürecek sağlıklı bilgilere yeterince sahip olamamak olsa gerek...

Bu bağlamda yaklaşık 100 yıl öncesindeki ana-babalar için “çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumları nedir?” veya “ana-babalığa ilişkin bilgi düzeyleri nedir?” ya da “çocuklarını ne kadar tanıyorlar?” soruları pek anlamlı olmayacaktı, çünkü ortamda çocukların dönem özelliklerine, gelişimlerine, ana-baba tutumlarına, tutumlarla ilişkilendirilen davranış problemlerine ilişkin yeterince bilgi yoktu; ancak bugün bu tür soruların sorulması (anlamlı olup olmadığından öte) gereklidir ve asıl anlamlılık sonuçlarda olacaktır. Çünkü bilimlerin, çocuk gelişimine, davranışlarına ve çocukluk dönemine ilişkin ulaştığı bilgiler (doğal olarak hiçbir zaman bilimlerin kendilerine yetmese de) bugünkü geldiği noktada ana-babalara; çocuklarını tanımalarına ve bu bilgilerle bağlantılı olarak çocuklarına karşı sağlıklı tutumlar geliştirmelerine yetecek düzeydedir. Üstelik ana-babaların bu bilgilere ulaşmaları artık hiç de zor değildir.

Buna rağmen ülkemizde bugüne kadar ana-baba tutumları üzerine yapılan çalışmalar (bu çalışmalara ileriki bölümlerde yer verilmiştir) ana-babaların sağlıklı ana-baba tutumlarında arzulanan düzeyde olmadıklarını göstermektedir.

Bunun en büyük nedenlerinden biri belki de, ana-babaların tutumları ile çocuk ve ergenlerin davranış problemlerinin ilişkilendirilmesi konusunda yeterince araştırma yapılmamış ve yapılan çalışmalardan çıkarılan sonuçlardan hareketle ana-babalara düşen görevlerle ilgili bilgilerin de ana-babalara yeterince ulaştırılmamış olmasıdır. Çünkü ülkemizde yapılan çalışmalarda (araştırıldığı kadarıyla); ana-baba tutumları ile saldırganlık, uyum problemleri, ruhsal bozukluklar (Psikiyatrik belirtiler), kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler ele alınmış ancak Sipahioğlu' nun (2002) çalışması dışında

öğrencilerde problem davranışları bir ölçme aracı ile doğrudan ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sipahioğlu' nun (2002) çalışmasında da öğrencilerin problem davranışları öğretmenler tarafından tanımlanmıştır. Yani öğrencilerin bir test aracı kullanarak doğrudan kendilerinde değerlendirdikleri problem davranışlar ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaya rastlanmamıştır.

Ana-baba tutumlarının yapılan çalışmalarda istenilen düzeyde bulunamamasının bir diğer önemli (belki de daha önemli) nedeni olarak da, ana-babaların, anne - babalık bilgi düzeylerinin belirlenmemesi ve dolayısıyla eksik olan bilgi alanının ne olduğu belirlenemediği için bu konuda gerekli çalışmaların yapılamaması olduğu düşünülebilir.

Ana-babaların çocuk yetiştirmede tutumlarının ve bununla birlikte ana-babalık bilgi düzeylerinin öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri ile ilişkisini ele alan bu çalışma, araştırıldığı kadarıyla ülkemizde ve batı ülkelerinde bir problem olarak ele alınıp incelenmemiştir. Dolayısıyla bu alandaki boşluğu doldurabilme, bu alana katkıda bulunabilme ve bu çerçevede ilk çalışma olması açısından da önem taşımaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada genel amaç; ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarının, ana-babalık bilgi düzeylerinin ve 11 – 18 yaş grubu öğrencilerin kendilerini değerlendirmelerinin çeşitli değişkenler ve aralarındaki ilişki açısından incelenmesidir.

Araştırma Soruları

Bu genel amaç doğrultusunda da aşağıdaki sorulara yanıtlar bulunması hedeflenmiştir:

- 1) Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumları;
  - a) Öğrenim durumu ve
  - b) Sosyo-ekonomik düzey bakımından anlamlı farklılıklar göstermekte midir?
- 2) Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin ana-babalık bilgi düzeyi;
  - a) Öğrenim durumu ve
  - b) Sosyo-ekonomik düzey bakımından anlamlı farklılıklar göstermekte midir?
- 3) 11-18 yaş grubu öğrencilerin, kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri;
  - a) Cinsiyet ve
  - b) Yaş bakımından anlamlı farklılıklar göstermekte midir?
- 4) Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumları;
  - a) Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin bilgi düzeyleri ile anlamlı bir ilişki göstermekte midir?
  - b) 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri ile anlamlı bir ilişki göstermekte midir?
- 5) Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin ana-babalık bilgi düzeyleri;
  - a) 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri ile anlamlı bir ilişki göstermekte midir?
- 6) Ana-babaların PARI (**P**arental **A**ttitude **R**esearch **I**nstrument=Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği) puan ortalamaları;

- a) Eğitim,
  - b) Sosyoekonomik düzeye göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 7) Ana-babaların ABBT (Ana-babalık Bilgi Testi) puan ortalamaları;
- a) Eğitim,
  - b) Sosyoekonomik düzeye göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 8) Ana-babaların PARI puanları, ABBT puanları, sosyoekonomik düzey ve öğrenim düzeyi değişkenleri, YSR puanlarını (öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri problem davranışları) yordamakta mıdır?

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma ile yukarıda amaçlar kısmında sıralanan ilişkilerin incelenmesi, sağlıklı ve sağlıklı ana-baba tutumları ile 11-18 yaş grubu öğrencilerin davranış problemleri ile ilişkisi konusunda fikir vereceğinden, ana-baba tutumlarının daha sağlıklı olabilmesi için yapılacak çalışmalara yön gösterebilecektir. Geliştirilen ABBT (Ana-babalık Bilgi Testi) sonuçlarının gerek tutumlar gerekse öğrencilerin davranış problemleri arasındaki ilişki de yine ana-babalara yönelik çalışmalara yeni bir boyut ekleyebilecektir. Örneğin ülkemizde gittikçe yaygınlaşan başlayan ana-baba okullarında ana-babalık bilgi düzeyinin arttırılmasına ilişkin programlara da yer verilebilecektir. Dolayısıyla bu çalışmalar daha sağlıklı ana-baba tutumlarının oluşmasına ve daha bilimsel ana-babalık bilgilerine sahip ana-babaların sayısını arttırmasına yarayacaktır. Bununla birlikte 11-18 yaş grubu öğrencilerinin kendilerinde derlendirdikleri davranış problemleri sonuçlarına dayalı olarak öğrencilere yönelik öncelikle koruyucu psikolojik sağlık ve problemleriyle baş edebilme çalışmaları yapılabilecektir ki bu da daha sağlıklı gençlerin toplumda yer alması demek olacaktır.

Geliştirilen ABBT ile ana-babaların, ana-babalık bilgi düzeyi' ni belirlemek olası olabilecektir ki bu da ana-babalara yönelik çalışmalarda hangi alana ağırlık verileceğinin belirlenmesi bakımından büyük yarar sağlayabilecektir.

Bundan başka ABBT özellikle ilköğretim kurumlarında PDR (Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik) servislerince, öğrencilerin ana-babalarına uygulanarak; ana-babaların, çocuklarının yaş ve dönem özellikleri ile ilgili bilgi düzeylerini belirlemede kullanılabilecektir. Bu testten elde edilen sonuçlara göre de ana-babalara gerek bireysel gerekse toplu olarak hangi alanlarda eğitim verilebileceğinin daha somut, daha isabetli bir şekilde planlanabilmesi olası olacaktır.

Ayrıca 11-18 yaş grubu öğrencilerin Davranış Değerlendirme Ölçeği' ndeki problem alanlarına ilişkin puanı ile ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin bilgi düzeylerinin ve bazı ana-baba tutumlarının ilişkisi bilinirse, uygulama alanındaki bir psikolojik danışman (veya psikolog) ana-babalara, kendilerini

hangi konularda geliştirmeleri gerektiği konusunda yardımda bulunabilecektir; ki böyle bir yardım aynı zamanda çocuğun problemini gidermeye yönelik bir yardım niteliği taşıyacaktır.

Bunun yanı sıra, çalışmada araştırılan ilişkilerdeki anlamlılıklar; ana-baba tutumlarının hangilerinin, 11-18 yaş grubu öğrencilerde hangi davranış problemlerine ya da sağlıklı davranışlara yol açabileceği konusunda; gerek psikolojik yardım, gerek eğitim hizmeti veren alan elemanlarına ve gerekse ana-babalara yol gösterebilecektir.

Bundan başka böyle bir çalışma, 11-18 yaş grubu öğrencilerde görülebilen davranış problemlerinin ve ana-baba eğitiminin ele alındığı hemen her alana katkıda bulunabilecektir.

Dolayısıyla böyle bir araştırmanın planlamasının temel nedeni şudur:

Bireyin kişiliğinin, alışkanlıklarının ve davranış biçimlerinin temellerinin atıldığı ilk eğitim birimi aile olduğuna göre; ana-babaların ocuk yetiştirmeye ilişkin tutumları ve bilgi düzeleri ne kadar sağlıklı olursa, yetiştirdikleri birey de o denli sağlıklı olabilecektir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- 1) Bu araştırmada incelenen 11-18 yaş grubu öğrencilere ulaşmak için, ilköğretim II. kademe 6.,7. ve 8. sınıflar ile lise 1.,2. ve 3. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
- 2) Araştırma grubu Kayseri ili merkez ilçelerinde öğrenim gören ilköğretim II. kademe 6.,7. ve 8. sınıflar ile lise 1.,2. ve 3. sınıf öğrencileri ve bu öğrencilerin ana-babaları ile sınırlıdır.
- 3) Araştırmada ana-baba tutumları, koruyucu tutum, demokratik tutum, ev kadınlığı rolünü reddetme, ve baskıcı tutum (baskı-disiplin) ile sınırlıdır.
- 4) Araştırmada, geliştirilerek kullanılan ABBT (Ana-babalık Bilgi Testi)'nde yer alan ifadeler "Doğru" veya "Yanlış" olarak yanıtlanacak şekilde düzenlenmiştir. Bu tip yanıtlamalarda şans faktörünün yükseldiği bilinmektedir. Ancak ana-babalara çoktan seçmeli bir testi uygulamanın güçlüğü de vardır. Dolayısıyla ABBT sonuçları bu şans faktörünün yüksekliği ile de sınırlıdır.
- 5) ABBT' nin geliştirilmesi aşamasında faktör analizi yapılan grup sayısı (N) 110 kişi ile sınırlı kalmıştır. Testin benzer araştırmalar için kullanılmasında bu işlemlerin büyük gruplarla yapılması önerilir.

Araştırmada Kullanılan Ana-babalık Bilgi Testi, Parental Attitude Research Instrument ve Youth Self-Report' un Anlamları ve Kısaltmaları

Araştırmada sıkça kullanılacak olan;

- "**ABBT**" kısaltması; **Ana-babalık Bilgi Testi'** ni,
- "**PARI**" kısaltması (**P**arental **A**ttitude **R**esearch **I**nstrument), Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği' ni,
- "**YSR**" kısaltması ise (**Y**outh **S**elf-**R**eport), 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği' ni ifade edecektir.

BÖLÜM II

BİLGİLENDİRME: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Ana-babaların gerek çocuklarını tanımaları gerekse onlarla iletişimlerinde sağlıklı tutumlar geliştirmeleri için gerekli ve yeterli sayılabilecek bilgilere yer verecek olursak;

Bireylerin -olumlu veya olumsuz-, kişiliklerinin oluşumunda, temel alışkanlıkları kazanmalarında, bazı davranış biçimleri oluşturmalarında, tavırlarında, inanç sistemi geliştirmelerinde ve değer yargılarında çocukluk çağının hatta ilk çocukluk çağının önemi bilinmektedir.

Freud' un Psikanalitik Kuramı' ndan, Erikson' un Psikososyal Gelişim Kuramı' na, Etiyolojik Kuram' ndan, Kültürlerarası Yaklaşım Kuramı' na ve Bandura' nın Sosyal Öğrenme Kuramı (Model Yoluyla Öğrenme Kuramı)' na kadar hemen hemen bütün kuramlar, bebeklikten itibaren ana-baba ile çocuk arasındaki etkileşimi çocuğun toplumsal gelişiminin temeli olarak görürler.

Araştırmanın konusu ve amacı gereği gerek bu kuramlar çerçevesinde, gerekse yapılan çalışmalardan örneklerle bebeklikten ilk çocukluğa, ilk çocukluktan ergenlik dönemi sonuna kadar bireyin ağırlıklı olarak davranış ve kişilik gelişimi özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilecektir. Çünkü araştırmanın temel konularından biri (bağımlı değişkeni) 11 – 18 yaş grubu öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleridir.

Bu çalışma ile geliştirilen Anne Babalık Bilgi Testi (ABBT; ek: 1) ifadeleri bu dönemlerin özelliklerine ilişkin olduğu için, geliştirilen ABBT bulguları da bu bilgilerle ilişkilendirilerek yorumlanacaktır.

Nasıl ki gelişim psikolojisine göre, bir dönemin sağlıklılığı bir önceki dönemin sağlıklılığına bağlı ise, ana-babalığın sağlıklılığı da bir önceki dönem olan ana-baba adaylığına ilk adımın atıldığı döneme, yani döllenmenin gerçekleştiği dönemdeki ana-baba adaylarının bilinçlilik düzeylerine bağlıdır. Hatta döllenme öncesi yapılması gerekenlerle ilgili bilinçlilik düzeyine de bağlıdır. Bilinçlilik düzeyi ile kastedilen; ilgili alan uzmanlarınca (örneğin kadın

hastalıkları ve doğum doktoru, çocuk doktoru, diş doktoru, beslenme uzmanı, psikolog ve psikiyatrist tarafından) ana-baba adaylarının ve ana-babaların temel olarak bilmelerinin gerekli ve yeterli olduğu düşünülen bilgilerdir. ABBT' nin doğum öncesi (hamilelik), ve bebeklik alt boyutları ifadelerine dayanak oluşturan bilgiler ek: 9' de ayrıntılı olarak yer almaktadır. Verilen bilgilerin ABBT ifadelerinden hangisi ile ilişkili olduğu da parantez içerisinde italik yazı karakteri ile belirtilmiştir. Bu nedenle burada bu bilgilere ayrıca yer verilmeyip daha çok kişilik gelişimine ilişkin bilgilere yer verilecektir. Çünkü kişilik gelişimine ilişkin bilgiler araştırmamızın ögelerinden hem ana-baba tutumları, hem ana-babalık bilgi düzeyi hem de öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri problem davranışlarla yakından ilgilidir. Bu bilgiler verilirken aynı zamanda yeri geldikçe, bilgilerin ABBT' nin hangi ifadesine dayanak oluşturduğu yine parantez içerisinde italik yazı karakteri ile belirtilecektir.

Araştırma konusu çerçevesinde (yine ilk bebeklikten ergenlik sonuna kadar) ana-baba tutumlarına ve çocuklarda görülen davranış problemlerine ilişkin kuramsal bilgilere de yer verilecektir. Çünkü, verilen bu bilgiler daha sonra araştırmanın konusu ile ilgili bulguları değerlendirirken ele alınacaktır.

Kişilik Gelişimi:

Bilindiği ve aşağıda verilen bilgilerden de görüleceği gibi, kişilik gelişiminde ana-baba tutumlarının önemine işaret edilmektedir. Bireyin olumlu veya olumsuz davranışlarında kişilik gelişiminin ve dolayısıyla kişilik özelliklerinin de önemli bir payı olduğu için, kişilik gelişimi konusu araştırmamızla yakından ilişkilidir. Bu nedenle aşağıda kişilik gelişimine ilişkin kuramlara genel çerçevede yer verilmesi gerekli görülmüştür.

Kişilik gelişiminde, çocukluk dönemi yaşantılarının önemini, ana-baba tutumlarıyla ilişkilendirerek ilk ele alanlardan biri Psikanalitik Kuramın kurucusu Sigmund Freud' dur. Freud aslında yetişkin hastalarının zihinsel ve ruhsal rahatsızlıklarını analiz ederken ve onların çocukluklarını dinlerken çocukluk dönemi yaşantılarının yetişkin yaşamını ne denli ve nasıl etkilediğini fark etmiş, daha sonra bunlardan hareketle çocukluk dönemine ilişkin kuramını oluşturmuştur.

Freud'a göre çocuğun (aslında bireyin) gelişimi 5 dönemde tamamlanmaktadır. Bu dönemlerde çocuğun ana-babasıyla etkileşim biçimi, ana-babanın çocuğuna olan tutumları bireyin kişiliğini belirleyen etmenlerdir.

Bu dönemler

- a) Oral,
- b) Anal,
- c) Fallik,
- d) Latent
- e) Genital dönemlerdir.

Psiko-sosyal Gelişim Kuramının kurucusu Erikson ise; Freud tarafından beş ayrı sınıflamaya tabi tutulan bu evreleri, ergenlikten yaşlılığa kadar genişleterek ve farklı isimlerle adlandırarak sekiz ayrı aşamada ele almıştır.

Bunlar;

- a) Temel Güven – güvensizlik,
- b) Özerklik – Utanma ve Kuşkuculuk,
- c) Girişkenlik – Suçluluk,
- d) Girişkenlik – Aşağılık Duygusu
- e) Kimlik – Rol,
- f) Yakınlık – Yalıtılmışlık,
- g) Üretkenlik – Durgunluk ve
- h) Benlik Bütünlüğü – Umutsuzluk dönemleridir (Öztürk, 1989; Aydın, 2000).

Aşağıda Freud' un Psikanalitik Kuramı ile Erikson' un Gelişimsel Kuramının kesiştiği dönemler birlikte ile alınmış Erikson' un ergenlikten sonrası için adlandırdığı dönemlere ise tek başına yer verilmiştir.

Oral (ağızcıl) dönem / Temel Güven – Güvensizlik Dönemi (0-1/1,5 yaş):

Gelişimin ilk basamağı olan bu dönemde, Psikanalitik Kurama göre bebeğin gereksinimleri, algılamaları ve kendini anlatım yolları daha çok ağız bölgesinde odaklaşmıştır. Bu dönemde annenin rolü çok önemlidir. Çünkü bebeğin, gereksinimlerini karşılayan ilk sevgi objesi durumundaki annesine geliştirdiği bağlılığın niteliği, sonraki yaşamında önem taşıyacak kişilere karşı

geliştireceği duygu ve tutumlarını belirlemesi yönünden çok önemlidir. Oral gereksinimlerin yeterince karşılanmaması ya da aşırı oranlarda doyurulması, normal dışı kişilik özelliklerinin yerleşmesine neden olabilir. Oral dönemin başarılı bir biçimde tamamlandığı durumlarda ise, kişilik özellikleri, aşırı bağımlılık ya da kıskanma duyguları olmaksızın, diğer insanlara verebilme ve onlardan alabilme özelliklerini içerir (Geçtan, 1995).

Normal ve anormal kişilik oluşumunun gerçek temellerinin bebeklik ve çocukluk çağında atıldığını belirten *Erikson*'a göre de bu dönemde annenin çocuğuna karşı tutumu, bireyin kişilik gelişimindeki temel güven ya da güvensizlik duygusunun özünü oluşturmaktadır (Öztürk, 1989).

Erikson, ilk yıl sırasında bebeklerin, ya ana-babalarına, kendilerine ve çevrelerine karşı temel bir güven duygusundan ya da temel bir güvensizlik duygusundan kaynaklanan bir bunalımla karşılaştıklarını varsaymaktadır. Her iki durumda da bunalımın çözümü, sonraki gelişimi etkileyecektir. Erikson'un kabul ettiği güven, yaşamsal bir kişiliğin ve bir kimlik duygusunun temel taşıdır. Temel güvensizliğin ise kişilik anormallikleri ve uyumsuzluk çeken insanlarda gözlemlenebileceğini söylemektedir. Erikson' a göre, ana-baba-çocuk ilişkisi bebeğin gerek güven gerekse güvensizlik duymasını büyük ölçüde belirler. Güven, anneler ve bebekler davranışlarını birbirlerinin mizaçlarına ve gereksinmelerine eşgüdümledikleri, tutarlı ve akla uygun oldukları zaman doğar. Bebekler aç oldukları için ağladıklarında kucağa alınıp doyuruldukları zaman, bu tutarlı bir davranış örüntüsü olduğu için, güveni öğrenirler. Anneler de, bebeklerini beslediklerinde bebek sakinleştiği zaman, bu tutarlı bir örüntü olduğu için güveni öğrenir. Böylece, her ikisi de diğerine ve kendine güvenir. Gerek annenin gerekse bebeğin davranışının bilinçdışı ve diğerlerinin gereksinmeleriyle ya da mizacıyla ilişkisiz görüldüğü yerde güvensizlik doğar. O zaman bebek, ilk çocukluğun gelişim görevleriyle, başkalarıyla ilişkideki güvensizlikle ve kişisel değersizlik duygusuyla örselenmiş bir sonraki bunalımla karşı karşıya kalmak durumundadır (Gander and Gardiner, 1981; çev: Ali Dönmez, Nilgün Çelen ve Bekir Onur,1993).

Görüldüğü gibi gerek Freud gerekse Erikson bu dönemdeki ana-baba tutumlarının çocukta temel güven veya güvensizlik duygularının temelini

atacağını (ABBT, 38. ifade., hatalı ana-baba tutumları nedeniyle güvensizlik temellerinin atılması durumunda da bireyin daha sonraki yaşamında uyum problemleri yaşayabileceğini (yani uyumsuzluk davranışları gösterebileceğini) belirtmektedirler. Uyum problemleri kendisini içedönüklük, somatizasyon bozukluğu, anksiyete, depresyon, anti sosyal davranışlar veya dikkat ve düşünce sorunları şeklinde gösterebilir ki bütün bu sayılanlar çalışmamızda kullanılan YSR testinin alt test başlıklarıdır.

Anal Dönem / Özerklik- Utanma ve Kuşkuculuk Dönemi (1/1,5-3 yaş):

Freud' a göre çocuğun konuşmaya, yürümeye ve kendi benliğini, çevresinden ayrı olarak algılamaya başladığı bir çağıdır. Bu dönemde ana-babanın tuvalet eğitimi ile ilgili tutumları, çocuğun kişilik gelişimi açısından oldukça önemlidir. Çünkü ana-babanın sıkı, katı, cezalandırıcı, özerklik tanımayan aşırı koruyucu ve denetleyici tutumları, çocukta aşırı titizlik, cimrilik, inatçılık, aşırı düzenlilik ve kararsızlık gibi anal kişilik özelliklerinin yerleşmesine neden olabilecektir. Çünkü bu dönemde çocuk, hemen her şeyi kendisi başarmak istediği için ebeveynlerin müdahaleleri karşısında zaten negativist bir tutum (ABBT, 30. ifade) içindedir. Buna karşılık, ana-baba ve çocuk arasında bu dönemde uyumlu ilişkiler (ana-babanın destekleyici, yüreklendirici, demokratik tutumu) yer alırsa çocukta özerk bir insan olarak özgürce seçimler yapabilme, bağımsızlığını sürdürebilme, suçluluk duymaksızın girişimde bulunabilme, olaylar karşısında kararsızlığa kapılmadan eyleme geçme ve bu eylemlerin sonuçlarını olduğu gibi kabullenebilme, dik kafalı olmadan ya da aşırı ödünler vermeden diğer insanlarla işbirliği yapabilme yetenekleri kazanılır (Geçtan, 1995). Bu özellikler nedeniyledir ki Erikson bu döneme “Özerklik / Utanma ve Kuşkuculuk Dönemi” adını vermektedir (Öztürk, 1989).

Bu dönemin sonunda çocuk, cinsiyetini de öğrenir. Erkek ve kız kelimelerinin ne demek olduğunu anlar. Cinsiyetini fark eden çocuk cinsiyetini gizli tutmayı da başarır.; “ben erkeğim / ben kızım” dediğinde ne dediğini kavramasının yanı sıra, cinsel organlarını teşhir etmemesi, herkesin önünde

cinsiyetle ilgili davranış ve eylemlerde bulunmaması bu dönemdeki cinsel gelişimin (*ABBT, 39. ifade*) göstergesidir (Aydın,2000; Bacanlı, 2001).

Erikson, Özerklik Dönemi olarak adlandırdığı bu dönemde özerkliğin karşıtı olarak da utanç ve kuşkuyu yerleştirir. Erikson' a göre eğer ana-babalar çocuklarına kendi yetenekleri çerçevesinde kendi davranışlarını yönetme olanağı verir ve rehberlik de yaparlarsa, çocuklar sağlıklı bir özerklik duygusu geliştireceklerdir. Eğer ana-babalar patronun kim olduğunu durmadan göstermeye kalkışır ya da onları utandırarak itaate zorlarsa, çocuklar kendinde kuşku duyma – kendine karar vermeye ve davranışlarını yönetmeye yetersiz hissetme – ya da kendilerini yıllarca engelleyecek bir utanç duygusu geliştireceklerdir (*ABBT, 37. ifade*) (Gander and Gardiner, 1981; çev: Ali Dönmez, Nilgün Çelen ve Bekir Onur,1993).

Fallik Dönem / Girişkenlik – Suçluluk Dönemi (3-6 yaş):

Psikanalitik Kuram' a göre, çocukta, cinsel bölgelerin uyarılmasından heyecan duyma ve cinselliğe aşırı ilgi biçimindeki davranışlarla kendini gösteren bu dönemde, ana-babanın suçlayıcı, korkutucu tutumları, çocukta girişim kısırlığı ve aşırı çekingenliğe hatta kimi zaman histerik belirtilere, cinsel güçsüzlük ve yetersizlik duygularına da neden olabilmektedir (Öztürk, 1989).

Erikson' a göre bu dönemde çocukların motor, dil ve algı yeteneklerinin yanı sıra fiziksel olgunlaşma düzeyleri de oldukça gelişmiştir. Bu nedenle çocuk, artan psişik ve fiziksel enerjisini, çeşitli etkinliklerle ortaya koymak ister. Ancak girişkenliğin artması ile problemler de artar. Bu evrede aynı zamanda oyuncaklara ve çocuk oyunlarına karşı yoğun bir ilgi başlar. Dolayısıyla çocuğun psişik ve fiziksel enerjisinin olumlu hedeflere yönlendirilmesi, özel bir önem kazanır. İşte bu noktada yetişkinler tarafından davranışları hakkında düzenli olarak bilgilendirilen çocuk, yapması ve yapmaması gerekenler konusunda denge sağlayarak, kendini yönetme yeterliliği yani girişkenlik kazanır. Aksi halde otokratik eğitim anlayışı ile sürekli cezalandırılarak engellenen çocuk, suçluluk duygusu nedeniyle girişkenlik güdüsünden yoksun kalır (Aydın, 2000). Çocuklar bu dönemde “Bu ne?”, “Şu

ne?”, “Niye?” gibi sorularla da dış dünyayı tanımaya, anlamaya çalışırlar (ABBT, 41. ifade) (Yavuzer, 1994).

Geçtan' a göre (1993), bu dönemde ana-baba ve çocuk ilişkilerindeki aksaklıklar ileriki yaşamın nevrotik belirtilerine temel oluşturlar.

Latent (gizil) Dönem / Başarı – Aşağılık Duygusu Dönemi (6-11/13 yaş):

Freud' a göre, kız ve erkek çocukların kendi hemcinslerine yaklaştığı, kendi cinsinden olan ebeveyni ile özdeşimler kurduğu bu dönemde de ana-babanın aşırı denetleyici, kontrolcü ve baskıcı tutumu çocukta obsesif-kompulsif (takıntılı düşünce ve davranış) kişilik özelliklerinin gelişmesine neden olabilmektedir (Geçtan, 1995).

Erikson, Freud' dan farklı olarak bu dönemde çocuğun beceri kazanması ya da aşağılık duygularına kapılmasının tek nedeninin ana-baba olmayabileceğini, okul yaşantısının da çocuğu bu yönden etkileyebileceğini belirtmektedir. Erikson' a göre, ana-babanın sağlayamadığı destek bazen okuldan gelebileceği gibi, evinde ana-babası tarafından beceri kazanmaya teşvik edilen çocuk, okulda kendine olan saygısının azalmasına neden olabilecek tutumlarla karşılaşabilir (Geçtan, 1994).

Jung' a göre ise bu dönemde çocuk ile ebeveyn özdeşiminde bir çözülme başlar. Ancak anne ve babanın çocuğa karşı aşırı koruyucu tutumlarını sürdürmesi, onun yerine karar vermeleri ve onu yeni deneyimlerden alıkoymaları çocuğun bireyselleşmesini zedeler (Geçtan, 1993).

Genital (ergenlik) Dönem / Kimlik – Rol Karmaşası Dönemi (11/13 –18/20 yaş):

Büyüme ve gelişmenin hızlı olduğu bu dönemin en belirgin özelliği kimlik oluşturma çabalarıdır. Bu nedenle ergen ile ana-baba arasında çatışmalar sıkça yaşanır. Ana-babanın, anlayışlı, demokratik, toleranslı ancak kararlı tutumları bu dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılmasına ve bireyin yaratıcı ve üretken bir insan olmasına neden olabilir (Geçtan, 1995).

Ergenlik döneminde hormonların çalışmasıyla, yetişkinliğe özgü cinsel duygular belirir. Ergen bu yeni, yoğun ve güçlü duygularla tanışmak ve ortaya çıkan yeni duruma uyum sağlamak zorundadır. Bu uyum, kendiliğinden oluvermez ve ergen için oldukça zordur.

Ergenlik dönemi sağlık açısından ise en sağlıklı yaşam dönemidir (*ABBT, 44. ifade*). Çünkü çocukluk hastalıkları geride kalmıştır, yetişkin çağa özgü hastalıklar ise çok uzaktır. Ancak ergenlikte fiziksel değişiklikler çok önemsenir. Öyle ki ergenin ilgi alanının en büyük dilimini içerir. Bu nedenle de fiziksel değişimlere ilişkin tepkileri çoğu zaman abartılıdır. Ergenlikteki hızlı fiziksel değişimler aynı zamanda sakarlığı da beraberinde getirir (*ABBT, 45. ifade*). Çünkü ergenin hızlı büyümesi ve uzaması kasların eşgüdümü olarak çalışmasını aksatır. Daha önceki yıllarda kazanılan beceri ve denge yeni kazanılan boyutlara uymaz. Yeni denge ve beceri geliştirme hızı ise büyüme hızına ayak uyduramaz. Ergenin sakarlığının bir başka nedeni ise, yeni girmeye başladığı topluluklarda ve ilişkilerdeki sıkılgan ve utangaç davranışlarıdır.

Ergenlik dönemi aynı zamanda hayranlıkların ve tutkunlukların bol olduğu bir dönemdir. Ergenler bir yandan ana-baba etkisinden sıyrılmaya çalışırken diğer yandan kendilerine yeni örnekler seçerler. Bir öğretmen, bir sporcu, bir şarkıcı, bir yazar, bir sinema oyuncusu, genç siyasal bir önder onların benzemek istedikleri kişiler olurlar. Ergen, hayranı olduğu bu kişilere her yönden benzemek ister. Yeteneklerinden kusurlarına kadar her şeyini beğenir. Bir süre sonra kendine yeni bir örnek seçer ve onunla özdeşim kurar (*ABBT, 42. ifade*).

Ergenliğin son dönemlerinde (17-21 yaş arası) ise, gösteriş (caka) davranışları ağırlık kazanır. Ergen, bir yandan fiziksel görünümünü ön plana çıkararak, diğer yandan da aynı akran grubu arasında kabul gören markalı giysileri giyerek, markalı eşyaları kullanarak gösteriş (caka) davranışları (*ABBT, 43. ifade*) ortaya koyar (Yörükoğlu,1986).

Görüldüğü gibi, bütün bu dönemlerdeki yaşantılar, ana-baba ile etkileşimler ve ana-baba tutumlarının sağlıklılığı veya sağlıksızlığı bir sonraki dönemin ve bireyin yaşamındaki davranışlarının sağlıklı veya sağlıksızlığına

etki edebilmektedir. Yani ana-babaların bu dönemlerdeki çocuklarına olan tutumları ve bu tutumlarını dayandırdıkları bilgi düzeyleri (veya kaynakları) bireyin davranışlarını belirleyebilmektedir. Araştırmada bu bilgi düzeyi, kaynakları, ana-babaların tutumları ve davranış problemleri ile ilişkisi incelenmektedir.

ANA-BABA TUTUMLARI

Tutum kavramı Psikoloji alanlarında (özellikle Sosyal Psikoloji' de) çok kullanılan bir kavramdır. Öyle ki Psikoloji biliminin hemen hemen bütün alanlarında yıllardır çalışılmakta ve yine hemen her alanda yüzlerce tutum araştırmasına rastlanmaktadır.

Tutum kavramı günümüzde, bir yapı olarak görülmekte ve doğrudan gözlenemese de, davranıştan önce gelen ve hareketlerimize rehberlik eden bir yapı olarak anlaşılmaktadır. Smith'e göre; bir insana atfedilen, onun psikolojik bir nesne ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını bir düzen içerisinde oluşturan bir eğilimdir. Yani tutum, doğrudan gözlenebilen bir özellik değil, ancak bireyin gözlemlenebilen davranışlarından dolaylı olarak varsayılan ve o bireye atfedilen bir eğilimdir (Arkonaç, 2005).

Demek ki tutum, gözlenebilen bir davranış değil, davranışa hazırlayıcı bir eğilimdir. Bu tanımdaki psikolojik nesne kavramına da açıklık getirilecek olunursa; birey için her şey psikolojik bir nesne olabilir. Örneğin bir masa, bir insan, milliyetçilik, aile planlaması vb. (Turhan, 1983; Kağıtçıbaşı, 1988).

Zanna ve Rempel' e göre ise, bilişsel bilgi, duygulanımsal bilgi ve davranışsal niyet veya geçmiş davranışları ilgilendiren bilgi olmak üzere üç genel bilgi grubundan doğan veya bunlar üzerine temellenen bir uyaran nesnesinin değerlendirici boyutla ilgili kategorizasyonudur (Arkanoç, 2005).

Kağıtçıbaşı (1988), davranışlarımızın temel nedenlerinden birinin de tutumlar olduğunu ve insanların tutumlara sahip olarak doğmadıklarını, tutumların sonradan öğrenildiğini belirtmektedir.

Arkonaç (2005) ise, tutumların davranışları nasıl etkilediği ile ilgili olarak en etkili teorinin Ajzen' in Planlanmış Davranış Teorisi olduğunu belirtmektedir. Bu teoriye göre davranış belli bir niyet sonucu ortaya çıkar. Niyet, önceden düşünülmüş olan sonuca ulaşmaktır. Ancak niyeti belirleyen de tutumdur. Yani tutum niyeti, niyet de davranışı etkiler.

Araştırmacılar tutum değişikliğine gidilirken tutumun gücünü dikkate almanın gerektiğini belirtmektedirler. Araştırmacılara göre her tutumun bir

gücü (şiddeti) vardır. Bu güç, tutumun bütün öğelerinin gücünün toplamı olabilir. Böyle durumlarda o tutumun değiştirilmesi çok zor olacaktır. Araştırmacıların bu noktada sordukları önemli bir soru şudur: Tutum nesnesi ile doğrudan bir yaşantı sonucu edinilen (oluşan) tutumlar mı yoksa doğrudan yaşantılarla edinilmemiş (oluşmamış) tutumlar mı davranışı daha fazla belirlemektedir? Bu araştırmacılardan Fazio ve Zanna, doğrudan yaşanarak kazanılmış tutumların daha güçlü olduğunu ve zor değiştirilebileceğini, doğrudan yaşantılarla edinilmemiş ama öğrenilmiş olan tutumların ise ikna yoluyla daha kolay değiştirilebileceğini belirtmektedirler (Arkanoc, 2005).

Öyleyse çocuklarda görülen davranış problemlerini olumlu yönde değiştirebilmek için bu davranışların temel nedenlerinden biri olarak açıklanan ana-baba tutumlarını değiştirebilmek üzerinde bilimsel bilgilerle ve ikna edici şekilde çalışmak gerektiğini söylemek hatalı olmayacaktır.

İlk olarak Sosyal Psikoloji çalışmalarında sıkça kullanılan tutum kavramı, günümüze hemen her alanda kullanılır olmuştur. Ana-babaların çocuklarıyla etkileşimleri çerçevesinde de “ana-baba tutumları” şeklinde kullanılmaktadır.

Anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin kuramsal bir temel oluşturabilecek şekilde sınıflandırılması Baumrind (1968, 1971) tarafından yapılmıştır.

Baumrind, yaptığı çalışmalarda ebeveyn ile çocuk arasındaki etkileşimi incelemiş ve çocuk yetiştirme konusunda ana-baba stili (Baumrind, tutum yerine stil kavramını kullanmaktadır) ile ilişkili dört temel boyut belirlemiştir. Bunlar; a) kontrol, b) iletişimde açıklık, c) Olgunluk beklentisi ve d) bakım – destek boyutlarıdır.

Ebeveyn kontrolü boyutu, ebeveynler tarafından konulan kurallara çocukların ne oranda uymak zorunda olduklarını gösterir.

İletişimde açıklık boyutu, ana-babaların verilecek kararlarda çocuklarının fikirlerine ve düşüncelerine ne derecede saygı gösterdiklerini, bu konuda çocuklarının ne derece teşvik ettiklerini ve çocuklarının davranışlarına sınırlar getiriliyorsa bunun nedenlerini ne oranda açıkladıklarını gösterir.

Olgunluk beklentisi boyutu ise ana-babaların çocuklarının zihinsel, sosyal ve duygusal alanda başarılı olmaları için ne derece teşvik ettiklerini gösterir.

Bakım destek boyutu, ana-babaların çocuklarına bakarken ve onlarla ilişki kurarken ne derece yakın sevecen ve sıcak davrandıklarını gösterir.

Baumrind (1971) anılan dört boyuta bağlı olarak üç temel ana-baba tutumu (stili) ileri sürmüştür. Bunlar;

- 1) Otoriter ana-baba tutumu
- 2) Demokratik ana-baba tutumu,
- 3) İzin verici ana-baba tutumu

Bu sınıflamaya göre, kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarında yüksek, açık iletişim ve bakım boyutlarında düşük olan ebeveynler otoriter olarak adlandırılmaktadır. Bütün boyutlarda anılan özelliklere yüksek derecede sahip olan anne –babalar demokratik olarak adlandırılmaktadır. Kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarında düşük, açık iletişim ve bakım boyutlarında yüksek olan ana-babalar ise izin verici olarak adlandırılmaktadır.

Baumrind' e göre ana-babaların çoğu, çocuklarıyla olan iletişimlerinde bu davranışlardan birini daha başat olarak benimser ve uygularlar.

Otoriter ebeveynler, koydukları kurallara çocuklarının koşulsuz uymasını ve itaat etmesini beklerler. Bu tür ailelerde çocuklar kurallara uymadığında ceza uygulanır ve ebeveynler çocuklarıyla pek fazla görüş alışverişinde bulunmazlar; daha çok çocuklarının söylediği her şeyi sorgulamadan kabul etmesini beklerler.

Demokratik tutum takınan ana-babalar çocuklarından olgun davranışlar beklerler ve aynı zamanda gerekli olduğunda kurallara uymalarını isterler. Öncelikle sıcak ve ilgilidirler, sabırlı ve duyarlı bir şekilde çocuklarını dinlerler, aile içinde verilecek olan kararlarda çocuklarının görüşlerini alırlar. Bu tür ailelerde çocuk yetiştirmede akılcı ve demokratik bir yaklaşım izlenir. Hem ebeveynin hem de çocuğun hakları dikkate alınır.

İzin verici tutumda olan ana-babalar da çocuklarına çok fazla özgürlük verirler, çocuklarını hiçbir şekilde kontrol etmezler ve bazen de ihmale varan bir hoşgörü ile davranırlar. Aynı zamanda çocuklarına karşı sıcak ve

sevecendirler. Çocuklarının bütün kararlarını kendilerinin vermesine beklerler. Bu tür ebeveynlerin çocukları istedikleri zaman yemek yerler, yatarlar, televizyon seyredeler ve sokağa oynamaya çıkarlar (Yılmaz, 1999).

Baldwin ve arkadaşlarının da ana-baba tutumları konusunda önemli çalışmaları olmuş ve ana-baba tutumlarının, davranışlarının ve aile atmosferinin 30 değişkene dayandığını göstermişlerdir (Watson, 1967; Akt: Çok, 1993). Baldwin ve arkadaşları bu değişkenleri içeren ölçme araçları kullanarak geniş bir grupta inceleme yapmışlar ve ana-baba tutumlarını 3 genel sınıfta toplamışlardır. Bunlar a) reddedici, b) kabul edici ve c) nedensel (causal) tutumlardır.

Baldwin ve arkadaşlarının araştırmalarına göre ailelerin 1/4 ü reddedici tutum göstermektedir. Reddedici tutumdaki ana-babalar, sürekli düşmanca, şefkatsiz ve onaylamayan tarzda davranırlar. Bunların varlığı demokratik tutumların oluşmasını engeller, otokratik özellik ortaya koyarlar. Reddedici tutumlar da iki grupta toplanır. Birinci grup çocuklarına karşı genelde ilgisizdir, ikinci grupta ise düşmanca duygular baskındır

Kabul edici tutum gösteren ana-babalar ise 1/4' den fazladır. Kabul etme davranışı en belirgin özellik olduğu halde, bu grup içinde üç alt grup saptanmıştır. a) hoşgörülü ve antidemokratik (aşırı koruyucu), b) hoşgörüsüz ve demokratik, c) hoşgörülü ve demokratik (Akt: Çok, 1993).

Nedensel (causal) tutumlar, araştırma grubunun hemen hemen yarısında gözlenmiştir. Bu aileler kesin olarak kabul edici ve reddedici kategorilerine sınıflanamaz. Bu ailelerde nedensel bir otorite ve nedensel bir hoşgörü vardır. Buradaki otorite reddedici ailelerdeki gibi olumsuz değildir. Çocuğu reddetmekten çok, ona otorite uygulamak söz konusudur. Otoriteyi uygulayan kişiler (ana-babalar) sıcak davranmaz. Diğer temel özellikleri de hoşgörü eğilimidir, ancak bu da orta düzeydedir (Akt: Çok, 1993).

Schaefer ve Bell' in de ana-baba tutumları konusunda çalışmaları olmuştur. Schaefer, önceki verilerden ve kendi çalışmalarından yararlanarak, ana-baba tutumları konusunda circumplex model (dairesel sıra modeli) olarak bilinen bir model geliştirmiştir. Modelde iki temel boyut vardır ve bu boyutun bir ucunda sevgi – düşmanlık diğer ucunda ise bağımsızlık – kontrol

vardır. Bu modele göre anne- baba tutumları boyutlarından biri anne – babanın baskı ve kontrolüdür. Bu tutumun bir ucunda aşırı kontrollü ve aşırı baskılı ana baba tutumu diğer uçta ise aşırı serbest ve her şeye izin veren ana baba tutumu yer almaktadır. Diğer boyut ise anne – babanın sevgi tutumuyla ilgilidir. Bunun da bir ucunda sevgisiz anne–baba tutumu, diğer uçta ise aşırı seven ana baba tutumu vardır.

Bu iki temel boyuta göre anne–baba tutumları genel olarak dört şekilde kendini göstermektedir.

- 1) Aşırı koruyucu ana-baba tutumu (aşırı sevgi ve aşırı baskı arasındaki tutum)
- 2) Diktatör ana-baba tutumu (aşırı baskı ve aşırı sevgisizlik arasındaki tutum)
- 3) Çok seven, baskısız, serbest ve demokratik ana-baba tutumu
- 4) Aşırı serbest ve sevgisiz ana-baba tutumu, yani sevgisizlik ve baskısızlık boyutları arasındaki tutum (Akt: Çok, 1993).

Schaefer, çalışmalarından hareketle (çalışmamızda kullandığımız), PARI (Parental Attitude Research Instrument; ek : 2) olarak bilinen Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Envanterini geliştirmiştir (bu envanter veri toplama araçları bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmaktadır)

Berzonsky (1981) ise ana-baba tutumlarını beş kategoride ele almaktadır. a) otoriter, b) ilgisiz, c) aşırı koruyucu, d) izin verici - gevşek, e) esnek / demokratik (tatlı – sert disiplin)

Berzonsky' e göre, otoriter tutum takınan ailelerde koşullu kabul vardır. Bu aile ortamında yetişen çocuk ve gençler otoriteye bağımlı, düşüncelerinde esnek olmayan, katı kişilerdir ve oldukça gelenekseldir.

İlgisiz ana-baba tutumunda gevşek disiplin ve kontrol uygulanmaktadır. Bu aile ortamında yetişen gençler, düşmanca duygular içindedir ve genellikle bu düşmanlığı anti–sosyal saldırganlık olarak dışa vurur. Genellikle toplumda suçlu gençlik olarak ele alınan gençlerin böyle aile ortamlarından geldiği gözlenmektedir.

Aşırı koruyucu ana-baba tutumlarıyla karşılaşan gençler, ana-babalarından sevgi ve sıcaklık görmektedir. Çocuğun ne zaman ne yapması

gerektiğine de ana-baba karar vermektedir. Bu tutumla büyüyen gençler ise bağımlı, pasif ve uyguludur. Bu gençlerin kendine güveni düşük, utangaç ve çekingen oldukları söylenebilir.

İzin verici – gevşek ana-baba tutumlarında ise ebeveynler çocuktan çok az şey talep etmekte, daha çok çocuğun isteklerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Bu tutum içerisinde yetişen gençler, kendini merkez alan, disiplinsiz, sorumsuz ve bozucu davranış özellikleri gösterirler. Dikkat çekmek isteyen ve kendini kontrol edemeyen kişilerdir.

Demokratik ana-baba tutumlarında çocuğa esnek bir disiplin uygulanmaktadır. Bu tutumda sıcaklık ve kabulle birlikte çocuğu bağımsızlığa yönlendirmek de söz konusudur. Bu tutumlarla karşılaşan gençlerin etkin, toplumsal açıdan atılgan, bağımsız, arkadaşça, yaratıcı ve başkalarına karşı düşmanca duyguları olmayan, kendine güvenen, girişimci ve toplumsal sorumluluğu yüksek kişiler oldukları söylenebilir.

Ana-baba tutumlarıyla ilgili olarak son yıllarda Darling ve Steinberg (1993; Akt: Yılmaz, 1999) Birleştirilmiş Model' den söz etmektedirler. Açıklanan bu modelde, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının çocuklarının gelişimine olan etkisinde hangi süreçlerin rol oynadığını daha iyi anlamak için, ana-baba uygulamaları (davranışları) ile ana-baba stili (tutumu) arasında bir ayırım yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ana-babalık stillerinin çocuk yetiştirmede genel bağlamı oluşturduğu ve bu nedenle kültürel farklılıklara daha duyarlı olduğu, ana-baba uygulamalarının ise çocuk yetiştirmede başvurulan belirli davranışlara karşılık geldiği vurgulanmaktadır. Örnek olarak demokratik bir ebeveyn çocuğunun başka bir etkinlikte bulunmadan önce ev ödevinin bitmesi gerektiğini belirtirken, başka bir demokratik ebeveyn ev ödevini yapmadan önce başka bir etkinliği yapmasına izin verebilir. Dolayısıyla araştırmacılara göre tutum ile davranış farklı durumlardır. Çünkü birleştirilmiş modele göre, ana-baba uygulamaları çocuğun belirli davranışlarının (akademik başarı gibi) ve özelliklerinin (yüksek benlik değeri gibi) gelişimini etkilemekte, çocuğun sosyalleşme hedeflerini yakalamasına doğrudan yardım etmektedir. Bunu karşılık, ana-baba tutumu, çocuğun gelişimini etkileyen dolaylı bir süreçtir. Bu açıdan, ana-baba tutumu,

belirli ebeveyn davranışları ve gelişimsel sonuçlar arasındaki ilişkide yer alan bağlamsal bir değişken olarak düşünülmelidir.

Kağıtçıbaşı (1996) ise, ana-baba tutumlarını etkileşimsel yapı içerisinde a) otoriter, b) Serbest ve c) Yetkin olmak üzere üçe ayırarak üç aile modeli üzerinde durmaktadır. Bunlar;

- 1) Karşılıklı bağımlılık (maddi ve duygusal) gösteren geleneksel aile modeli,
- 2) Nesillerarası bağımsızlık temeline oturan bireyci (bağımsız) aile modeli,
- 3) İkisinin sentezini oluşturan, maddi bağımsız ve duygusal karşılıklı bağıntılı aile modeli.

Kağıtçıbaşı' na göre karşılıklı bağımlılık yapısı geleneksel tarım toplumunda yaygın olmakla birlikte, sadece oraya ait kalmamıştır. Bu tür toplumda ailenin devamlılığı için nesillerarası karşılıklı bağımlılık önemlidir. Çocuklar hem genç yaşta hem de ileri yaşlarda ielaya maddi katkılarda bulunurlar ve ana-babalarına yaşlılıklarında maddi güvence sağlarlar. Bu yüzden, geleneksel ortamda, çocuğun ekonomik/faydacı değeri aile için önemlidir ve yüksek doğurganlık vardır çünkü çocuğun ekonomik değeri, çocuk sayısı ile bağlantılıdır. Bu modelde çocuğun bağımsızlığı işlevsel değildir, hatta ailenin devamlılığına bir tehdit olarak bile görülebilir. Çünkü bağımsız çocuk ileride ailesinin yararı yerine kendi yararını gözetebilir.

Bağımsız aile modeli ise ise, bunun tersi bir yapı ortaya koyar. Bu model, batının orta sınıf çekirdek ailesinde görülür. Burada nesillerarası bağımsızlığa değer veriler ve çocuk yetiştirme, çocukta özerklik ve kendine yeterlilik geliştirilir. Genel refah artışıyla nesnel koşulların ailede karşılıklı bağımlılığı gereksiz kıldığı böyle bir bağlamda, bireyselleşme-ayrışma, sağlıklı insan gelişimi için gerekli görülür.

Bağımlılık aile modelinde ise, çocuk yetiştirilmesinde itaat önemlidir. Çünkü itaatkar çocuk, ileride ailesine sadık bir yetişkin evlat olmaya daha yatkındır. Bağımsız aile modelinde, büyümekte olan çocukta özerklik ve ayrışıklı işlevsel iken burada özerklik ve bağıntılılığı birleştiren bir çocuk yetiştirme tarzı vardır ki diğer iki modelin sentezi de buradadır. Bu modelde

gelişen benlik, ilişkisel benliktir. Bu nedenle bağlantılılık ve edilgenlik özellikleri gösterir. Bağımsız aile modelinde ortaya çıkan benlik ayrılmış benlik olup özerklik ve ayrılmışlık içerirken bu modelde ortaya çıkan benlik özerk-ilişkisel benlik olup, özerkliği ve bağıntılılığı birleştirir. Buradaki otoriter ve itaate yönelik çocuk yetiştirme tutumu, ilişkisel benliğin gelişmesini sağlar.

Ana- baba Tutumları ile İlgili Araştırmalar (Çocuklarda görülen Problem Davranışlarla İlişkilendirmeler ve Açıklamalar)

Ana-baba tutumlarının çocukların kişilik gelişimindeki etkilerini ele alan ve açıklamaya çalışan birçok görüş vardır.

Temel İhtiyaçlar Hiyerarşisi kuramının kurucusu Maslow' a göre (Akt: Kuzgun, 1972), ana-babalar çocuğun temel fizyolojik ihtiyaçları yanında onlar kadar önemli olan secimle ve saygı görme ihtiyaçlarını da yeterince karşılamalıdır. Çünkü hayatın ilk yıllarında çocuğun çevresinin, özellikle ana-babasının göstereceği sevgi ve şefkatin, onun kişilik gelişimindeki payı büyük olmaktadır.

Maccoby ve Martin (1983)' e göre; insanoğlunun içgüdüleriyle hareket eden bir bebekten, toplumsallaşmış bir yetişkin haline geçişindeki süreç, uzun bir eğitim gerektirmektedir. Bu eğitim verilirken, ana-babanın tutumunun, çocuğun kişilik gelişimi açısından diğer birçok etmenden daha önemlidir. Evde yaşanacak uyumlu, sıcak ve sevgi dolu bir atmosfer, çocuğun duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini olumlu yönde etkileyerek, çocuğun yaşama güvenle, insanlara ise dostça bakabilmesine yardımcı olacak, ileride karşılaşılabileceği problemlerle başa çıkabilme gücüne katkıda bulunacaktır. Uyumsuz, problemlili, yeterli sevgi ve anlayışın olmadığı ortamlarda ise çocuklar hem kendilerine hem de karşılarındaki kişilere karşı güven duygusu geliştirebilmekte güçlük çekeceklerdir.

İnsan davranışlarının nedenlerini bireyin çevresindeki olaylardan çok, çocukluk çağından getirdiği tutumlarla, ilgi alanları ve düşüncelerle açıklayan Adler' e göre kişilik özelliklerinin belirlenmesinde, yaşamın ilk beş yılı ve bu süreçte ana-babanın çocuğuna gösterdiği tutumları oldukça önemlidir.

Adler'e göre, (Geçtan, 1995) çocuğun her istediğini yerine getiren, disiplinsiz ana-baba tutumları çocuklarda, her türlü gereksiniminin karşılanacağı düşüncesini oluşturur ki bu düşünce potansiyel suçluluğun temelleridir. Bu tutumun aksine sevgisiz, ilgisiz ana-baba tutumu da aynı sonucu doğurabilmektedir. Adler, çocuğun ailede kaçınıcı çocuk olduğunun da kişilik gelişimi üzerine etkilerine ilk dikkati çeken kuramcıdır. Ona göre çocuğun dünyaya geliş sırası (büyük, ortanca ve küçük çocuk) da kendine özgü bazı sorunları da birlikte getirmektedir. Bütün bu yaşantılar Adler' e göre, bireyin "yaşam biçimi" ni belirleyici süreçlerdir.

Stein' in (2002) belirttiğine göre, Adler' in ana-baba tutumlarının, çocuğun kişilik gelişimi üzerine etkilerini açıklayan düşünceleri, hatta temel ana-baba tutumları ile çocukların tepkileri arasındaki ilişkiler halen San Francisco A. Adler Enstitüsü' nde yürütülen aile terapilerinde de ele alınmaktadır. Burada, demokratik ve destekleyici, aşırı hoşgörölü, aşırı boyun eğici, aşırı zorlayıcı, mükemmeliyetçi, ihmâlkâr, reddedici, cezalandırıcı ana-baba tutumları sahnelenerek çocukların her bir tutuma ne tür tepkiler verdikleri ailelere gösterilmekte ve ana-babaların tutumlarını değerlendirmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır

Kişilik kuramcılarında Jung' a göre de (Geçtan, 1995), yaşamın ilk yıllarında çocuğun ayrı bir kimliği yoktur ve kişilik özellikleri ana-babasının kişilik özelliklerinin yansımasından oluşur. Ana-babanın çocuğuna karşı aşırı koruyucu tutumları, onun bireyleşmesini zedeler

Kişilik kuramcılarında Sullivan (Geçtan, 1995), kişilik gelişiminde ilk 7 yılın çok belirleyici olmadığını, bireyin daha sonra geliştirdiği ilişkilerin önemli olduğunu belirtmiş olmasına rağmen, temel kuramlarından olan anksiyeteyi açıklarken, anksiyetenin anneden çocuğa empati yoluyla geçtiğini, cezalandırıcı, küçük düşürücü ve alaycı ana-baba tutumlarının çocukta güvensizlik ve anksiyete duyguları geliştirebileceğini de belirtmiştir

Açıkalin (2001), anne – babaların çocuklarına olan tutumlarının, onların adeta geleceğini belirleyebilecek kadar önemli olduğunu ve bu nedenle de ana-baba olmanın büyük bir sorumluluk gerektirdiğini ifade etmektedir.

Finkenauer, Engels ve Baumeister (2005), yaşları 10 -14 arasında değişen 1359 çocuk ve ana-babaları ile yaptıkları araştırma sonuçlarından hareketle, ana-babaların istekleri ile davranışları arasındaki çelişkili tutuma dikkat çekerek şu açıklamayı yapmaktadırlar:

Çoğu ana-baba, çocuklarının ergenlik dönemini sağlık bir şekilde geçirmelerini ister, ümit eder ve bunun için onlara yardım edebileceklerine inanırlar. Çocuklarının bu dönemde bazı uyaranlara karşı kendilerini kontrol etmelerini (örneğin zararlı maddelerden, suçlardan, zorbalıktan sakınmak gibi)ümit ederler. Heyecanlarını uygun bir dozda (yeterlilikte) ve yerinde ortaya koymalarını, ödevlerini, sorumluluklarını ve görevlerini yerine getirerek güvenilir ve güvene layık olmalarını isterler. Kısaca ana-babalar, çocuklarının anti-sosyal ve yıkıcı (zararlı) dürtülerine ket vurarak ve sosyal normlara uyum sağlayarak sağlıklı ve mutlu yaşayan biri olmalarını ve bu doğrultuda amaçlarını gerçekleştirmelerini isterler. Ne var ki bu istekleri ergenin self-kontrolünü geliştirmesi ile ilgili iken ve üstelik önceleri ağırlıklı olan ve tercih edilen öğüt vermeye ve otoriteye dayalı ana-baba tutumlarının demokratik ve geliştirici tutuma dönüşmeye başlamasına rağmen, ana-babalar, çocuklarının sosyallikten kaçınan ve bireysel problemleri olan biri olmaması için çocuklarına müdahale etmenin gerekli, önemli ve etkili olduğuna inanarak müdahaleci bir tutum takınmaktadırlar.

Finkenauer, Engels ve Baumeister, ana-babaların tutumları ve davranış problemleri ile ilişkili olarak da, ana-babaların baskıcı ve kontrolcü tutumlarının çocuk ve gençlerde hem davranışsal hem de duygusal problemleri arttırdığını, kabul edici ve destekleyici tutumlarının ise bu problemleri azalttığını belirtmektedirler. Araştırmacılar, genellikle, kurallarında kararlı, çocuklarının nerede olduğunu ve ne yaptığını bilen ailelerin çocuklarında da davranışsal problemlerin daha az görüldüğünü, destekleyici ve daha az kontrolcü ana-babaların çocuklarında daha az psikolojik (duygusal) problemlerin görüldüğünü, kısıtlayıcı ve müdahaleci ailelerin çocuklarında ise davranışsal problemlerin daha çok görüldüğünü ifade etmektedirler. Ayrıca fazla kontrolcü ve baskıcı tutumun çocuklarda sadece davranış bozukluğuna yol açmakla kalmayıp, aynı zamanda self-kontrole de zarar verdiğini belirtmektedirler.

Araştırmacılara göre, araştırma sonuçları, ergenlerin davranış problemlerinin direkt olarak ana-baba tutumlarıyla ilgili olduğunu göstermektedir.

Kerr ve Stattin' e (2000; Akt: Finkenauer, Engels ve Baumeister, 2005) göre kontrolcü tutum kızlarda ve erkeklerde duygusal problemlere yol açarken erkeklerde aynı zamanda duygusal problemlere de yol açmaktadır. Çocuk ve gençlerde davranış problemi arttıkça, ana-babaların kontrolcü tutumu artmakta, kontrol arttıkça da davranış problemleri artmaktadır. Yani kontrolcü tutumun sürdürülmesi daha fazla davranış problemlerine yol açmaktadır. Gren, Clopton ve Pope (1996; Akt: Finkenauer, Engels ve Baumeister, 2005)) ise, duygusal problemi olan çocukların ailelerinde bu kontrolcü tutuma rastlanmadığını, çünkü içekapanık, duygularını bastıran ve dolayısıyla aktif biçimde davranışsal problem göstermeyen çocukların ana-babaları tarafından problem çocuk olarak görülmediğini, diğer bir ifade ile çocuklarının akıllı, uslu çocuk olarak algılandığını belirtmektedirler.

Finkenauer, Engels ve Baumeister, baskıcı ve kontrolcü ana-baba tutumunda ana-babaların çocuklarını davranış problemlili çocuk olarak görmemelerinin de yanıtıcı olduğunu, çünkü bu tutumun sergilendiği ailede çocuğun, kendini problem davranış göstermemek için kontrol altında tuttuğu için davranış probleminin görülmediğini ancak daha sonraki yıllarda bu durumun bireyde self kontrol problemi yaratabileceğini ve özgüven eksikliğine yol açabileceğini belirtmektedirler. Araştırmacılar bu konuda net olarak bir şey söyleyebilecek kanıtları olmadığını çünkü genellikle çocukların ifadelerine dayanılarak çalışmaların yürütüldüğünü dolayısıyla da çocukların burada ne derece aileleri hakkında doğru bilgi verdiklerinin tartışmalı olduğunu ifade etmektedirler.

Neitzel ve Stright (2004), eğitim seviyeleri farklı 73 anne ile yaptıkları çalışmada aşırı kontrolcü tutum ile vicdanlılık arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Yüksek vicdanlı bireylerin kişisel özellikler bakımından ısrarcı, yönlendirici ve öğüt vermeye meyilli kişiler olduklarını, bununla bağlantılı olarak, yüksek vicdanlı annelerin özellikle ergen çocuklarına ilişkin kontrolcü tutumlarını elden bırakmakta zorlandıklarını belirtmektedirler. Araştırmada yüksek vicdanlı annelerin çocuklarına, problem çözme görevi sırasında negatif

tepkiler vermeye meyilli oldukları görülmüştür. Araştırmacılar, annelerin, kontrolcü tutumu elden bırakmamak gerektiği ile ilgili düşünceleri niçin taşıdıklarının araştırılması gerektiğini ancak büyük bir olasılıkla bu annelerin çocuklarına öğrenme fırsatı vermeye daha az, çocuklarının görevlerini tamamlamayı kendileri için bir görev saymaya ise daha az odaklanıyor olabileceklerini belirtmişlerdir.

Turiel (2005), ana-babaların çocuklarına karşı gösterdikleri otoriter tutumlarının, davranış ve tutumları (katılacakları aktiviteler, kıyafet seçimi, grup birliktelikleri vb) ile ilgili olmaktan daha çok, kendine veya diğer insanlara zarar verebilecek hareketlerine yönelik olduğunu belirtmektedir. Turiel, kontrolcü ve baskıcı tutumun çocuk veya gençlerde ana-babaların istemediği davranışları doğurabileceğini, örneğin Josephson Institute of Ethics tarafından 2000 yılında yapılan ve 8000 lise öğrencisini içeren bir ankette çocuklara ailelerine geçen 12 ay içinde yalan söyleyip söylemedikleri sorulduğunu ve öğrencilerin %92'sinin bu soruya "evet" dediğinin ortaya çıktığı örneği vermektedir. Turiel' e göre ana-babalar kontrolcü tutum göstermediklerini ifade etmelerine rağmen ergenlerin ana-babalarını aşırı kontrolcü buldukları ve bundan rahatsızlık duydukları saptanmıştır.

Çocuklarda görülen davranış problemleri ve ana-baba tutumlarına ilişkin Biyososyal Bakış (Biosocial Perspective) adı altında yeni bir yaklaşım yer almaktadır. Yeni bir yaklaşım olması ve bir fikir vermesi amacıyla bu görüşe de aşağıda yer verilmiştir.

Booth, Carver ve Granger (2000)' in 10 yıllık çalışmalarının sonucunda açıkladıkları bu görüşe göre; biyososyal ifade ile psikososyal etmenlerin, fizyoloji, genetik ve gelişime bağlayan kavramlar anlatılmak istenmektedir. Çünkü bugüne kadar fizyolojik işlemler, davranışsal ve sosyal fenomenlerin kritik bileşenleri olarak ele alınmıştı. Pek çok fizyolojik işlevin doğası bilinmiyordu ve fizyolojik değişkenler üzerinde işlem yapmak için gereken teknoloji henüz yetersizdi. Bu sınırlamalar yüzündendir ki, insanın gelişimi ve aile üzerindeki araştırmalar geniş ölçüde sosyal çevre ve bireysel davranış etkileşimi üzerinde odaklaştı. Bu bakış açısı sosyal ve biyolojik bilimlerin arasına anne karnı, çocukluk ve ergenlik gelişimleri hariç açıkça çizilmiş

sınırlar koydu. Artık genetik biliminin ilerlemesi sonucu Davranışsal Endokrinoloji alanı ortaya çıkmıştır; yani artık davranışın genetiği incelemektedir. Örneğin, zeka ve anti-sosyal davranışlarda karışık gen kümeleri etkilidir. Buna rağmen genlerin IQ ve suç davranışları için belirgin olarak kodlandığı olası değildir. Genler daha çok hafıza, düşünme hızı, güdülerin kontrolü ve antisosyal davranış ve heyecan arama durumlarını etkiler. Bazı genetik etkiler pasiftir; çocukla ana-babanın gen paylaşımından gelir. İyi bakımlı çocuklar, ebeveynin entellektüelce düzenlediği çevrelerde yaşarlar. Bazı genetik etkiler ise reaktiftir. Anti-sosyal davranışlar ebeveyni daha da soğuklaştırır. Sonuç olarak bazı genetik etkiler aktiftir, yani genetik olarak etkilenen davranışlar çocukları çevrelerini aramaya ve oluşturmaya iter. Karşılık olarak o çevrede onun davranışını etkiler. Riski göze alan çocuk, arkadaş olarak aynı fikirdeki çocukları arar.

Biyososyal görüş, yukarıda çok genel olarak açıkladığı davranış alanlarına eş seçimi, üvey ebeveyn veya üvey evlat, orta yaş bunalımı, aile çocuk etkileşimi, çocuk sahibi olmaya karar verme, ana-babalık, cinsel ilişkinin zamanlanması, doğum sonrası ana-baba davranışı, çocuklarda hırçınlık, ve boşanma gibi konuları da ekleyerek bütün bunları genetik bilimi çerçevesinde açıklamaktadır. Örneğin doğum sonrası ana-baba davranışını şöyle açıklamaktadır:

Doğum sonrası ana-baba davranışları biyolojik etmenlere dayanır. Hamilelik sırasında pek çok hormon diğer zamanlardakinden çok daha fazla salgılanır. Doğumdan sonraki haftalarda annem hormon dengesi normale iner. Estradioldeki doğum sonrası azalmanın düzenli olduğu durumlarda anneler çocuklarına daha çok bağlılık hissederler. Bunun nedeni emzirme davranışdır. Emzirme, tek başına anne çocuk ilişkisinin miktar ve kalitesini düzenleyen faktördür. Doğumdan hemen sonraki dönemde, karşılaştırmalı bir çalışmada, ten teması ile emziren annelerin, sadece ten teması yapan ama emzirmeyen annelerden daha çok çocuklarıyla konuştuğu ve zaman harcadığı görülmüştür (Widstrom, 1990; akt. Booth ve ark., 2000). Çocuk doğumundan hemen sonra da erkeklerde testosteronda düşme kaydedilmiştir. Bu durum, babanın kendine düşen çocuk yetiştirme hislerini artırıyor olabilir.

Baumrind (1980) çocukta görülen davranış problemleri konusunda toplumsallaşma sürecinin önemine ve bu süreçte ailenin rolüne dikkat çeker. Baumrind' e göre bu süreçte çocuk, içgörü geliştirir, eğitim ve taklit öğrenme ile kültürüne uyum sağlar, toplumsal değerleri ve olumlu alışkanlıkları kazanır. Bu süreç yetişkinlerin başlattığı bir süreçtir ve çocuk için ilk yetişkinler, ana-babasıdır.

Denisoff ve Wohrman (1979) da bebeğin acizlikten, başkalarına muhtaç olmaktan sorumlu bir bireye dönüşmesine katkıda bulunan iki süreçten birinin nörolojik ve fiziksel gelişim, diğerinin de toplumsallaşma olduğunu belirterek; çocuk için ilk toplumsallaşma alanının başta bebeğin annesi olmak üzere aile olduğunun altını çizmektedirler.

Bu nedendir ki çocukluk çağında görülen ruhsal sorunlar ve davranış bozuklukları ele alınırken (psikiyatrik değerlendirmede de), çocuğun gelişim öyküsünde, özellikle ana-baba tutumları üzerinde durulur (Öztürk,1989).

Birçok psikoloji kuramına göre gelişimsel sorunlar, sapmalar, saplantılar ve davranış bozuklukları bu dönemdeki yaşantılara dayandırılmaktadır (Özoğlu, 1983).

Ülkemizde Ana-baba Tutumları Konusunda Yapılan Çalışmalar

Bu başlık altında önce, ülkemizde yapılan ana-baba tutumlarına ilişkin araştırmaların, bu araştırmalarda kullanılan ölçeklerin ve ölçek alt boyutlarındaki tanımların kültürlere uygunluğuna ilişkin görüşlere ve buna ilişkin araştırmalara yer verilecektir. Sonra ülkemizde yapılan ana-baba tutumları ile ilgili ölçek geliştirme ve sınıflama çalışmalarına yer verilecektir. Daha sonra ülkemizde yapılan ana-baba tutumlarıyla ilişkilendirilen çeşitli konulardaki araştırmalara kronolojik bir sıralama ile (ilk çalışmalardan bugüne) yer verilmeye çalışılacaktır.

Ülkemizde yapılan ana-baba tutumlarıyla ilgili çalışmalara ilişkin Kağıtçıbaşı (1972; Akt: Mızrakçı, 1994) önemle bir noktayı vurgulamakta ve araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Kağıtçıbaşı' na göre, ana-baba tutumlarına ilişkin gerek standardize edilen gerekse geliştirilen ölçekler kullanılırken, tanımlar daha çok batı kültürleri incelenerek ve bu kültürlere

uygun olarak yapılmaktadır yani kültürel farklılıklar gözetilmemektedir. Örneğin, kontrolün yüksek olduğu otoriter Türk ailelerinde sevgi ve duyarlılığın düşük olduğunu söylemek çoğu kez haksızlık olmaktadır. Çünkü Türk toplumunda sevgi birbirinden bağımsız değildir ve kontrol sıkça birlikte görülebilmektedir. Oysa batı toplumlarında sevgi ve ili daha çok müsamahakar (izin verici, hoşgörülü) aile tanımı içinde yer almaktadır.

Aynı konuya dikkat çeken Bahar ve Bayık' a (1985; Akt: Mızrakçı, 1994) göre de, batıda ve Türkiye' de çocukları yoğun şekilde disipline etmek de farklı yaşlarda başlamaktadır. Batıda çocuklar okul öncesi dönemde disipline edilir, uyku ve yemek saatlerinin düzenli olmasına özen gösterilir, çocuklar ilkökul çağına geldiklerinde ise bağımsızlık kazanmaları desteklenir. Türkiye' de ise çocuk ilkökula kadar korunur, nispeten şımartılır, ilkökulda ise sıkı şekilde disipline edilmeye çalışılır. İlkokullarda konuşmayan, uslu duran çocuklar ödüllendirilir.

Bu nedenlerle çalışmaların ve çalışmalarda yer alan tanımların kültürel özellikler göz önünde bulundurularak değerlendirilmesinde yarar görülmektedir.

Ana-baba tutumlarının algılanma düzeyleri üzerine Türk ve Amerikalı gençlerle karşılaştırmalı bir çalışma Kağıtçıbaşı (1973) tarafından yapılmıştır ve Türk gençlerinin Amerikalı gençlere göre daha fazla ana-baba denetimi algıladıkları bulunmuştur.

Dornbusch ve arkadaşları (1987; Akt. Yılmaz, 1999) ile Steinberg ve arkadaşları (1991; Akt. Yılmaz, 1999), Amerikalı beyaz ergenler ile Asya ve Afrika kökenli Amerikalı ergenlerde ana-baba tutumları ile akademik başarı arasında oldukça farklı ilişkiler bulmuşlardır.

Yine farklı kültürlerdeki ana-baba tutumlarının kız ve erkekler üzerindeki etkilerini inceleyen karşılaştırmalı iki çalışmayı örnek verecek olursak, Hortaçsu, Oral ve Gültekin, (1991; Akt. Yılmaz, 1999) tarafından, Türk gençlerinde anneye olan ilişkiyi ele alınmış ve annelerin her iki cinsle (kız ve erkek çocukları ile) ilişkileri yüksek bulunmuş, babaların ise erkek çocuklarıyla kız çocuklarına oranla daha yakın ilişki kurdukları görülmüştür. Shek' in (1995; Akt. Yılmaz, 1999) Çinli ergenlerle yaptığı çalışmada da algılanan anne

tutumunun algılanan baba tutumundan daha olumlu olduğu bulunmuştur. Shek, araştırmasında Jaubert' in (1991; Akt: Yılmaz,1999) çalışmasına da yer vererek; genel olarak batı literatüründe yapılan çalışmalarda anne-çocuk ilişkisi ile baba-çocuk ilişkisinin sevecenlik ve ilgi bakımından birbirinden farklı olmadığının görüldüğünü belirtmektedir.

Bu da bize, bizim gibi daha geleneksel kültürlerde çocuk ve gençlerde anne ile olan ilişkilerin babaya göre daha ön planda olduğunu ve önemini göstermektedir.

Ana-baba tutumlarıyla ilişkili olarak; ana ana-baba tutumlarını ölçmeye yönelik olarak bazı ölçek geliştirme çalışmalarına da rastlanmaktadır.

Kuzgun (1972), ana-baba tutumları üzerine ülkemizde ilk araştırmayı yaparak, demokratik, ilgisiz ve otoriter olmak üzere üç ana-baba tutumu sınıflaması yapmıştır.

Bir başka sınıflama çalışması Güneysu (1982) tarafından yapılmış ve seven, cezalandıran ve aşırı istekleri olan ana-baba tutumlarına yer verilmiştir.

Bilal (1984) ise ana-baba tutumlarını otoriter ve demokratik olarak iki temel grupta sınıflandırmıştır.

Eldeleklioğlu da (1996) ana-baba tutumlarını demokratik, koruyucu-istekçi ve otoriter olmak üzere üç sınıfta toplamıştır.

Çakmaklı ise (1999) Kanner' ın ana-baba tutumlarına aile tipi olarak yaklaştığını ve beş aile tipi tanımladığını belirtmektedir. Bunlar 1)normal, 2) ilgisiz / olumsuz, 3) titiz, üstünlük taslayan, baskıcı, 4) çocuğa aşırı düşkün ve 5) bu dört modele tam olarak girmeyen karmaşık aile modelidir.

Lecompte, Lecompte ve Özer (1978) PARI' yi kullanarak yaptıkları çalışmada Ankara' da yaşayan annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını incelemişler ve eğitim düzeyi yükseldikçe koruyucu tutumlarında azalma olduğunu bulmuşlardır.

Bilal (1984), lise son sınıf öğrencileri ile ana-babalarının tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, ana-babalarını demokratik olarak algılayan gençlerin uyum düzeylerinin ana-babalarını otoriter olarak algılayan gençlerin uyum düzeylerinden daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Kişisel (1984), ana-baba tutumları ile şizofreni arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, şizofren olma ya da normal olma ile ana-baba tutumları arasında .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunduğunu belirtmektedir.

Kulaksızıoğlu (1985, 1989), ergen-aile çatışmaları ile annenin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri konusunda yaptığı çalışma sonucunda anne ve babaların geleneksel olarak çocuklarına, genellikle aşırı koruyucu ve himayeci tutum takındıklarını, bu tavrın çocukta bağımsız bir kişilik geliştirmesine engel oluşturduğunu, baskıcı ve otoriter tutumun da çocuklarda ve gençlerde katılık, hoş görmezlik, dışa açık olmama ve saldırgan davranışlara neden olduğunu belirtmektedir.

Erkan' ın (1986) ana-baba tutumlarının benlik kavramı ve ideal benlik kavramının bağdaşım derecesi arasındaki farkla ilişkisini incelediği çalışmasında ana-baba tutumları ile benlik kavramı arasındaki olumlu yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Kozacıoğlu (1986) yaptığı çalışmada, evlilik çatışmasının düşük sosyoekonomik düzeydeki eşler tarafından benimsendiğini, yüksek sosyoekonomik düzeydeki annelerin öğrenim durumlarına bağlı olarak düşük sosyoekonomik düzeydeki annelere oranla aile içinde eşitlik, sorumluluk paylaşma ve tartışma gibi kanolarda daha fazla yer almak istediklerini belirtmiştir.

Şakır (1987) yaptığı çalışmada, ana-babaların sevecen, hoşgörü ve kabul davranışlarının, çocuklarının sosyal uyumlarını olumlu yönde etkilediğini; ana-babaların hoşgörüsüz, reddedici tutumlarının ise çocuklarının sosyal uyumlarını olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir.

Akbaba' nın (1988), üniversite öğrencilerinde, algılanan ana-baba tutumlarının benlik tasarımı üzerindeki etkilerini incelediği çalışmasında; demokratik ana-baba tutumu ile olumlu benlik tasarımı arasında pozitif bir ilişki; ilgisiz ve otoriter ana-baba tutumları ile olumlu benlik tasarımı arasında ise negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Güney'in (1989) yaptığı çalışmada, ana-babasını otoriter ve baskıcı olarak algılayan üniversite gençlerinin çevrelerine yeni uyum yolları geliştirme çabalarının düşük düzeyde olduğu bulunmuştur.

Aksaray (1992), demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının lise son sınıf öğrencilerinin benlik imajlarına etkisini incelediği çalışmasında, ana-babaların algılanan demokratik tutumlarının gencin benlik imajını olumlu yönde, otoriter tutumlarının ise olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir.

Bostan (1993), yaptığı çalışmada 14-16 yaş grubu ergenlerin uyum düzeyleri ile demokratik ana-baba tutumları arasında olumlu, ilgisiz ve otoriter ana-baba tutumları arasında ise olumsuz bir ilişki görüldüğünü belirtmektedir.

Güven' in (1993) öğrencilerde algılanan ana-baba ve öğretmen tutumlarının benlik kavramına etkisi konulu çalışmasında da ana-baba tutumları ile benlik kavramı arasındaki olumlu yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Aldanmaz (1993), Psikiyatrik hastalıkların oluşmasında anababa tutumlarının rolünü araştırdığı çalışmasında, Psikiyatri kliniğinde tedavi gören hastaların ana-babaları deney grubu olarak, çocuklarında hastalık öyküsü bulunmayan bireylerin ana-babaları da kontrol grubu olarak ele alınmıştır. Her iki grubun ana-baba tutumları ile ilgili düşüncelerine bakıldığında, çocuk eğitiminde otoriter tutum, korkuya dayalı eğitim, suçlama, utandırma ve cezalandırma, dini eğitime yer verilmesi, cinsel eğitim vermekten kaçınma konularında deney grubu (hasta bireylerin ana-babaları) ile kontrol grubu arasında anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Diğer bir ifade ile deney grubunun olumsuz tutumlar konusunda daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür.

Akbağ (1994), liseli ergenlerin uyum düzeyleri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yaptığı çalışmada, ana-babalarını ilgili ve şefkatli olarak algılayan ergenlerin sosyal uyum düzeylerinin yüksek olduğunu, buna ek olarak çocukluk döneminde anne baba tutarlı bir disiplin sergilemesinin de ergenlerin uyum düzeylerini artırıcı bir etkide bulunduğunu belirtmektedir.

Kaya (1994), annelere verilen eğitimin annelerin çocuklarına karşı istenmedik tutumlarına etkisi üzerine yaptığı çalışmada, sekiz hafta süre ile toplamda yaklaşık onyedici saat eğitim verilen anneler ile eğitim verilmeyen anneler arasında tutumlar bakımından anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yani

ana-babaların istenmedik tutumlarında eğitimden sonra da anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Mızrakçı' nın (1994) annelerin çocuk yetiştirme tutumları üzerinde etkili olan faktörleri ele aldığı çalışmasında, annelerin eğitim düzeyi arttıkça demokratik tutumunda arttığı ve aynı zamanda otoriter ve koruyucu tutumun azaldığı görülmüştür.

Yücedağ (1994), tarafından yapılan çalışmada, anne babaların algılanan duygusal cezalandırma (çocuktan sürekli yakınma, azarlama, soğuk davranma, küsme, incinmiş görünme, çocuğu utandırma vb.) davranışları ile 16 lise öğrencilerinin problem davranışları arasında anlamlı doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Eldeleklioğlu (1996) tarafından yapılan bir çalışmada ise ana-baba tutumları ile karar verme stratejileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada, mantıklı ve bağımsız karar verme ile demokratik ana-baba tutumu arasında olumlu ilişki, otoriter ana-baba tutumu ile olumsuz ilişki bulunmuştur. Kararsız olma durumu ile koruyucu-istekçi ve otoriter ana-baba tutumu arasında da olumlu ilişki bulunmuştur.

Öztütüncü (1996) tarafından yapılan çalışmada liseli ergenlerdeki irrasyonel otomatik düşüncelerin ana-baba tutumları ve aile içi ilişkiler açısından ilişkisi ele alınmıştır. Ana-babaların koruyucu tutumları ile gençlerin irrasyonel düşünceler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış, ancak ev kadınlığı rolünü reddetme tutumu, aile çatışmaları, baskıcı tutum ve şaşırtıcı olarak da demokratik tutum ile irrasyonel otomatik düşünceler arasında doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Haktanır, Baran ve Alisinanoğlu (1998), Ankara Üniversitesine bağlı bütün fakültelerin akademik ve idari kadrolarında çalışan annelerin çocuk yetiştirme tutumları üzerine PARI ölçeğini kullanarak yaptıkları araştırmada; demokratik tutum ve eşitlik tanıma, koruyucu ve ev kadınlığını reddetme boyutlarında fakülteler arasında farklılıklar olduğu, eşlerin geçimsizliği (ana-baba geçimsizliği = evlilik çatışması) ve baskı/disiplin boyutları açısından farklılık olmadığı bulunmuştur. Koruyucu tutum boyutunda Hukuk Fakültesi' nde çalışan anneler en yüksek puanı almışlar onları Tıp, Diş Hekimliği ve

Siyasal Bilgiler Fakültesi nde çalışan annelerin izlediği görülmüştür. Demokratik tutum ve eşitlik tanıma boyutunda Siyasal Bilgiler Fakültesi nde çalışan anneler en yüksek puanı alırken en düşük puanı Hukuk Fakültesi' nde çalışan anneler almışlardır. Ev kadınlığını reddetme boyutunda ise en yüksek puanı Siyasal Bilgiler Fakültesi' nde çalışan anneler alırken en düşük puanı İlahiyat Fakültesi' nde çalışan anneler almışlardır. Aynı araştırmada anne yaşının çocuk yetiştirme tutumuna ilişkin farklılık yaratmadığı ancak çocuklarının yaşlarının artması ile birlikte baskı ve disipline dayalı tutumlarında artış olduğu görülmüştür.

Yeşilyaprak (1998), yaptığı çalışmada, lise öğrencilerinin içsel ya da dışsal denetimli oluşları ile çocukluk dönemlerine ilişkin ana-baba davranışları arasında önemli bir ilişki olduğunu bulmuştur. Annenin ve babanın ayrı ayrı etkilerinin de ele alındığı çalışmada, gencin içsel denetimliliği ile ana-babanın ilgi-şefkat gösterme, amaçlarına ulaşmada yardımcı olma ve tutarlı disiplin uygulaması (koruyuculuk davranışı hariç) arasında olumlu, fiziksel ve duygusal cezalandırma ve baskıcı davranışlar arasında olumsuz ilişki bulunmuştur. Koruyuculuk davranışı bakımından ise annenin koruyucu tutumu ile içsel denetim arasında olumsuz ilişki bulunurken babanın koruyucu tutumu ile içsel denetim arasında ilişki saptanamamıştır.

Tuzgöl' ün (1998, 2000) ana-baba tutumları ile lise öğrencilerinin saldırganlık tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında ise, ana-baba tutumlarının saldırganlık düzeyi üzerindeki gerek ortak gerekse temel etkisi cinsiyet ve yaş değişkeni bakımından anlamlı bulunmamıştır. Ancak cinsiyetler bakımından erkeklerin kızlara oranla daha saldırgan davranışlar gösterdikleri bulunmuştur. Aynı araştırmada ana-babaların öğrenim durumları ile ana-baba tutumları değişkenlerinin saldırganlık düzeyi üzerinde de gerek temel gerekse ortak etkileri anlamlı bulunmamıştır. Benzer şekilde ana-babaların gelir düzeyleri (sosyoekonomik düzeyleri) değişkeni ile ana-baba tutumu değişkeninin saldırganlık düzeyi üzerindeki ortak etkileri de anlamlı bulunmamıştır.

Sipahioğlu (2002) tarafından ana-baba tutumları ile 14 -17 yaş arası gençlerdeki duygusal ve davranışsal bozukluklar arasındaki ilişkinin

incelendiği çalışmada ana-baba tutumlarına ilişkin veriler gençlerden gençlerdeki duygusal ve davranışsal problemlere ilişkin veriler de gençlerin öğretmenlerinden elde edilmiştir. Gençlerin ana-babaların tutumlarını ağırlıklı olarak otoriter olarak adlandırdıkları, yaşları ilerledikçe ana-babalarını otoriter olarak algılamalarının azaldığı, demokratik tutumu algılamalarının da arttığı görülmüştür. Üst sosyoekonomik düzeydeki gençlerin ise alt ve orta sosyoekonomik düzeydekilere göre ana-baba tutumlarını koruyucu olarak algıladıkları bulunmuştur. Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki gençlerin ise orta sosyoekonomik düzeydeki gençlere göre ana-babalarını daha otoriter olarak algıladıkları görülmüştür.

Bütün bu çalışmalar ana-baba tutumları ile ilişkilendirilen hemen her konuda demokratik ana-baba tutumunu diğer tutumlara göre en sağlıklı tutum olduğunu, baskıcı/otoriter ana-baba tutumunun da diğer tutumlara göre en sağlıksız tutum olduğunu düşündürmektedir.

Cantez, e (1985) göre, bireyin gelişim sürecinde çoğu ana-baba, çocuğun ilk çocukluk dönemine odaklanmaktan çok, öğrenim dönemine odaklanmakta ve çocuğun (veya gencin) davranışlarından çok başarısı üzerinde durmaktadır. Oysa, çocuğun kendinden beklenen bu başarıyı gerçekleştirebilmesinde, kendi yetenek, zihinsel beceri ve çabası dışında daha pek çok sayıda ve önem derecesi farklı etmenler söz konusudur. Bir canlı olarak insanın gelişmesi, fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal açıdan incelenecek olursa, bu etmenler arasındaki ilişkinin ne kadar etkili ve karmaşık olduğu ortaya çıkar. Öyleyse, çocuğun bir parçası olduğu ailenin yapısı, kültür ve eğitim düzeyi, çocuğa karşı olan yaklaşım ve bakış açılarının da çocuk yetiştirme yöntemlerinin birbirinden farklı olması nedeniyle, çocuklarından beklentileri de birbirinden ayrı olacaktır.

Sonuç olarak, araştırmacı tarafından yapılan çalışmaya göre, ana-baba tutumları ile çocuk ya da ergen gelişimi ve çocuk ya da ergenlerde görülen davranış problemleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların ülkemizde çok sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Buradaki önemli nokta ise, ana-baba tutumlarının belirlenmesi için ana-babalara ölçek verilerek, çocuk veya gençlerdeki davranış problemlerini de çocuk veya gençlerin kendilerine bir test

veya ölçek verilerek bir arada (aynı çalışmada) elde edildiği bir çalışmaya ülkemizdeki literatür çalışmalarında rastlanmadığı gibi, annelik babalık bilgisi üzerine yapılan bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Dolayısıyla ane babaların tutumlarının, ana-babalık bilgisinin ve 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerinde davranış problemlerini değerlendirdiği bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu bağlamda araştırmamız bir ilk olma özelliği taşımaktadır.

ÇOCUKLARDA GÖRÜLEN DAVRANIŞ PROBLEMLERİ

Bu bölümde, çocuklardaki davranış problemleri tanımlanmaya ve genel olarak açıklanmaya çalışılacaktır. Çocuklarda en sık rastlanan problem davranış olması nedeniyle antisosyal davranışlar ve saldırganlık konusuna ağırlıklı olarak yer verilecektir. Çocuklarda görülen davranış problemlerinin nedenlerine ilişkin kuramsal yaklaşımlara ve ilişkili kavramlara da yer verildikten sonra literatürde yer alan batılı ülkelerdeki çalışmalara ve son yıllarda ülkemizde yapılan çalışmalara kronolojik olarak yer verilmeye çalışılacaktır.

Çocuklarda Problem Davranışlar:

Problem davranış kavramı, davranım bozukluğu, duygusal ve davranışsal bozukluk, yıkıcı davranış bozuklukları gibi birçok şekilde kullanılmış ve tanımlanmıştır.

DSM-IV' e göre (Amerikan Psikiyatri Birliği, 1998), davranış bozuklukları duygusal ve davranışsal bozukluklar adı altında yer almakta ve "Başkalarının temel haklarının veya yaşa uygun toplumsal norm ve kuralların sürekli ve tekrarlayıcı bir biçimde saldırıya uğratılması" şeklinde tanımlanmaktadır. DSM-IV' e göre tanı sınıflamasında çocukluk ve ergenlik dönemi bozuklukları on temel alt başlık altında yer almaktadır. Bunlar; mental retardasyon, öğrenme bozuklukları, motor beceriler bozukluğu, iletişim bozuklukları, yaygın gelişimsel bozukluklar, dikkat eksikliği ve yıkıcı davranış bozuklukları, bebek ya da küçük çocukların beslenme ve yeme bozuklukları, tik bozuklukları, dışa atım bozuklukları ve bebeklik, çocukluk ya da ergenlik diğer bozuklukları şeklinde sıralanmaktadır.

Hallahan ve Kaufman (1988; Akt: Çiçekçi, 2000), davranış problemlerine sahip çocuk veya ergeni; kronik ve belirli bir şekilde kabul edilemez ve kişisel olarak çevresine doyum vermeyen şekilde tepki veren, başkaları ile birliktelikten rahatsızlık duyan, mutsuzluk, başarısızlık, yetersizlik ve önemsizlik duygularına sahip bireyler olarak tanımlamıştır ().

Araştırmamızda CBCL (Child Behavior Checklist= Çocuklarda Davranış Değerlendirme) araçlarından biri olarak kullanılan (11-18 Yaş için) YSR (Youth

Self-Report= Kendini Değerlendirme) testinin kurucusu olan Achenbach ise problem davranışları belirlemeyi amaçladığı aracında çocuk ve ergenlerdeki davranış problemlerini; içe yönelim (sosyal içe dönüklük, somatik yakınmalar, anksiyete / depresyon), dışa yönelim (suça yönelik davranışlar ve saldırgan davranışlar) her iki gruba da girmeyenler (sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları ve yıkıcı davranışlar) şeklinde üç temel bölümde ele almıştır (Cullinan, 2002).

Yörükoğlu (1993) ise yetişkinler için geçerli olan davranım bozuklukları tanımlarının çocuk ve ergenler için de geçerli olduğunu söyleyerek çocuklarda ve gençlerdeki problem davranışları şöyle sıralamaktadır:

- a) Davranış bozuklukları: Hırçınlık, sinirlilik, geçimsizlik, kavgacılık, okuldan kaçma, çalma, yangın çıkarma, sürekli başkaldırma, kuralları çiğneme, çevresiyle ilişkilerinde gergin ve sürtüşme içinde olma.
- b) Duygusal bozukluklar: Korkular, kuruntular, saplantılı düşünceler, uyku bozuklukları, yeme bozuklukları, kekemelik, tikler, çekingenlik, kendine güvensizlik.
- c) Alışkanlık bozuklukları: Parmak emme, masturbasyon, altını ıslatma, dışkı kaçıрма.
- d) Ağır ruhsal bozukluklar: İçe kapanıklık, çocukluk psikozu, her alanda uyumsuzluk.

Canat (1999) da çocuk ve gençlerdeki problem davranışları, gerek çocukluk döneminde gerekse ergenlik döneminde oldukça sık görülen ve başkalarına zarar verici davranışların yanı sıra toplumsal kural ve normların sürekli bir şekilde ihlal edildiği bozukluklar şeklinde tanımlamaktadır.

Araştırmalarda, çocuk ve gençlikte görülen problem davranış olarak kliniklere en fazla dikkat dağınıklığı, antisosyal davranış, saldırganlık ve duygulanım bozuklukları problemleri ile başvuruların olduğu belirtilmektedir (Öztürk, 1989).

Landy ve Menna (2001) çocuklarda görülen davranış problemlerini açıklayan temel teorileri ve ilişkili kavramları aşağıdaki şekilde sıralamaktadırlar.

Sosyal Öğrenme (Social Learning) Teorisi :

Bu teorinin kurucusu Bandura (1977)' dir.

Sosyal öğrenme teorisyenleri şuna inanırlar ki çocuklardaki davranış problemleri, anti-sosyal davranışlar ve saldırganlık çocuklar tarafından öncelikle ana-babaların model alınması yoluyla oluşur. Hatta ana-babalar çocuklarının bu tür davranışlarını bazı zamanlar (ne yaptıklarının tam olarak farkında olmadan) pekiştirirler. Örneğin farklı eğitim yolları öğrenme açısından zayıf (fakir) olan ana-babalar çocuklarını disipline etme yolu olarak katı (veya cezalandırıcı) tutumlar sergilerler ancak bu tutumlarının aynı zamanda çocukları tarafından öğrenildiğini unuturlar ve çocukta da bu davranışı kışkırtmış olurlar.

Bu teoriye göre çocuklar kısaca kendileri için model aldıkları (veya model oluşturan) bireylerin davranışlarını çeşitli yollarla gözlemleyerek ve taklit ederek bu davranışları kazanırlar (Landy,S. And Menna,R. 2001).

Bilişsel (Cognitive) Teori:

Bu teoriye göre çocuklar için ana-babalarının algıları, değerleri ve inançları oldukça önemlidir. Bunlar sadece ana-babaların bilişleri değil aynı zamanda çocuklarıyla olan etkileşimleri sonucu çocuklarında da oluşacak bilişlerdir. Bu bilişlerin ve davranış problemlerinin çocuklarda okul öncesi dönemlerden itibaren oluşmaya başladığını gösteren çalışmalar vardır (Dix and Lochman, 1990; Mills and Rubin, 1990); hatta Seligman' ın öğrenilmiş çaresizlik (Learned Helplessness) teorisi de bu çerçevede ele alınmaktadır (Landy and Menna, 2001).

Psikodinamik (Psychodynamic) Teori:

Bu teoriye göre çocuktaki benlik, anne ile ilk iletişim biçimleriyle oluşmaktadır ki bu dönemler benlik yapılanmasındaki esneklik açısından oldukça önemlidir. Çocuk ilk hayal kırıklığını anneden ilk ayrılmada yaşar ve bu, çocukta ilk saldırganlık duygusunun yaşandığı kritik bir dönemdir. Psikodinamik görüşe göre çocuklardaki saldırganlığın temelinde, bağılılığın (veya bağımlılığın) karşıtı durumundaki ayrılma ile ilgili endişe verici yaşantılar

yer alır. Yani çocuk bağılı olduğu şeyden kopma, ayrılma anksiyetesi yaşıyor ise saldırgan davranışlar gösterebilir. Bu kaygı verici yaşantıların çocukta oluşmasının kaynağı ise, ilk yaşantılardadır (Landy and Menna, 2001).

Duygu (heyecan) düzenliliği gelişimi (*The development of emotion regulation*):

Birçok çalışma, duygu (heyecan) düzenliliği gelişimindeki bir başarısızlığın (veya yetersizliğin) çocuk patolojisindeki sonuçlarına dikkat çeker. Duygu düzenliliği bir prosestir ki onun sayesinde bir birey olumsuz veya olumlu duygularının pozisyonunu ayarlar. Çocuk için olumsuz etkilenmelere karşı kendini ayarlayabilmek ve onlarla başa çıkma yollarını öğrenebilmek, sosyal ortamlarda ondan beklenen çok önemli bir gelişimsel görevdir. Çocuğun bu görevini yerine getirmesinde en büyük destek, ana-babası ile arasındaki ilişkinin kalitesidir. yaşamın ikinci yılında (2 yaşında) çocuğun oyuna yönelmesi, sembolleştirme davranışının artması ve dil gelişimi sırasında çocukta gerilim, endişe ve hayal kırıklığı artar. Bu duyguların aileler tarafından düzenli bir şekilde kontrolü çocuktaki duygu düzenliliği gelişimi için oldukça önemlidir (Landy and Menna, 2001).

Yörükoğlu (2002), çocuklarda görülen saldırganlık davranışında ana-baba tutumlarını en önemli neden olarak görmektedir. Yörükoğlu' na göre, dayağın gözlemlendiği ve yaşandığı aile ortamları, her türlü saldırganlığı kısıtlayan ana-baba tutumu ve gevşek disiplinli ana-baba tutumu da saldırganlığa neden olabilmektedir. Her türlü kısıtlama tutumunun olduğu bir ortamda çocuk uygun yoldan saldırganlığını boşaltamaz ise ya kendine ya çevresine zarar verecektir.

Çocuğun bağımsız, özerk, sorumlu davranışlar sergilemesi için olumlu bir benlik kavramı geliştirmesi çok önemlidir. Reddedici, yargılayıcı tutumlarla yetiştirilmemiş çocukların, okul ortamına, öğretmen ve arkadaşlarına uyumu da zorlaşmaktadır. Çocuğa kendi sorumluluklarını vermemekten yana olan, bunu çocuğun tüm ihtiyaçlarının kendileri karşılayarak yerine getirmeye çalışan aşırı koruyucu ana-babalar ve çocukları için okula başlama çok sancılı bir süreç olabilmektedir (Türküm, 2000).

Krech ve Crutchfield, (1948; Çev. E. Güngör, 1980) sağlıklı tutumların sağlıklı hale getirilmesinde bilgilendirmenin çok önemli olduğunu ancak bilgilendirme çalışması yaparken iki önemli aşamaya dikkat çekmektedir. İlk olarak, tutumların gerisindeki koşullara (dayanaklarına) etki edebilmek için öncelikle ihtiyaç ve heyecanları destekleyen çevre koşullarına etki edilmesi gerekmektedir. İkinci olarak da tutumlarını değiştireceğimiz insanlara bilgi aktarırken o insanların kendilerini aynileştirecekleri (özdeşleştirecekleri) birey veya gruplar tarafından bilgiler aktarılmalı ve bu konuda sosyal destekler temin edilmelidir.

Çocuklarda ve ergenlerde görülen davranış problemlerinin ve hatta suç olarak değerlendirilen davranışların nedenlerine bakıldığında ana-baba tutumlarının önemini ortaya koyan pek çok araştırma vardır.

Yapılan Çalışmalar

Çocuk yetiştirme tutumlarının çocuklar üzerindeki etkisini inceleyen araştırmacılar, farklı tutumlar sonucu farklı kişilik yapıları oluştuğu konusunda çoğunlukla görüş birliğine varmaktadırlar.

Watson 230 üniversite son sınıf öğrencisiyle yaptığı görüşmede, onlara çocukluklarında ne kadar sıklıkla ve ne şiddetle ceza gördüklerini sormuştur. Daha çok cezalandırılan çocukların daha a cezalandırılan çocuklara oranla ana-babalarından daha çok nefret ettiklerini, öğretmenlerini daha çok reddettiklerini, sınıf arkadaşlarıyla ilişkilerinin daha kötü olduğunu, daha kavgacı, daha utangaç, daha kaygılı, daha mutsuz, ana-babaların ada çok bağımlı, aşk ilişkilerinde daha mutsuz olduklarını saptamıştır (Akt: Gordon, 1999; Çev: E. Aksay ve ed. B. Özkan).

Sears' in yaptığı deneysel bir çalışmada, ana-babaları katı disiplinden yana olan oniki yaşındaki erkek çocukların, yaşıtlarından daha sakar davrandıkları, kendilerini cezalandırmaya ve intihara yatkın oldukları görülmüştür. Coopersmith' in yaptığı bir çalışmada da mantıklı düşünme ve tartışmadan kaçınan, daha çok zora ve cezaya başvuran anneye sahip çocukların kendilerini beğenmedikleri, benlik saygılarının düşük olduğu görülmüştür (Akt: Gordon, 1999; Çev: E. Aksay ve ed. B. Özkan).

McCord ve Mccord' un (1958; Akt:Gordon, 1999; Çev: E. Aksay ve ed. B. Özkan.) yaptıkları çalışmada, suça yatkın gençlerin izlenmesi sonucunda sevecen ana-babaya sahip olanların yalnızca yüzde 32' sinin suç işlediği; babası otoriter, annesi sevecen olanların yüzde 36' sının suç işlediği; annesi otoriter, babası sevecen olanların ise yüzde 46' sının suç işlediği, otoriter ve cezalandıran anne ve babaya sahip çocukların ise yüzde 70' inin suç işlediği saptanmıştır

Otoriter aile düzeninde ahlak gelişimini inceleyen sekiz araştırmanın sonuçlarını özetleyen Hoffman' a göre (1963; akt.Ş.Mızrakçı, 1994), araştırmaların yarısı ana-baba tutumları ile ahlak gelişimi arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Anlamlı sonuçlar elde edilen araştırmalarda ise otoriter ailelerden gelen çocukların vicdan gelişimlerinin zayıf olduğu belirlenmiştir.

Maccoby ve Martin (1983), otoriter tutumla çocukların saldırganlık düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda araştırmadan söz ederek bu araştırmalar sonucunda güç kullanan ailelerin çocuklarında normalin çok üzerinde saldırganlık saptandığını belirtmişlerdir. Maccoby ve Martin, bunun temelde iki nedeni olduğunu ifade ederler. Birincisi, fiziksel ceza kullanan ailelerin çocuklarına saldırganlık konusunda model oluşturmalarıdır. İkinci neden ise otoriter tutumun çocukta, aileye karşı düşmanca duygular uyandırmasıdır.

Aynı araştırmacılara göre gevşek disiplinli ailelerin çocuklarında bağımsızlık ve sorumluluk düşük, impulsif ve saldırgan davranışlar yüksek düzeyde bulunmuştur. Ayrıca bu çocuklar toplum normlarını öğrenmede de zorluk çekmektedirler.

Demokratik tutumun sergilendiği (kararlılık, kontrol, çocuğa birey kimliğinin verildiği ve sevecenliğin birlikte sunulduğu) aile ortamlarından gelen çocukların daha başarılı olduğu, kızların okula başlama yaşında daha bağımsız, kız ve erkek çocukların bu yaşta daha sorumluluk sahibi olduğu görülmüştür (Baumrind, 1971).

Nörotik çocukların anne – babalarının kişilik yapısı ve uyumunun incelendiği çalışmalara bakıldığında; birçok araştırmacı, çocukluktaki nörotik bozukluktan ana-babaların davranış özelliklerini, tutumlarını ve kişiliklerini

sorumlu tutmuşlardır (Ringstad ve Spurkland, 1980; Satır, 1967, Akt: Göktürk, 1985).

Landy ve Menna (2001)' ya göre, birçok ülkede yapılan epidemiyolojik çalışmada, çocuklarda davranış bozukluğunun genel popülasyona oranı % 4 - 10 arasında bulunmuştur. Webster-Stratton, (1995; Akt: Landy ve Menna, 2001)' a göre ise çocuklarda davranış problemleri açısından yüksek riskli ailelerde bunun görülme sıklığı ise % 25 gibi yüksek sayılabilecek bir orandadır.

Landy ve Menna (2001), 3-6 yaş arası çocuklara sahip olan ve okul öncesi çocuklarında davranış problemleri gözlemleyen 60 anne ile yaptıkları çalışmada, oyunlarında agresif davranışlar gösteren çocuklar ile agresif davranışlar göstermeyen çocukların annelerinin davranışları arasında da önemli farklar olduğunu görmüşlerdir. Şöyle ki agresif (yada genel olarak olumsuz) davranış ortaya koyan çocukların anneleri de çocuklarıyla olan etkileşimlerinde agresif davranışlar, sağlıksız stratejiler ve olumsuz pekiştirmeler kullanmaktadırlar.

Bu sonuçlardan hareketle araştırmacılar, ilk çocukluk ve orta çocuklukta yüksek düzeyde görülen başta agresif davranışlar olmak üzere diğer birçok davranış problemlerinin, çocukların gelecek yıllarında (yani son çocukluk ve ergenlik yıllarında) daha da yüksek düzeyde olabileceğine dikkat çekmekte ve bu çocukların aileleri ile; davranış bozukluğu ve kusurlu davranış konularında geç kalınmadan uygun çalışma yolları bulmanın önemi üzerinde durmaktadırlar (Campbell and Eving, 1990; Caspi, Henri, Mc Gee, Moffitt, ve Silva, 1995; Rose ve ark, 1989, Kazdin, 1987).

Patterson ve arkadaşları (1986), anti-sosyal çocuklarla ilgili olarak yaptıkları bir çalışmada Amerika' da 1.4 milyondan daha fazla sayıdaki çocuk ve ergen kayıtlara geçmeyen suçlardan (kırıcı, yıkıcı davranma, ilaç kullanımı ve evden kaçma gibi) tutuklandıklarına dikkat çekerek, anti-sosyal davranışın gelişimsel bir özellik olarak açıklanması gerektiğini ifade etmektedirler. Aynı araştırmacılar anti-sosyal davranış özelliğinin yaşamın ilk yıllarında başladığını, çoğunlukla gençlik ve yetişkinliğe kadar devam ettiğini; hatta birçok çocuk için anti-sosyal davranışın daha ilkökul yıllarında, kalıcılığını belli

ettiğini belirtmektedirler. Aynı araştırmada ilkokul yıllarında, derslerde zorlanma, öfke nöbeti hali gibi çocuklarda görülen davranış biçimlerinin ergenlik ve yetişkinlikte görülebilecek sağlıklı davranışların basit bir temelinin oluşturacağı kestiriminde bulunabileceğimiz de ileri sürülmektedir.

Patterson ve arkadaşlarına göre, çocuklarda davranış problemlerinin ele alındığı deneysel çalışmaların uzun tarihine bakıldığında şu vardır; bu çocukların ailelerinin özellikleri çok benzeşir ve ailelerde şu özellikler görülür: sertlik, kabalık, tutarsız disiplin, model olmada yetersizlik ve çocuğun aktivitelerini kontrol etmede yetersizlik. Yine bütün bu çalışmaların bulguları üzerine dayandırılan 2 temel açıklama vardır:-

A) Kontrol Teorisi (Hirschi Teorisi) : Bu teori sosyolojide de yaygın olarak kabul edilir ve bu görüşe göre ana-babanın çocuğuna karşı katı disiplini ve zayıf denetimi aile ile çocuk arasındaki bağı zayıflatır hatta koparır. Bu ihmal, çocuğun iç kontrol gelişimini zayıflatır. Bu ilişki göstermektedir ki, bu çocuklar okula, işe ve otoriteye karşı olumsuz tutum göstermekte ve çoğunlukla anti-sosyal olabilmektedirler.

Bilişsel gelişim (cognitive evulation) teorisine göre de kontrol, alıcı tarafından o kontrolü uygulayan baskıcı grubun terimleri çerçevesinde ifade edilir. Yani kontrol edici olaylar, belirlenmiş şekillerde davranmaya, hissetmeye ve düşünmeye zorlayan tecrübelerdir. Baskı tecrübesi, kaynağı ne kadar zor algılanır olursa olsun sebepleri dışta arayan bir merkez oluşturur.

Sosyal öğrenme teorisine göre de, kontrolcü ana-babalar, çocukların çevrelerindeki olayları tecrübe etme şanslarını yok edebilirler (Morton ve Mann, 1998).

Skinner (1995) ise çocuklarda kontrol algısı geliştirmeyi sağlayan ana elementin teşvik oluşturucu bir çevre olduğunu ileri sürer. Skinner teşvik' i bir sevgi ifadesi olarak ele alır ve katılımdan, insanları zorlayıcı girişimler içeren sözde sevgi içeren baskıdan ayırır. Ona göre teşvik 4 eleman içerir; a) olasılıklar b) Yardım c) beklentiler d) çevirim. Olasılıklar, çocuk için uyarım ve yaşantı zenginliği demektir. Yardım, olaylarla başa çıkmak için gereken kaynakları sağlamak üzere ana-babanın, çocuğun davranışına direkt müdahale etmesidir. Bu, çocuğun işini bir ölçüde üstlenmek, çocuğu bir işi

düzgünce tamamlamak üzere eğitmek veya çocuğun işe yaklaşımında stratejiler sağlamaktır. Beklentiler, çocuğa açık olarak ondan nasıl davranmasının beklendiğini anlatan iletişimi içerir. Bunlar direkt emirler ve direktifler veya daha nazik sözcükler olabilir. Çevirim ise, hareketlerin ve sonuçlarının anlamlarının çocuğa açıklanmasıdır.

Singh ((1992), ana-babanın çocuk üzerinde kontrolü yanlış kullanarak eleştirel bir baskı oluşturmalarının çocuktaki davranış bozuklukları ile ilişkisini araştırmıştır. Singh, böyle bir baskının çocuklarda en belirgin olarak başarısızlık korkusu oluşturduğunu ifade etmiştir.

B) Sosyal Etkileşim Teorisi: Bu teoriye göre ise, çocukların anti-sosyal davranışlarında, ailenin temel iki tutumu belirleyici rol oynamaktadır.

a) Olumlu davranışları pekiştirme

b) Kusurlu davranışlara karşı cezalandırma biçimleri

Bu ailelerde zorlayıcı davranışlar oldukça fonksiyoneldir (belirleyicidir). Çocukta bu zorlayıcı davranışları eğitimi süresince devam ettirir. Bu aileler çocuğun karakterini şekillendiremezler ve 2 problem ortaya çıkar; birincisi anti-sosyal semptomlar ikincisi ise sosyal beceriksizlik .

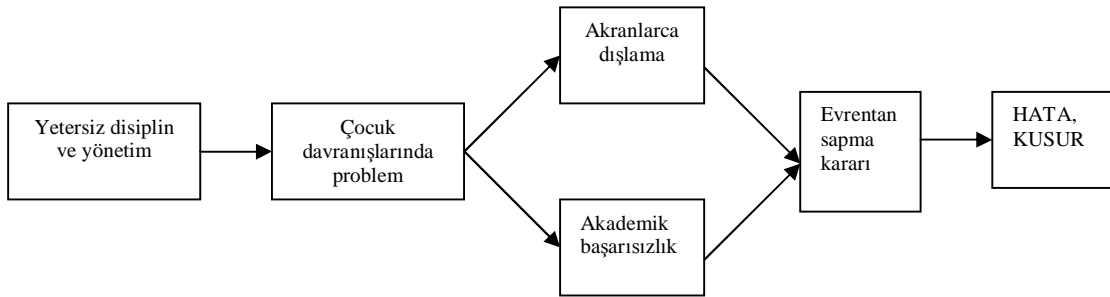
Patterson (1982)' a göre, ailenin disiplin anlayışı ve model alma davranışı olumlu yönde değiştiğinde çocuğun anti-sosyal davranışları da anlamlı ölçüde azalıyordu. Ailede bu değişim yoksa çocukta da değişim olmuyordu.

Çocuklardaki olumsuz davranışları açıklamaya çalışan bir başka yaklaşım ise, Sosyal Dışlanma ve Okul Başarısızlığı' dır. Buradaki hipoteze göre; çocukları zorlayıcı davranışlar söz konusu ise bu davranışlar muhtemelen sosyal çevreden alınan 2 tepkinin ürünü olarak 2 davranış üretir. Bunlardan ilki, akran grubu tarafından reddedilme nedeniyle dışlanma, diğeri ise okul başarısızlığıdır. Araştırmalar (Hawkins ve Lishner, 1987; Wilson ve Herrnstein, 1985; Akt: G.R.Patterson ve arkadaşları, 1986) bu hipotezi desteklemektedir. Bu yaklaşıma göre çocukların uysal olmayan davranışlarının kontrol altında tutulması direkt olarak engellenmeyi öğretecektir. Anti-sosyal çocukların sınıf içindeki gözlemleri göstermiştir ki, bu çocuklar akran gruplarından aykırı davranmamaya ayırdıkları zamandan, çok

daha az zamanlarını görevlerini yapmaya harcamaktadırlar. Dışlanmış çocuklar aynı zamanda akran grubu normlarını algılama, grup içine dahil olma, sosyal-bilişsel bir amaç belirleme, tahriklere tepkide buluma ve sosyal ilişkileri yorumlama konularında grubun bir üyesi olabilmekte yetersizdirler.

Sıklıkla ileri sürülür ki akademik başarısızlık ve akran grubunca dışlanma, anti-sosyal davranışların sonuçlarından daha fazlasına neden olur. Hatta anti-sosyal davranış bu durumun çıktılarında sadece birisidir. Bu sonuç, bireyin (çocuğu) akran grubundan sapma davranışının da önemli bir başlangıcı olacaktır (Dishion, Patterson, Skinner, 1988; Snyder, Dishion, Patterson, 1986; Akt: G.R.Patterson ve arkadaşları, 1986).

Görülmektedir ki bozulmuş aile yapısı anti-sosyal davranışı üreterek dolaylı yoldan bir akran grubundan sapmaya katkıda bulunabilmektedir. Bu durum gelecekteki anti-sosyal davranışı da belirleyebilmektedir. Aşağıda verilen şema bu durumu açıklamaktadır.

Burada bir diğer etmen de çocuğun okul öncesi ve ilkökul yılları sırasında ailesinden aldığı anti-sosyal eğilimlerdir. Çocuk bu eğilimleri nedeniyle akran grubundaki ve okuldaki pozitif sosyalleşme güçlerini kolaylıkla inkar edebilmekte, reddedebilmektedir (Patterson ve ark. 1986).

Anti-sosyal davranışlara kuşaklar açısından bakıldığında da hayli yüksek benzerlikler bulunmuştur (Robins ve Ratcliff 1979). Araştırmacılara göre, eğer çocuk anti-sosyal davranışların olduğu bir ailede önemli bir risk altında ise, bu çocuğun, yetişkin bir anti-sosyal kişilik geliştirebileceği

kestirilebilir. Eğer ebeveynlerin her ikisi de anti-sosyal davranışlar gösteriyorsa bu risk daha yüksektir. Bu konuda 3 kuşağın birden ele alındığı ve bu kestirimde anlaşma sağlanacak dokümanların elde edildiği çalışmalar vardır (Elder, Caspi ve Downey, 1983; Huesmann et.all., 1984; Robins, West ve Herjanic, 1975; akt. Patterson ve ark. 1986). Bu araştırmacılar geriye dönük olarak yaptıkları çalışmada, ana-babanın kızgınlığı ve alınganlığı ile büyükanne ve büyükbabanın (yani kendi anne ve babalarının) kızmaya dayalı disiplini arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlardır ve çalışmalarından hareketle, ailelerdeki etkisiz disiplin uygulamalarının, anti-sosyal davranışları olan bir çocuğa sahip olunması açısından hatırı sayılır bir risk olduğunu ifade etmişlerdir. Yine aynı araştırmacılara göre sosyal sınıf ile ailelerin eğitim uygulamaları arasındaki ilişkileri inceleyen deneysel çalışmalarda tam bir tutarlılık görülmektedir. Ancak orta sınıf ailelerin psikolojik verilere dayalı uygulamaları daha iyi yaptıkları bulunmuştur.

Kazdin (1987)' e göre, ana-baba ve çocuk arasındaki sağlıklı etkileşimler sonucu ortaya çıkan çocuktaki olumsuz davranışların giderilmesi ile ilgili çalışmalara bakıldığı zaman karşımıza şu sonuç çıkmaktadır: Sonuçlandırmaya dayalı uzun davranış tedavileri 1 veya 2 yıl içinde etkilerini kaybetmektedirler. Bu nedenle en iyisi, kısa süreli etkileri olacak eğitimler üretmektir. Bunun için de en yararlısı kısa süreli, ergenlik öncesi ve ergenlik dönemine ilişkin bilgilerin verildiği aile eğitimleridir. Bu eğitimler 6 aydan 4 yıla kadar yayılan ve ev ödevlerini de içeren aile eğitim programlarıdır. Kazdin' e göre başarılı bir eğitim programı şu 3 ögeyi içermelidir.

- a) Aile eğitimi
- b) Sosyallik amaçlı çocuk eğitimi
- c) Akademik düzenleme, yenilenme.

Davranış bozukluğu göstererek psikiyatri kliniklerine sevk edilen çocuklar ile normal fonksiyonda bulunan çocuklar ve ailelerinin karşılaştırıldığı bir çalışma gerçekleştiren DeKlyen (1996)' e göre, bozucu, yıkıcı özellik gösteren davranış bozukluğu ile psikiyatri kliniklerine gönderilen okul öncesi çocuklar arasında en yaygın olan bozukluk olarak görülmektedir.

Robins (1991)' e göre bu davranışlar anti-sosyal davranışın oluşmaya başladığının işaretleridir ve bir çeşit uyum problemidir.

Bununla birlikte çocuklarda ve ergenlerde ortaya çıkan problem davranışların (çocuk suçluluğu, uyuşturucu kullanımı, okulu bırakma gibi) gerisinde ana-baba tutumlarının sorgulandığı ve birçok vak'a da ana-baba tutumunun problemin nedenini oluşturduğu gözlenmektedir (Ambert, 1992; Akt: Mızrakçı, 1994).

De Klyen' e (1996) göre, bozucu (yıkıcı) davranış bozukluğu sıklıkla ilk olarak ailede ortaya çıkar ve endişe verici ilişkiler şeklinde kendini gösterir. Psikodinamik, Sosyal Öğrenme ve Aile Sistemi teorileri tamamen kabul eder ki aile-çocuk ilişkisinin kalitesi yaratıcılıkta veya problemlili davranışın kalıcılığında önemli rol oynar. Böyle olmakla birlikte ailenin çocuklarıyla olan ilişkisi, önemli ölçüde, kendi ailelerinden kazandıkları deneyimler tarafından şekillenmektedir. Araştırmalar göstermiştir ki, hatıralar ve tutumlar, çocuklukta bu deneyimlerden alınmaktadır (Main, Kaplan and Cassidy, 1985; Akt: Michelle De Klyen, 1996).

Crowell ve Feldman (1988) ise kliniğe sevk edilen ve normal olan okul öncesi çocukların annelerine ayrı ayrı anne sevgisi (bağlılığı) ölçeği uygulamış ve anne desteği (sağlıklı destek) azlığının; çocuktaki çekingenlik, negativizm ve diğer davranış problemleri ile ilişkili olduğunu görmüştür.

Speltz, Grenberg ve Klyen (1990)' in yaptığı benzer bir çalışmada da, kliniğe gönderilen çocukların % 84' ünde anne- çocuk bağlılığına çocuklar tarafından güvensizlik görülürken bu oran normal çocuklarda % 28 olarak bulunmuştur.

De Klyen (1996)' in çalışmasında, annenin çocuğuna olan bağlılığını sürekli sergiler tarzındaki davranışının çocuğunun klinik tablosu ile ilgili olduğu görülmüştür. Klinik gruptaki annelerin (çocuklarına bağlılık davranışlarını her otamda sergileyen annelerin çocuklarına duydukları güven % 24 iken kontrol grubu annelerde bu oran % 72' dir. Çocuklarına bağlılık gösteren annelerin çocuklarının kendilere güvensiz, çekingen, ve anneye bağımlı olduğu da bulunmuştur. Bu bulgular Patterson ve diğerlerinin (1992) bulgularını desteklemektedir.

De Klyen, çocuklarda görülen davranış problemlerinin terapisine ilişkin olarak da çok yönlü yaklaşımlar gerektiğini ifade etmektedir.

Çocuklarda görülen davranış problemlerinde babanın rolünü araştıran ve bu konuda 1980 yılından itibaren yapılmış olan 68 çalışmayı inceleyerek bir çalışma yapan Amato,ve Rivera (1999)' ya göre; gelişmekte olan bir birey olarak çocuk, sosyal ve gizemli çevredeki doğal kaynaklarını aktif bir şekilde kullanır. Anneler ve babalar genellikle (her zaman değil), çocuğun sosyal çevresinin (algılama alanının, dünyasının) merkezindeki üyeler olduğu için, çocuğun gelişimi, ailelerin sunduğu bu kaynakların kalitesi ve kantitesi ile yakından ilgilidir. Babalar da Sosyolojik ve Gelişimsel görüşte belirtildiği gibi, çocuğun gelişimine sağladıkları sadece parasal destek ile değil aynı zamanda çocuklarıyla olan etkileşimleri ile katkıda bulunurlardı. Ancak yapılan çalışmalarda görüldü ki babaların çocuklarının gelişimi ve problemleriyle ilgili dikkatsizlikleri ve vurdumduymazlıkları çocuklarının sosyal değerliliklerini desteklemiyordu. Örneğin ABD' nde babalar ve anneler çocuklarına farklı şekilde yönelmekte idiler. Babalar çocuklarına sosyal statü ve gelir sağlamakta, anneler ise bakım ve beslenme sağlamaktadırlar. Bunun sonucunda da erken gelişimsel araştırmaları, anne-çocuk ilişkisinin kalitesi üzerine odaklanma meyli göstermektedir.

Amato ve Rivera inceledikleri 68 çalışmanın 56' sında (%82) babanın pozitif ilgisi ile bu ilginin çocuktaki ürünlerinin iyi olması arasında (çocuğun yararına) anlamlı bir ilişki olduğunun ortaya çıktığını ifade etmektedirler.

Coombs ve Landsverk (1988)' in çalışmasında gencin anneye olan yakınlığı kontrol altına alınıp azaltıldığı her vakit, gencin babaya olan yakınlığa verdiği değer ile gencin zararlı madde kullanımı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Bu araştırmaların sonucu olarak Amato ve Rivera, baba ile çocuk arasındaki ilişkinin, gerçek dünyada insanların zihnindeki gibi olmadığını, bununla birlikte babaların ilişkiye katkısının annelerin etkilerinin altında veya üstünde olmadığı gördüklerini belirtmektedirler. Araştırmacılar, annelerin çocuklarına ayırdıkları zaman ve desteğin babalardan daha fazla olduğu, ancak yakınlık açısından aralarında bir fark olmadığını bulmuşlardır. Ayrıca

babanın çocuğuna ayırdığı zaman, destek ve yakınlaşma etmenlerinin tamamının, çocuğun davranış problemleri ile negatif bir ilişkide olduğu da görölmüştür.

Aynı araştırmacılar inceledikleri 68 çalışmada;

a) pozitif baba ilgisi ve pozitif anne ilgisinin her ikisinin de çocuğun davranış problemleri ile negatif ve anlamlı bir ilişkide olduğunu,

b) Ana-baba öğrenim durumunun etkisinin çok az olduğunu

c) Ebeveynlerin yaşı ile çocuklarına olan ilgileri arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ve daha yaşlı ebeveynlerin ergenlere daha çok yöneldikleri, onlara evde daha çok zaman ayırdıkları ve onları kontrol etmeye daha az gereksinim duyduklarını,

d) Üvey babanın çocuklar için potansiyel bir problem kaynağı oluşturduğunu belirtmektedirler.

Ana-baba tutumlarının, çocukların daha sonraki yaşamlarında (örneğin ergenlikte veya ilk yetişkinlikte) çocuk eğitime bakışlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir çalışma yapılmıştır. Johnson ve arkadaşları (1982) tarafından yapılan bu çalışmada lise I. sınıf (9.sınıf) ile lise III. sınıf (12. sınıf) öğrencilerine, (toplam 1676 öğrenciye), çocuk sağlığı, çocuk gelişimi ve Çocuk bakımı konusundaki bilgi düzeylerinin çocuk disiplini yaklaşımlarına etkisi araştırılmıştır. Araştırma grubu, akademik başarısı yüksek öğrencilerden seçilmiş olmasına rağmen öğrencilerin sayılan alanlardaki bilgi düzeyleri oldukça düşük bulunmuştur. İlginç olan bulgu ise; çocuk disiplini konusunda gerek kız gerekse erkek öğrencilerin en yüksek oranda verdikleri yanıtların ilk ikisi çocuğu baskı (zor) kullanma ve istismardır.

Ergen öğrencilerin, çocuğu disipline etmek için seçtikleri baskı uygulama ve çocuk istismarı yanıtlarının kaynağına inildiğinde ise bu yaklaşımları ana-babalarından öğrendikleri ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar, ergenlerin ileride ana-baba oldukları zaman çocuklarını yetiştirme konusundaki bilişlerinin şimdiden belli olması bakımından bu bulgunun çok önemli olduğunu vurgulamakta ve özellikle çocuk istismarının sonuçlarının (etkilerinin) minimize edilebilmesi için, ailelere çocuk gelişimi, çocuk bakımı, çocuk sağlığı ve çocuk disiplini konularında ana-baba eğitim programları

düzenlemesini ; aynı zamanda öğrencilerdeki bu sağlıksız bilişlerin düzeltilebilmesi için de okul programlarında yukarıda sayılan konulara ilişkin bilgilere yer verilmesi gerektiğini önermektedirler.

Morton ve Mann (1998), ana-babaların çocukları üzerindeki kontrol davranışlarının ergenlik öncesi çocuklarda ve ergenlerde nasıl anlaşıldığı ve nasıl kavrandığı ve bunun ebeveyn kabulüne etkisini araştırmışlardır. Araştırmacılar, ebeveynlerin kontrol davranışlarının ergenlik öncesi çocuklarda iç kontrol odağı etkisi yaratırken ergenlerde daha çok dış kontrol etkisi yarattığı görülmüştür.

Morton ve Mann' a göre; ebeveyn disiplindeki istikrar, çocuk ve gençlerde genel olarak içsel bir kontrol anlayışı oluşturmaktadır. Ebeveyn yakınlığının da çocuklarda ve ergenlerde iç kontrol odaklanmasını geliştirdiği ve güven duygusu oluşturduğu görülmüştür.

Çocuk ve ergenlerde görülen davranış problemleri ve disiplin konuları ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında literatürde çoğunlukla öğretmenlerin, daha az sıklıkta öğrencilerin ve daha da az sıklıkta ana-babaların tutumlarına odaklanıldığı görülür. Halbuki çocuklardaki davranış problemleri ve hata suç oluşturan davranışlara bakıldığında ana-babanın disiplin anlayışı ve tutumu ile çocuğun problemleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu nedenle araştırmalarda aileye odaklanılması ve yapılacak çalışmalarda da ailenin hedeflenmesi gerekmektedir (Romi ve Freund, 1999).

“Çocuklardaki problem davranışların kaynağı olarak çalışmalar her ne kadar daha çok ana-babaları belli bir ağırlıkta da öğretmenleri gösterse de ana-babalar ve öğretmenler kendilerini kaynak olarak görüyor mu acaba?” sorusuna yanıt aramak için yapılan bir çalışmada Guttman (1982; Akt: S. Romi ve), öğretmenlere ve ana-babalara, öğrencilerin 26 problem davranışını sıralamaları istenmiştir. Sonra listedeki bu problem davranışların nedenlerinin ne olabileceği ile ilgili yorum yapmaları istenmiştir. Ana-babalar ve öğretmenler, çocuklardaki bu davranışları nedenlerini direkt olarak çevresel (dış) etmenlere (örneğin çocuğun arkadaş çevresine, medyaya vb.) bağlamışlar ve kendilerini neden olarak görmeye çok az yer vermişlerdir.

Pelco ve Ries (1999), akademik başarıları, öğrencilerinin ana-babalarının öğrenim durumları ve sosyo-ekonomik düzeyleri açısından düşük, orta ve yüksek seviyedeki 3 ayrı okulda yaptıkları çalışmada, özellikle öğretmenlerin ve ailelerin, çocukların okulda yaşadıkları problemlerle ilgili olarak birbirlerinin rollerini anlayamadıkları ve bir anlamda empati yapamadıklarını ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar çocukların davranış problemlerinin çözümünde, öğretmenlerin ve ailelerin birbirlerini ve rollerini doğru algılamaları gerektiğini belirtmektedirler.

Kelloway ve Barling (1996) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise, çocuklularından itibaren ana-babanın ortak tutumu ile karşı karşıya kalan gençlerde (Canada Üniversitesi Psikoloji bölümü. 1. sınıf öğrencilerinde) aynı cins ebeveyn ile güçlü bir özdeşimde bulunulduğu (erkek çocuğun baba, kız çocuğun anne ile özdeşimi) görülmüştür. Bu araştırmada ilginç olan bulgu ise şudur: Ortak tutum sergileyen ailelerin demografik özelliklerinin oldukça benzerlik gösterdiği.

Ana- baba tutumları ile ilgili olarak son yıllardaki araştırmaların ise daha çok ergenlerin akademik başarısı, psikososyal gelişimi gibi bazı psikolojik sonuç değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Fallon ve Bowles, 1997, Kurdek ve Fine, 1994; Steinberg ve ark., 1989; Taris ve Bok, 1996. Akt: Ayşen Yılmaz, 1999).

Daha sonra yapılan çalışmalarda; ana –baba tutumları ile çocukların algıladıkları ana-baba ilgisi, benlik saygısı ve akademik başarıları arasındaki ilişkilerin incelendiği görülmektedir (Ketssetsiz, Ryan ve Adams, 1998).

Bunun yanı sıra ana-baba tutumları ile çocuklarda görülen davranış problemleri (Amato ve Rivera, 1999), çocukların kendilerini algısı (McClun, Merreell ve Kenneth, 1998) gibi özelliklerle ilişkilendirilen çalışmalara da rastlanmaktadır.

Gelişim psikologları da bu kuramlardan hareketle, çocuk yetiştirme tutumları arasındaki farklılıkların, çocukların psikososyal ve duygusal gelişimi açısından farklı sonuçlara yol açacağına inanmaktadırlar. Dolayısıyla, bu alandaki temel araştırma konuları ana-baba tutumları ile çocuklara ilişkin değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek olmuştur (Holden ve West, 1989).

Ülkemizde yapılan çalışmalar:

Bu alt başlık altında ana-baba tutumları ile çocuk ve ergenlerde görülen problem davranışların ilişkilendirildiği yaklaşımlara ve ülkemizdeki çalışmalara kronolojik sıralama ile yer verilmeye çalışılmıştır.

Ana ana-baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi konusunda yapılan çalışmada (Kuzgun, 1972), demokratik ana-baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme için en uygun ortamı yarattığı, buna karşılık otoriter ana-baba tutumunun bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur.

Birçok araştırmacıya göre, ailenin dışardan düzenli görünmesine rağmen, iç yapısı patolojik olarak saptanmıştır. Ana-babaların birbirlerine ve çocuğa karşı tutumu, sağlıklı bir ruhsal gelişmeye olanak vermeyecek nitelikte görülmüştür. Bu nedenle çocuktaki nörotik hastalıkların ve davranış bozukluklarının nedenini anlamının ancak bu etmenleri yakından incelemekle mümkün olabileceği belirtilmektedir (Etaner, 1972).

Uluğtekin' in (1976) yaptığı çalışmada ana-baba davranışları (red – kabul ve serbestlik tanıma – kısıtlama davranışları) ile çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimi arasındaki ilişki araştırılmış ve reddedici – kısıtlayıcı ana-babaların çocuklarında saldırganlık puanlarının kabul eden – serbestlik tanıyan ana-babaların çocuklarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Kalaycıoğlu (1978) tarafından yapıla bir başka araştırmada ruhsal sorunlu çocukları olan anne – babaların tutumları incelenmiştir. Ruhsal sorunu olmayan çocukların ana ana-baba tutumlarının bazı alanlarda bu gruptan farklılaştığı ortaya konmuştur.

Yavuzer' in (1984), suçlu çocuklarla yaptığı çalışmada, suçlu çocukların çoğunluğunun babanın otoriter tutum sergilediği ailelerden geldiği görülmüştür.

Altay (1985) nevrotik bireylerin kendini gerçekleştirme düzeyi ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, demokratik ana-baba tutumu ile durumluk ve sürekli kaygı seviyeleri arasında olumsuz yönde

bir ilişki görülmüştür. Otoriter ana-baba tutumu ve ilgisiz ana-baba tutumları ile de durumluk ve sürekli kaygı seviyesi arasında olumlu yönde bir ilişki görülmüştür.

Abacı (1986) tarafından yapılan çalışmada, ana-baba tutumları ile çocuklardaki kaygı düzeyi arasındaki ilişki incelenmiş; demokratik ana-baba tutumu ile kaygı düzeyi arasında olumsuz bir ilişki, otoriter tutum ve ilgisiz tutum arasında ise olumlu bir ilişki bulunmuştur.

Erol ve Özcebe (1988) tarafından gecekondü bölgelerinde yaşayan ailelerle ve gecekondü bölgesinde yer alan ilkökul öğretmenleri ile yapılan bir çalışmada, erkek çocuklarda dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, kekemelik ve yatak ıslatma problemlerinin daha sık görüldüğü, kızlarda ise kaygı, dışkı kaçırma, yalnızlık ve arkadaşları tarafından sevilme davranış problemlerinin daha sık görüldüğü bildirilmiştir. Okul ortamında ise erkeklerde kızlara oranla genel olarak daha fazla davranış problemlerinin görüldüğü, erkeklerde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, kızlarda ise korku, kaygı ve somatik yakınmaların daha fazla görüldüğü bildirilmiştir.

Çocuklarda ve gençlerde görülen davranış problemlerine ana-babaların yaklaşımı ile ilişkili olarak yapılan bir diğerk çalışmada ise (Dökmen, 1989) ana-babaların çocukların rollerini alma becerileri incelenmiştir. Araştırmada, ana-babaların çocuklarının rolüne yeterince giremedikleri ve dolayısıyla da çocuklarını yeterince tanımadıkları ifade edilmektedir. Araştırmada, çocukların rolüne girebilme becerisi açısından ana-baba arasında farklılık elde edilememiştir. Ayrıca araştırmacı tarafından, ana-babalar ile çocuklar arasındaki çatışmaları azaltabilme amacıyla psikodrama uygulamasının yararı vurgulanmaktadır.

Palabıyıköğlü ve arkadaşları (1989) tarafından yapılan bir araştırmada nörotik belirtileri olan gençlerin kendini kabul düzeyi ile ana-baba tutumlarının ilişkisi incelenmiştir. Babaların çocuk yetiştirme tutumları ile gençlerin kendini kabul düzeyi arasında ilişki bulunamazken, annelerin çocuk yetiştirme tutumları arasında eşler arası geçimsizlik ve baskı – disiplin boyutunun gençlerin kendini kabul düzeyini anlamlı ölçüde etkilediği saptanmıştır.

Uz (1989), aile içinde (ana-baba arasında ve çocuğa yönelik) yaşanan şiddetin çocuk üzerindeki etkilerini incelediği çalışmada aile içindeki şiddet ile çocuğa yönelik şiddet arasında anlamlı ilişkiler elde edildiğini, şiddetin tüm aile bireyelerine yansıdığını ve çocukta davranış problemlerine neden olduğunun görüldüğünü belirtmektedir.

Öztürk' ün (1990) çalışmasında demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının öğrencilerin bağımsızlık, yakınlık, başatlık, kendini suçlama, duygularını anlama ve saldırganlık düzeylerine olan etkisi incelenmiştir. Araştırmada ana-babalarını demokratik olarak algılayan öğrencilerin, ana-babalarını otoriter olarak algılayan öğrencilere göre duyguları anlama, yakınlık, başatlık düzeyleri daha yüksek, kendini suçlama ve saldırganlık düzeyleri ise daha düşük bulunmuştur.

Kağıtçıbaşı, Bekman ve Sunar (1993) tarafından yapılan çalışmada, annelerin çocuklarına karşı yakın ve ilgili olma davranışlarının çocuklarında daha az saldırganlığa ve bununla birlikte daha fazla bağımsızlığa etki ettiği ve bu çocukların ergenlik dönemindeki sosyal ilişkilerinde kendilerini daha başarılı algıladıkları bulunmuştur.

Hatunoğlu' nun (1994) çalışmasında ana-baba tutumları ile ergenlerdeki saldırganlık düzeyi incelenmiş ve otoriter ana-baba tutumu ile ergenlerdeki saldırganlık eğilimi arasında yüksek ilişki bulunmuştur. İlgisiz ana-baba tutumu ile de ergenlerdeki saldırganlık eğilimi arasında (ikinci sırada) ilişki bulunmuştur.

Karadayı (1994) tarafından yapılan çalışmada, ana-babalarını aşırı kontrol edici, otoriter ve baskıcı olarak algılayan ergenlerin, özgüvenleri düşük olarak bulunmuştur.

Düzgün' ün (1995) yaptığı çalışmada, ana-baba tutumlarının ergenlerde psikolojik sorunların oluşması üzerinde etkisi olduğu görülmüştür.

Eryüksel (1996), ana-baba ve ergen ilişkilerine ilişkin yaptığı çalışmada psikiyatrik gruptaki ergenlerin normal ergenlere oranla ana-babalarıyla daha fazla olumsuz iletişim ve anlaşmazlık yaşadıklarını, bununla birlikte fiziksel yakınmalarının daha sık olduğunu bulmuştur.

Orbay (1996) tarafından yapılan bir alışmada ise benlik kavramı, ana-baba tutumları ve ruhsal bozukluklar arasında etkileşim araştırılmıştır. Psikiyatri kliniğine başvuran 76 ocuk ve ana-babaları ile yurutulen araştırma sonucunda; benlik kavramı ile demokratik tutum arasında pozitif bir ilişki, sıkı baskı ve disiplin arasında ise negatif bir ilişki bulunmuştur. Dışa yonelti miş davranış bozuklukları ve okul başarısızlığı olanların olumsuz benlik kavramına sahip olduğu, bu çocukların ailelerinin daha koruyucu olduğu bulunmuştur. Demokratik tutumun uygulandığı aile ortamlarından gelen ocuk ve ergenlerin davranış bozukluğu gosterme sıklığı ise daha duşuk bulunmuştur.

Sumer ve Gungor (1999), ocuk yetiştirme stillerinin (yazarlar tutum yerine stil kelimesi kullanmayı tercih ettiklerini belirtmektedirler) bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler uzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarında, otoriter stil ve izin verici/şımartan stil ana-babalar tarafından en çok kullanılan yontem olduğu gorulmuştur. Hemen hemen butun sonuç değişkenlerinde tutarlı olarak ana-babaların kabul/ilgi tutumu olumlu sonuçlarla, sıkı denetim/kontrol boyutu da olumsuz sonuçlarla ilişkili bulunmuştur. Ancak ilgi çeken bir bulgu, açıklayıcı/otoriter tutumun sergilendiği ailelerden gelen gençler (university oğrencileri) ile izin verici/şımartan tutum sergileyen ailelerden gelen gençlerin benlik değerkenleri açısından birbirlerine benzemeleridir.

Yılmaz' ın (2001) ilkoğretim 4. ve 5. sınıf oğrencileri ile yaptığı çalışmada, çocukların algıladığı ana-baba tutumu ve benlik arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma sonucunda Ana-baba Tutum Oceği' ne (ABTÖ) ilişkin alt boyutların çocuğun benlik algısının çeşitli boyutlarını yordadığı (kabul/ilgi boyutunun atletik yeterliliği, ozerklik boyutunun akademik yeterlilik ve davranıştan hoşnut olmayı, denetleme boyutunun da davranıştan hoşnut olmayı anlamlı biçimde yordadığı) bulunmuştur.

Sipahioğlu (2002) tarafından ana-baba tutumları ile 14 -17 yaş arası gençlerdeki duygusal ve davranışsal bozukluklar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma, ulkemizde yapılan çalışmalar arasında araştırmamıza en yakın olanıdır. Bu çalışmada gençlerin duygusal ve davranışsal bozuklukları (oğretmenlerin verilerine gore) ile ana-babaların ocuk yetiştirmeye ilişkin

algılanan demokratik tutumları arasında olumsuz; algılanan koruyucu ve otoriter tutum arasında ise olumlu ile bir ilişki bulunmuştur. Yani ana-babaların demokratik tutumu arttıkça duygusal ve davranışsal bozukluklar azalmakta, koruyucu ve otoriter davrandıkça arttığı belirtilmektedir. Ana-babaların algılanan koruyucu tutumu arttıkça gençlerdeki depresyon ve dikkat eksikliğinin arttığı ancak saldırganlığın azaldığı, otoriter tutum artınca da depresyon ve dikkat eksikliğinin arttığı ifade edilmektedir.

Bütün bu çalışmalar, ana-baba tutumları ile ilişkilendirilen çocuk ve gençlerde görülen davranış problemlerinin hemen hemen hepsinde baskıcı/otoriter ana-baba tutumunun diğer tutumlara oranla problemleri ya doğurduğunu ya etkilediğini (yani en sağlıksız tutum olduğunu); demokratik ana-baba tutumunun ise diğer tutumlara oranla davranış problemlerinin doğmasına en az etkisi olduğunu veya en az ilişkili olduğunu (yani en sağlıklı tutum olduğunu) düşündürmektedir.

Demek ki ana-babanın çocuğuna karşı takındığı tutum, çocuğuna olan ilgisi ve sevgisi kadar gelişim dönemlerinin özelliklerini tanıma ve çocuk yetiştirmeye ilişkin bilgi düzeyi çocuğun yetişkinlikteki davranış biçimlerini büyük ölçüde belirleyebilecek demektir.

Çocuk yetiştirmede ana-baba tutumları ile ilişkili olarak ülkemizde yapılan çalışmalarda ana-baba tutum ölçeği olarak kullanılan (gerek geliştirilen, gerekse başka kültürlerden uyarlanmış) ölçeklerin çoğunun, lise ve üniversite öğrencilerinin algıladığı ana-baba tutumlarına ilişkin ölçekler olduğunu görmekteyiz. Yani ana-baba tutumlarına ilişkin değerlendirmeler doğrudan ana-babalardan değil, lise ve üniversite öğrencilerinden elde edilmektedir. Bu nedenle araştırmamızda kullanacağımız PARI ölçeği, özelliği nedeniyle doğrudan ana-babalara da uygulanabilen bir ölçektir ve özelliğine uygun olarak da araştırmamızda, ana-baba tutumlarının doğrudan ana-babalardan alınması amaçlanmıştır. Bu yolla ana-babaların, çocuk yetiştirme tutumlarını başkalarının değil, kendilerinin değerlendirmesine olanak tanınacaktır.

Benzer şekilde 11-18 yaşları arasında görülen davranış problemlerini belirlemek amacıyla araştırmamızda kullanacağımız diğer ölçek, 1987 yılında

Achenbach ve Edelbrock tarafından geliştirilen YSR (Youth Self-report= Kendini Değerlendirme) Ölçeği' dir. Erol tarafından Türkçe' ye çevrilerek güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılan (Erol, Arslan ve Akçakın, 1995; Küçük, 1990) YSR ölçeği de özelliği nedeniyle doğrudan 11-18 yaş öğrencilere uygulanabilen bir ölçektir.

Böylece ülkemizde daha önce yapılan çalışmalarda, çocuklardan, lise veya üniversite öğrencilerinden elde edilmiş olan algılanan ana-baba tutumları ile bu çalışmada doğrudan ana-babalara sorularak elde edilmiş olan ana-baba tutumlarının karşılaştırılması mümkün olabilecektir. Aynı şekilde, ülkemizde yapılmış olan daha önceki çalışmalarda; ana-babalara sorularak elde edilen, ergenlerde algılanan davranış problemleri ile bu çalışmada doğrudan ergenlerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemlerinin karşılaştırılması olasılığı doğabilecektir.

Böyle bir karşılaştırma, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında özellikle ortaöğretim kurumlarında Psikolojik danışman olarak görev yapan alan elemanlarına, gerek gençlerin kendilerinde algıladıkları davranış problemlerini gerekse bu gençlerin ana-babalarının kendilerinde algıladıkları çocuk yetiştirme tutumlarını daha iyi anlama ve daha iyi değerlendirme şansı verebilecektir. Bu da daha etkin ve daha sağlıklı çalışma planları yapabilmek anlamına gelebilecektir.

Bununla birlikte ana-baba tutumları ile ilgili olarak ülkemizde yapılan araştırmaların hemen hemen tamamında, süreç (tutumların oluşumundaki bilgilenme süreci) değil sonuç (tutumlar) ele alındığı için literatürde "Anne - Babalık Bilgisi" ne ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yani, anne – babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarının gerisinde yer alan ve bu tutumların ortaya konmasında en büyük rolü oynayan "Anne - Babalık Bilgisi" nin ne olduğu, doğruluk veya yanlışlık bakımından hangi düzeydeki bilginin hangi tutumlarla ilişkili olduğunu inceleyen bir çalışmaya da rastlanmamıştır.

Ayrıca "Anne- Babalık Bilgisi" ni ölçmeye yönelik olarak ülkemizde halihazırda kullanılan herhangi bir ölçeğe de rastlanmamıştır (Öner,1997).

Ülkemizde, 2-18 yaş arası çocuk ve gençlerde sorun davranışlar açısından "Türkiye Ruh Sağlığı Profili" adı altında geniş bir tarama çalışması

(Erol ve Şimşek 1997) yapılmış olmasına rağmen, çocuk ve gençlerin (özellikle ortaöğretimdeki çocuk ve gençlerin) kendi davranışlarını kendilerinin değerlendirdiği ve bu değerlendirme sonuçlarının, ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin “Anne- Baba Tutumları” ve “Ana-babalık Bilgisi” ile doğrudan ilişkilendirildiği bir çalışmaya literatür taramaları sonucunda rastlanamamıştır. Diğer bir ifade ile;

- a) Çocuk yetiştirmede “Ana-babalık Bilgisi” ni ölçmeyi amaçlayan,
- b) Çocuk yetiştirmeye yönelik Ana-baba Tutumları’ nın ilköğretim II. basamak çağındaki çocuk ve gençlerin (kendilerinde tanımladıkları) davranış problemleri ile ilişkisini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu gerekçelerle; Türkiye’ de yaşayan Türk anne- babaların “Ana-babalık Bilgisi” ile “Ana-baba Tutumları” nın 11-18 yaş grubu öğrencilerde görülebilen davranış problemleri ile ilişkisini inceleyebilmek amacı ile bu çalışma planlanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırma grubunun seçimi, verilerin toplanması ve verilerin elde edilmesinde kullanılan araçlara ilişkin bilgilendirmelere yer verilecektir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, deneysel işlem yapılmayıp var olan durum betimlenmeye çalışıldığı için, İlişkisel Tarama Modeli' nde gerçekleştirilmiştir.

Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumları ve Ana-babalık Bilgi Düzeyleri ile 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerini değerlendirmelerine ilişkin var olan algıları, bir müdahalede bulunulmaksızın betimlenmeye çalışılmıştır. Çalışma aynı zamanda bir ilişkisel tarama modelidir. Çünkü, ana-babaların tutumları ve Ana-babalık Bilgi Düzeyleri ile 11-18 yaş arası öğrencilerin kendilerini değerlendirmelerinin bazı faktörler açısından değişimine bakıldığı gibi aynı zamanda sözü edilen bu 3 (üç) değişkenin kendi aralarındaki ilişkisi de incelenmiştir. Yani aşağıdaki sorulara yanıt aranmış ve değişkenler arası ilişkilerin anlamlı farklılıklar gösterip göstermediği incelenmeye çalışılmıştır.

- 1) Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin ana-baba tutumları;
  - a) Öğrenim durumu ve
  - b) Sosyo-ekonomik düzey bakımından anlamlı farklılıklar göstermekte midir?
- 2) Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin ana-babalık bilgi düzeyleri;
  - a) Öğrenim durumu ve
  - b) Sosyo-ekonomik düzey bakımından anlamlı farklılıklar göstermekte midir?
- 3) 11-18 yaş grubu öğrencilerin, kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri;
  - a) Cinsiyet ve

- b) Yaş bakımından anlamlı farklılıklar göstermekte midir?
- 4) Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumları;
- a) Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin bilgi düzeyleri ile anlamlı bir ilişki göstermekte midir?
- b) 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri ile anlamlı bir ilişki göstermekte midir?
- 5) Ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin ana-babalık bilgi düzeyleri;
- a) 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri ile anlamlı bir ilişki göstermekte midir?
- 6) Ana-babaların PARI (**P**arental **A**ttitude **R**esearch **I**nstrument=Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği) puan ortalamaları;
- a) Eğitim,
- b) Sosyoekonomik düzeye göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 7) Ana-babaların ABBT (Ana-babalık Bilgi Testi) puan ortalamaları;
- a) Eğitim,
- b) Sosyoekonomik düzeye göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 8) Ana-babaların PARI puanları, ABBT puanları, sosyoekonomik düzey ve öğrenim düzeyi değişkenleri YSR puanlarını (öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri problem davranışları) yordamakta mıdır?

Araştırma Grubu

Araştırma Kayseri ili merkez ilçelerinde bulunan ve ilgili değişkenlere göre belirlenen resmi ve özel ilköğretim okullarının ile ortaöğretim okullarında (liselerinde) yapılmıştır.

Araştırma grubunu, 2002 – 2003 Eğitim- Öğretim yılında Kayseri ili Kocasinan Merkez İlçesi Milli Eğitim Müdürlüğü' ne bağlı;

- a) Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu,
- b) O. Zeki Yücesan İlköğretim Okulu ve
- c) TED Kayseri Koleji İlköğretim okullarının II. Kademesi 6., 7. ve 8.

sınıflarından olmak üzere toplam 180 ilköğretim öğrencisi;

d) 75. Yıl Cumhuriyet Lisesi,

e) Argıncık Lisesi ve

f) TED Kayseri Koleji Liselerinin 9. (lise I.), 10. (lise II.) ve 11. (lise III.)

sınıflarından olmak üzere toplam 180 lise öğrencisi oluşturmaktadır.

Yani toplam 360 öğrenci (172' si erkek, 188' i kız öğrenci) araştırma grubunda yer almaktadır.

Öğrencilerden oluşan bu araştırma grubuna YSR ölçeği uygulanmıştır.

Diğer araştırma grubunu ise 277' si kadın, 83' ü erkek olmak üzere toplam 360 ana-baba oluşturmaktadır. Bunların 180' i ilköğretim II. Kademe 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin ana-babaları, diğer 180' i ise lise 9., 10. ve 11. sınıf öğrencilerinin ana-babalarıdır. Bu ana-babalar, araştırma grubundaki öğrencilerin ana-babalarıdır ve her öğrenci için anne veya babadan sadece biri ana-baba grubuna alınmıştır.

Anne babalardan oluşan bu gruba ise PARİ ve ABBT uygulanmıştır.

Diğer bir ifade ile araştırma grubu, 360' ı öğrenci 360' ı anne- baba olmak üzere toplam 720 kişiden oluşmaktadır.

Örnekleme iki aşamada yapılmıştır.

Birinci aşamada üç farklı sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden ilköğretim ve aynı şekilde üç farklı sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden ortaöğretim (lise) kurumları belirlenmeye çalışılmıştır.

İkinci aşamada ise bu okulların her birinde her bir sınıfı (ilköğretim için II. Kademe 6., 7. ve 8. sınıf; ortaöğretimde ise lise 1., 2. ve 3. sınıfları) temsil eden şubeler seçilmiştir. Bu şubelerden de random olarak öğrenciler seçilmiş, seçilen bu öğrencilerle birlikte anne –babaları da araştırma grubuna dahil edilmiştir.

Birinci aşamada tabakalı örnekleme yapılmıştır. Tabakalı örnekleme yapılırken öncelikle Kayseri ili Devlet İstatistik Enstitüsü Müdürlüğü' ne (ek: 4) ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi' ne (ek: 5) dilekçeler verilerek 3 farklı SED (sosyo-ekonomik düzey)' den ailelerin ağırlıklı olarak ikamet ettikleri mahalle ve semtlere ilişkin liste istenmiştir. Kayseri ili Devlet İstatistik Enstitüsü Müdürlüğü' nden, enstitü kayıtlarında Kayseri ilinde ikamet edenlerin sosyo-

ekonomik düzeylerin ilişkin bazı verilerin bulunduğu ancak bu verilerin mahalle veya semtlere göre dağılımı hakkında hiçbir istatistikî veri bulunmadığı yanıtı (ek: 4) alınmıştır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nden ise 3 farklı SED' e ilişkin liste (ek: 6) alınmıştır.

Eldeki veri esas alınarak Kayseri ili Kocasinan İlçesi Milli Eğitim Müdürlüğü'ne yazılı olarak başvurularak (ek: 7) yapılacak çalışma kısaca açıklanmış, Kayseri Büyükşehir Belediyesi' nin düzenlediği listeye göre çalışmanın yapılacağı, 3 farklı SED' i en iyi şekilde temsil edebilecek ilköğretim okullarının ve liselerin belirlenmesi istenmiştir.

Kocasinan İlçe Mili Eğitim Müdürlüğü'nden düşük, orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden üç ilköğretim okulu ile yine 3 ayrı sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden üç lise ismi yazılı olarak alınmıştır (ek: 7).

İkinci aşamada; seçilen okulların her birinde, okul müdürlüğünün ve okul PDR (Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik) biriminin görüşleri doğrultusunda her bir sınıfı temsil edebilecek 1 şube seçilmiştir (toplam 18 şube). Her şubeden de random olarak ortalama 30 öğrenci belirlenmiştir.

Araştırma grubunu, seçilen bu öğrenciler ile bu öğrencilerin ana-babaları oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, ana-baba tutumlarına ilişkin veriler PARI (Parental Attitude Research Instrument), 11-18 yaş çocuk ve gençlerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemlerine ilişkin veriler YSR (Youth Self-Report) ve ana-babalık bilgi düzeyine ilişkin veriler de araştırmacı tarafından geliştirilen ABBT (Ana-babalık Bilgi Testi) ile elde edilmiştir.

Aşağıda bu araçlara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

PARI (Parental Attitude Research Instrument)

Araştırmada ele alınan, çocuk yetiştirmede ana-baba tutumlarına ilişkin veriler PARI (ek: 2) aracı ile elde edilmiştir.

PARI, Schaefer ve Bell tarafından geliştirilen, Le Compte, Le Compte ve Özer (1978) tarafından Türkçe' ye çevrilerek, geçerlilik - güvenilirlik çalışmaları yapılmış bir ölçektir.

Ölçeğin orijinali 115 maddeden oluşmaktadır. Bu araştırmada kullanılmış olan, kısaltılmış formu ise 60 maddeyi içermekte ve 5 faktörden oluşmaktadır. Maddelerde olumlu ve olumsuz ifadeler yer almaktadır. Deneklerden "Daima uygun buluyorum", "Genellikle uygun buluyorum", "Biraz uygun buluyorum" ve "Hiç uygun bulmuyorum" şeklinde yer alan 4' lü derecelemeden birini işaretlemeleri istenmektedir.

PARI, hem ana-babalara hem de çocuklara uygulanabilen bir araçtır.

1., 2. ve 5. faktörler ana-baba tutumlarını doğrudan; 3. ve 4. faktörler ise aile içi ve eşler arası ilişkiyi ele alarak çocuğu dolaylı yoldan etkileyen faktörleri içermektedir.

PARI' ye ait faktörler ve bu faktörleri içine olan ifadelerin numaraları şöyledir:

Faktör I: Aşırı Koruyuculuk : Olumsuz tutum faktörüdür. Ana-babanın (ebeveynin), çocuğa sürekli müdahale etmesini, çocuğunu aşırı korumasını, ona aşırı fedakarlığını, çocuğundan kendisine bağımlı ve çalışkan olma beklentisini ifade eder (1, 3, 4, 7, 11, 14, 26, 27, 28, 32, 34, 46, 51 ve 57 no' lu ifadeler).

Faktör II: Demokratik Tutum ve Eşitlik Tanıma: Olumlu tutum faktörüdür. Çocuğa eşit haklar tanımayı, görüşlerini açıkça belirtmesini desteklemeyi, onunla adeta arkadaşlık etmeyi ve onunla yaşantılarını paylaşmayı ifade eder (2, 13, 18, 22, 29, 37, 44, 45 ve 59 no' lu ifadeler).

Faktör III: Ev Kadınlığı Rolünü Reddetme: Olumsuz tutum faktörüdür. Kadının (annenin) kendi annesi ya da başkalarına bağımlılığının desteklenmesini, sinirliliğini, çocuklarıyla uzun

süre zaman geçirmekten hoşlanmamayı, bebek bakmaktan ürkemek, çekinmek gibi konuları ifade eder (6, 9, 16, 17, 21, 23, 31, 38, 41, 42, 49, 52 ve 55 no' lu ifadeler).

Faktör IV: Evlilik Çatışması: Bu faktör ise, eşler arası geçimsizliği, evlilikle ilgili çatışmaları, eşler arası çatışmaların çocuk yetiştirmedeki rolü, kocanın eşiyle ev işlerini paylaşmaması gibi konuları içerir (8, 19, 33, 40, 48 ve 54 no' lu ifadeler).

Faktör V: Baskı – Disiplin: Olumsuz tutum faktörüdür. Bu faktör de, ana-babanın çocuğu katı kurallara, bağımlılığa, saygıya zorlamasını, cezalandırmasını, çocuğa karşı saldırganlığı, ana-babanın, çocuğun cinsel davranışlarını bastırmasını, çocuğun kendilerinin mutlak hakimiyetlerine inanmalarını ifade eder (5, 10, 15, 20, 24, 25, 30, 35, 39, 43, 47, 50, 53, 56, 58 ve 60 no' lu ifadeler).

Genel olarak I., III., IV. ve V. faktörlerden madde sayısına göre ortalamanın üzerinde alınan yüksek puanlar ana-baba tutumlarında olumsuz; II. Faktörden alınan yüksek puanlar ise olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Aracın Türkçe' ye ilk uyarlama çalışmaları Le Compte ve arkadaşları tarafından 1978' de yapılmıştır. Maddeler bir grup psikolog tarafından Türkçe' ye ve İngilizce' ye çevrilmiş, son düzeltmelerden sonra form Ankara' da 3 hafta ara ile bir grup kız ve erkek öğrenciye uygulanmıştır. Test, tekrar test korelasyonları .58 ve .88 arasında bulunmuştur. Form daha sonra yüksek, orta ve düşük sosyoekonomik düzeyi temsil eden 129 anneye uygulanmıştır. Annelerin yanıtlarından elde edilen alfa katsayısı (iç tutarlılık) .64 olarak bulunmuştur. 115 maddeden madde güvenilirliği yüksek ve faktör yükleri açık olan 60 ifade seçilmiştir. Bu kısaltılmış formun alfa katsayısı .81 olarak bulunmuştur. 5 faktörün alfa katsayısı ise .59 ile .90 arasında değişmektedir (Le Compte ve ark., 1978; Öner, 1997).

Le Compte ve arkadaşlarının orijinal çalışması ve bu Türkçe formun kullanılmasıyla yapılmış araştırmalarla I. Ve V. Faktörlerin yapı geçerliliğinin oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Eğitimli ve yüksek sosyoekonomik düzeye sahip ana-babalar bu iki faktörden düşük puan alırken, eğitimsiz ve

düşük sosyoekonomik düzeye sahip ana-babalar yüksek puan almaktadırlar. II., III. Ve IV. Faktörlerde, eğitimin önemli bir değişken olarak ele alındığı çalışmalarda eğitime bağlı olarak bu tür bir farklılık gözlenmemiştir (Öner, 1997). Daha sonra yapılan bir araştırma ile (Küçük, 1984; Küçük, 1990) genel olarak ana-baba tutumlarının, gençlerin psikolojik özellikleri üzerinde etkisi ortaya konarak III. Ve V. Faktörlerin tamamen, II. Faktörün ise kısmen yapı geçerliliğine sahip olduğu görülmüştür.

PARI, 1978' den günümüze pek çok araştırmada (Lecompte, Lecompte ve Özer, 1978; Cantez, 1985; Kozacıoğlu, 1986; Erdem, 1990; Çok, 1993; Öztütüncü, 1996; Küçük, 1987; Haktanır, Baran ve Alisinanoğlu, 1998; Saydam ve Gençöz, 2005) kullanılmış, geçerliliği ve güvenilirliği kabul edilebilir düzeyde bir ölçme aracı olması nedeniyle araştırmamızda da ana-baba tutumlarını ölçme amacıyla kullanılmıştır.

YSR (Youth Self-Report)

Çalışmada kullanılan YSR ölçeği (ek: 3), temelde CBCL (Child Behavior Checklist= Çocuklarda davranış değerlendirme) ölçeğinin farklı yaşlar ve gruplar için oluşturulmuş formlarından biridir.

CBCL ölçeği ilk olarak (CBCL/ 2-3 formu) 2 ve 3 yaş grubu çocuklarının sorun davranışlarının ana-babalardan ya da günlük ilişki içinde çocukla birlikteliği olan diğer kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirmek amacıyla Achenbach (1992, akt. N. Erol ve Z. Şimşek, 1997) tarafından Amerika Birleşik Devletleri' nde geliştirilmiştir. Ölçeğin ülkemizde Türkçe' ye çevirisi, uyarlaması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Neşe Erol tarafından 1993 yılında yapılmıştır.

CBCL ölçeğinin 4-18 yaş grubu için olan CBCL/4-18 formu Achenbach ve Edelbrock tarafından 1983 yılında geliştirilmiştir. Ülkemizde Türkçe' ye ilk kez Melda Akçakın ve Işık Savaşır tarafından 1983 yılında çevrilmiş, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır (Akçakın, 1983, 1985).

CBCL' in bir de TRF (Teacher's Report Form/ 5-18) formu vardır. Bu ölçek de, öğrencilerin okula uyumunu ve sorun davranışlarını öğretmenlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda standart bir biçimde değerlendirebilmek amacıyla Achenbach ve Edelbrock tarafından 1986 yılında geliştirilmiştir.

CBCL' in 11-18 yaş için kullanılan YSR (Youth Self-Report/11-18) formu da Achenbach ve Edelbrock tarafından 1987 yılında geliştirilmiştir.

CBCL ölçeklerinin bütün formlarının 50 ülkede standardizasyon ve adaptasyon çalışması yapılmıştır.

YSR ölçeği 11-18 yaş grubu gençlerin yeterlilik alanları ve sorun davranışlarını kendi verdikleri bilgiler doğrultusunda standart biçimde değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. YSR formu CBCL/4-18 formuyla benzerlik göstermekte ancak ifadeler 1. tekil şahıs ifadeleri olarak yer almaktadır.

Ölçek 17 yeterlilik ve 112 problem maddesinden oluşmaktadır. Yeterlilik ile ilgili maddeler, gencin ilgilendiği ve aktif olarak katıldığı spor ve spor dışı etkinlikleri, bu konulardaki becerilerini, evde ya da ev dışında yaptığı işlerin sayısı ve niteliğini kapsar. Yeterlilik ve sorun davranışlar bölümleri

birbirlerinden bağımsız olarak da kullanılabilirdiği ve birinin puanı diğerine etki etmediği için araştırmamızda testin yeterlilik bölümü kullanılmamıştır.

Araştırmamızda kullandığımız ölçeğin 2. bölümünde ise sorun davranışlara ilişkin 112 ifade (Arkadaşlarımla iyi geçinemem, çok fazla yemek yerim, sinirli ve gerginim, hayvanları severim gibi ifadeler) yer almaktadır. Sorun davranışlar son 6 ayda görülme sıklığı derecesine göre 0, 1 ve 2 olarak derecelendirilir ve maddeler çeşitli alt ölçekler içinde gruplandırılır. Ölçekten “İççe Yönelim ve “Dışça Yönelim” diye iki ayrı davranış puanı elde edilmektedir. Her iki grup içinde yer alan alt gruplar ve bu alt gruplara ait madde sayıları şu şekildedir:

1) İççe Yönelim grubunu;

- a) Sosyal İçedönüklük (8 madde),
- b) Somatik Yakınmalar (9 madde)
- c) Anksiyete / Depresyon (14 madde)

2) Dışça Yönelim grubunu ise;

- a) Suça Yönelik Davranışlar (13 madde)
- b) Saldırgan Davranışlar (20 madde) alt testlerinin toplamı oluşturmaktadır.

Ayrıca her iki gruba da girmeyenler bölümünde ise;

3. Sosyal Sorunlar (8 madde)

- a) Düşünce Sorunları (7 madde)
- b) Dikkat Sorunları (11 madde)
- c) Yıkıcı Davranışlar yer almaktadır (yıkıcı davranışlar 32 maddeden oluşan toplam problem maddeleri içinde yer alır ve sadece erkekler için puanlanır).

Ölçek, bilgisayar ortamında değerlendirilebilecek SPSS programı ile uyumlu, kendine ait bir değerlendirme programı aracılığı ile değerlendirilmektedir. Gerekli veriler girildikten sonra kişiye (veya gruba) ait skorlar ve profil elde edilmektedir. Araştırmada da bu yol izlenmiştir.

Bu alt testlerin toplamından “Toplam Problem” puanı elde edilmektedir.

Ölçek, T puanına dönüştürülmüş standart puanlarla değerlendirilmektedir.

YSR ölçeğinin çeviri çalışmaları önceki formlarda da ayrıntılı biçimde yapıldığı için yeni maddeler Neşe Erol ve Refia Palabıyıköğlü tarafından ayrı ayrı çevrilmiş, çeviriler karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklar gözden geçirilmiştir. Daha sonra ölçek bir Türk Dil Bilimci tarafından gözden geçirilmiş ve Türkçe ifadelerde bazı düzeltmeler yapılmıştır. Sonraki aşamada ölçek 15 gence uygulanarak anlaşılabilirliği test edilmiştir. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği bir hafta ara ile 60 gence iki kez uygulanarak hesaplanmış ve korelasyonlar Toplam Yeterlilikte .81, Toplam Problem' de ise .82 olarak saptanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı, bu çalışmanın örneklemini oluşturan 2206 gencin puanları üzerinden elde edilen Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanmış ve katsayılar; İç Yönelimde .80, Dış Yönelimde .81, ve Toplam Problemden .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin il, ilçe ve köyde tutarlılığını belirlemek üzere çocukların puanları üzerinde Cronbach Alpha katsayıları hesaplanmış ve Toplam Problem il merkezinde .89, ilçede .88 ve köyde .89 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçeğin iç tutarlılığının test-tekrar test korelasyonundaki gibi yüksek olduğunu ve ele alınan cinsiyet ve yaş grupları ile il, ilçe ve köylerde güvenilir olarak kullanılabilirliğini göstermektedir (Erol ve Şimşek, 1997).

Araştırmada söz konusu olan 11-18 yaş grubu öğrencilerinin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemlerine ilişkin veriler; YSR Ölçeği' nin problem alanlarını içeren 112 maddelik kısmı kullanılarak elde edilmiştir.

ABBT (Ana-babalık Bilgi Testi)

ABBT' nin Kuramsal Temeli : ABB (Ana-babalık Bilgisi) kavramı, ana-baba tutumları kuramcılarında ve ana-baba tutumlarını inceleyen araştırmacılardan esinlenerek, araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve bu araştırmada kullanılmıştır.

Ana-babalık bilgisinin, ana-baba tutumlarıyla yakından ilişkili hatta ana-baba tutumlarını belirleyen bir kavram olduğu düşünülmektedir.

Yapılan literatür çalışmasında ana-babalık bilgisi ile ilgili olarak iki çalışmaya ulaşılabilmektedir. Bunlardan birincisi Gullo (1988) tarafından gerçekleştirilmiştir. Gullo, çalışmasında yaşları ortalama 16.8 olan 20 ergen anne ile yetişkin yaşta (yaş ortalamaları 30) olan 20 annenin (toplam 40 annenin) 0-14 aylık bebeklerin motor, sosyal, bilişsel ve dil gelişimine ilişkin bilgilerinin düzeyini karşılaştırmıştır. Ergen anneler lise öğrencisi olup % 50' si beyaz, % 30' u siyah % ve % 20' si İspanyol kökenli idi. Çocuklarının yaş ortalaması ise 18 ay idi. Yetişkin anneler de ergen anneler gibi tek çocuğa sahip idi ve çocuklarının yaş ortalaması 13.7 ay idi. Çalışmada annelere, belirtilen gelişimsel alanları içeren 56 itemlik soru listesi verilmiş ve araştırma sonunda her iki grubun da ortalamasının altında puanlar aldıkları görülmüştür. Karşılaştırma sonuçlarında ise ergen annelerin puanı yetişkin annelere göre oldukça düşük bulunmuştur.

Lally, Lerner ve Hurvitz (2001) tarafından gerçekleştirilen diğer çalışmada ise, bebeklik ve ilk çocukluk döneminin gelişimsel özelliklerine ilişkin 3000 ana-babaya (bunların 1000' i yeni doğmuş bebek ile 6 yaş arası çocuğa sahip ailelerdi) sorular yöneltilmiştir. Ana-babaların bilgilerinin kaygı verici düzeyde yetersiz ve üstelik hatalı olduğu görülmüştür.

Her iki çalışmada da araştırmacılar ana-babalık bilgisi konusunda çalışmaların eksik olduğunu tespit ettiklerini ve bu konunun önemine işaret ederek çalışmaların yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Ülkemizdeki literatür taramasında ise ana-babalık bilgisi konusunda bir çalışmaya rastlanamamıştır.

Bu bağlamda, araştırmada ana-babaların, ana-babalık bilgi düzeylerine ilişkin veriler araştırmacı tarafından geliştirilen **ABBT** (Ana-babalık Bilgi Testi) aracılığı ile toplanmıştır.

ABBT' nin Geliştirilmesi

ABBT' nin doğum öncesinden başlayarak ergenlik dönemi sonuna kadar bireyin gelişim alanlarını, davranış özelliklerini, bu dönemlerde görülen davranış problemlerini, kişilik özelliklerine ilişkin bilgileri / yeterlilikleri içine alan bir araç olması hedeflenmiştir.

Bu amaçla, yukarıda genel olarak sıralanan her bir kategoriye ait ifadeler yer verebilmek için literatüre dayanılarak ve uzmanlarla (Kadın Hastalıkları ve Doğum, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, Beslenme-Diyet ve Diş Sağlığı alanlarında Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Görevlileri ile) görüşülerek öncelikle madde havuzu oluşturulmuştur.

Düşünülen ABBT; doğum öncesi, bebeklik, çocukluk ve ergenlik olmak üzere 4 temel kategoriye ayrılmış ve madde havuzu içerisinde bu kategorilere ait toplam 100 ifade seçilmiştir. Bu ifadeler, kategorilerle ilgili uzmanlarla birlikte değerlendirilmiş, bazı ifadeler elenmiş (örneğin birbirine yakın ifadeler), bazı ifadelerde değişiklik yapılmış ve toplam 70 ifadeden (maddeden) oluşan ölçek deneme formu hazırlanmıştır.

Ana-babalar tarafından, ölçekte “doğru – yanlış” şeklinde yanıtlanması istenen net bilgilerin, daha çok bebeklik ve çocuklukta yer aldığı gerçeği hem uzmanlar tarafından dile getirilmiş hem de literatürde bu gerçek görülmüş ve her bir kategorideki ifadelerin birbirine yakın sayılarda olmasına özen gösterilmiştir.

Toplam 70 maddeden oluşan ve yönergesi de hazırlanan ölçek (ABBT = Ana-babalık Bilgi Testi) deneme formu, geçerlilik ve faktör analizi çalışması için, araştırmanın gerçekleştirileceği gruba benzer özellikler taşıyan (yaş, öğrenim durumu, sahip olunan çocuk sayısı vb. özellikler bakımından) 45' i erkek, 65' i kadın olmak üzere toplam 110 ana-babaya uygulanmıştır.

ABBT gerek deney ve gerekse kontrol gruplarına, küçük gruplar halinde ve araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır.

Madde seçimi için önce maddelerin her birisi, ayırdediciliği olup olmadığını belirlemek amacıyla toplam puanla korelasyonları bakımından ve madde güçlük düzeyi bakımından hem point-biserial (nokta-çift serili) korelasyon katsayılarıyla hem de alt-üst grup ayırdediciliği ile incelenmiştir. Yapılan point-biserial korelasyon katsayılarına dayalı madde ayırdedicilik indeksi ve alt-üst grup ayırdediciliği indeksi hesaplamaları sonucunda toplam 11 maddenin, ayırdedicilik katsayılarının beklenen (istenilen) değer olan 0.30 – 0.70 arası değerlerden uzakta ve çok düşük (0.10' un altında değerler) olduğu bulunmuş ve bu nedenle ölçekten çıkartılmasına karar verilmiştir (Madde güçlük ve madde ayırdedicilik değerleri tablosu Ek.8' de verilmiştir).

Madde güçlük indeksi bakımından maddeler incelendiğinde ise toplam 7 maddenin güçlük indeksinin beklenen değer (0.50 civarında) çok üzerinde (0.90 ve üzerinde değerler) olduğu bulunmuş ve bu 7 maddenin de ölçekten çıkartılmasına karar verilmiştir.

Kalan maddeler (toplam 52 madde) ölçeğin faktör yapısını (temel boyutlarını) belirlemek amacıyla faktör analizine sokulmuştur. Ölçek maddeleri Doğru =1 (bir) ve Yanlış = 0 (sıfır) şeklinde puanlandığından bu maddelere dayalı olarak yapılacak faktör analizinin tetrakorik korelasyon katsayılarına dayalı faktör analizi olması gerektiği Lord ve Novick (1968) ve Hambleton, Swaminathan ve Rogers (1991) tarafından bildirilmiştir. Maddeler arası tetrakorik korelasyon katsayıları Statistica 4.5 programı aracılığı ile hesaplanmış ve tetrakorik korelasyonlara dayanan temel bileşenler analizi (faktör analizi) yapılmıştır. Analiz sonucunda bazı maddelerin iki faktörde birden yer aldığı görülmüş ve faktör yapısını düzenlemek amacıyla varimax rotasyonu uygulanmıştır. Uygulanan rotasyon sonucunda ölçeğin maddelerinin üç temel faktörde (boyutta) toplandığı gözlenmiştir.

Faktör analizine giren maddelerden de toplam 5 maddenin yeteri kadar (herhangi bir faktöre dahil olacak kadar) faktör yükü alamadığı görülmüştür. Bu 5 madde de ölçekten çıkartıldıktan sonra yinelenen rotasyonlu faktör analizi sonucunda nihai ölçeğe ulaşılmıştır. Nihai ölçek 47 maddeden oluşmuştur. Yapılan analizler sonucunda kalan 47 maddenin faktör analizi sonuçları aşağıda tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 1. ABBT Faktör Analizi Sonuçları

Maddeler	Faktör I	Faktör II	Faktör III
2	.38119		
3		.580111	
4			.567868
5		.515145	
6			.429827
7	.71052		
8	.70454		
9	.67611		
10	.84892		
11		.467143	
12	.58488		
13	.80628		
15	.91935		
17		.751139	
20		.321931	
21	.50232		
22		.475369	
23			.646271
24			.548368
25			.529042
26		.344220	
27	.72430		
28	.69144		
29	.49207		
30		.745084	
31			.451752
32	.69815		
37			.426415
38			.470236
39		.507997	
40	.62510		
41	.53530		
44		.526805	
45		.808489	
46		.478297	
47		.403059	
48		.535617	
49		.515240	
50	.66316		
51	.70270		
53			.431075
56			.404200
58	.46484		
62	.47193		
63	.37205		
67		.889174	
69	.46073		

ABBT' nin faktör analiziyle belirlenen üç faktörüne, maddelerin (ifadelerin) özellikleri dikkate alınarak;

I. Faktör' e "Geleneksel Bilgi",

II. Faktör' e "Magazinsel Bilgi",

III. Faktör' e ise "Bilimsel Bilgi" adları verilmiştir.

I. Faktör' de;

- "Hamilelikte ilk 3 ay beslenme açısından diğer dönemlerden daha etkilidir",
- "Doğumunun ilk gününde anneyi emmekte zorlanan bebeğe, tatlandırılmış suya batırılmış emzik verilmelidir",
- "Ateşi yüksek olan çocuğun ateşini düşürmek için terletmek yararlıdır" gibi, ağırlıklı olarak kuşaktan kuşağa, kulaktan kulağa ve genellikle çocuk doğurma sayısı bakımından tecrübeli olarak görülen büyükler tarafından, kendilerince tecrübesiz genç kuşaklara aktarılan "geleneksel" ve bilimsel bilgi ile uyuşmayan bilgileri içeren ifadeler yer almaktadır.

II. Faktör' de;

- "Hamilelikte çocuk gelişimi açısından anne adayları özellikle kalsiyum vitamini almaya ağırlık vermelidir",
- "Bebeğin doğum boyunun 55-60 cm. arasında olması normaldir"
- Bebeğe 6. aydan itibaren katı besinler verilmelidir",
- Çocuklara tuvalet eğitimi verilirken bezden külotu ani geçiş yapılmamalı, bir süre gündüzleri külot, geceleri ise bez bağlanmalıdır" gibi, kesin ifadelerin kullanıldığı, hatta bu konuda belli sayıların belirtildiği, bilimsel bir temele dayanmayan, verilen bilginin kaynağının belirtilmediği, sanki kesin doğru imiş gibi sunulan ve hatalı bilgi içeren ifadeler yer almaktadır.

III. Faktörde ise;

- "Hamilelikte çocuğun anormal doğmaması için anne adayları özellikle folik asit almalıdır",
- "Çocukluk döneminde en hızlı gelişim doğumdan sonraki ilk aydır"
- Çocuğun gelişimi içten dışa, baştan aşağı doğrudur" gibi ağırlıklı

olarak literatüre ve uzman bilgisine dayalı bilimsel yani doğru (sağlıklı) bilgiler yer almaktadır. Dolayısıyla bu ifadeler, bilimsel bilginin özellikleriyle uyumaktadır. Yani; en son verilere göre ve aksi kanıtlanıncaya kadar doğru olarak kabul edilen, değişebilir olan ve kaynağı belli olan bilgi ifadeleridir.

Faktör yapısının ölçülmeye çalışılan değişkenin ne kadarını açıkladığını belirlemek amacıyla özdeğerler (eigenvalues) incelenmiş ve her bir faktörün ölçülen değişkendeki varyansın ne kadarını açıkladığı belirtilmiştir.

Tablo 2' de faktörlere ilişkin özdeğerler ve varyanslar (yüzde değerleriyle) yer almaktadır.

Tablo 2. Özdeğerler ve Varyanslara İlişkin Yüzdeler Tablosu

Faktörler	Özdeğer %	Açıkladığı Varyans %	Yığılımlı Özdeğer %	Yığılımlı Varyans %
1	12.21642	25.99238	12.21642	25.99238
2	4.97605	10.58735	17.19247	36.57972
3	4.28498	9.11698	21.47745	45.69670

Tabloya bağlı olarak bu ölçek ile ölçülmeye çalışılan ABBT' ndeki geleneksel bilgi, magazinsel bilgi ve bilimsel bilgi faktörlerinde meydana gelen değişikliklerin % 45' inin bu ölçek ile ortaya koyulabildiği görülmektedir.

ABBT Demene Formu' ndaki 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 15., 17., 20., 21., 22., 23., 24., 25. 26., 27., 28., 29., 30., 31., 32., 37., 38., 39., 40., 41., 44., 45., 46., 47., 48., 49., 50., 51., 53., 56., 58., 62., 63., 67. ve 69. maddeler (toplam 47 madde olarak tablo:1' de sıralanmış olan maddeler) son ölçeği oluşturan maddelerdir.

Bu maddelerden oluşan nihai ölçeğin güvenilirlik katsayısı (KR-20 güvenilirlik katsayısı) 0,93 olarak bulunmuştur. Öyle görünmektedir ki ölçek bu haliyle çok yüksek bir iç tutarlılık göstermektedir. Bu anlamıyla da güvenilirliği oldukça yüksektir.

Nihai olarak 47 maddeden oluşan ABBT' nin ayırmedicilik özelliğini görebilmek için deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur.

Deney grubu, Kayseri Varoluş Psikolojik Danışmanlık Merkezi bünyesinde açılan Ana- Baba Okulu programına katılan (dolayısıyla ölçek içeriğindeki bilgileri edinmiş olan), toplam 25 ana-babadan oluşmaktadır.

Kontrol grubu ise, Erciyes Üniversitesi çalışanları, Kayseri Nuh Mehmet Baldöktü Anadolu Lisesi çalışanları, ve Kayseri Özel Özgün Anaokulu öğrenci velileri arasından, deney grubunda yer alan ana-babaların özelliklerine benzerlik gösteren ve random olarak seçilmiş 25 kişiden oluşmaktadır.

Ölçek, deney ve kontrol grubuna 21 gün ara ile iki kez uygulanarak, test-tekrar test yöntemiyle; deney ve kontrol gruplarının kendi içlerindeki değişimleri gözleyebilmek amacıyla ön test ve son test puanları tekrarlı ölçümler için t testi ile karşılaştırılmış ve sonuçlar tablo 3, tablo 4 ve tablo 5' de gösterilmiştir.

Tablo 3 . Deney Grubunun Öntest-Sontest Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçüm	N	$\bar{X}$	s	sd	t	p
Ön	25	46,16	0,94	24	2,28	0,032*
Son	25	46,44	0,71			

*p < 0,05

Deney grubunun puanlarında işlem öncesinden işlem sonrasına ufak bir yükselme gözlenmiştir. Deney grubunun ön testteki yanıtlarına oranla son testte, anlamlılık düzeyinde daha tutarlı yanıtlar verdiği görülmektedir.

Tablo 4 . Kontrol Grubunun Ön test -Son test Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçüm	N	$\bar{X}$	s	sd	t	p
Ön	25	12,56	5,22	24	0,16	0,877
Son	25	12,48	4,46			

P > 0,05

Kontrol grubunun ölçek puanları ortalamaları, işlem öncesinden işlem sonrasına istatistiksel olarak anlamlı bir değişim göstermemiştir. Buna göre kontrol grubu değişmeden kalmıştır.

Tablo 5. Ölçeğin Deney ve Kontrol Gruplarını Sontest Puanlarına Göre Ayırt Etme Gücü İçin t Testi

Grup	N	$\bar{X}$	s	sd	t	p
Deney	25	46,16	0,94	26	-36,90	0,000*
Kontrol	25	12,48	4,46			

*p<0,05

Tablodan da okunabileceği gibi deney ve kontrol gruplarının sontest puanları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Buna göre ölçek, deney ve kontrol gruplarını son test puanlarına bağlı olarak ayırt edebilmektedir (t= -36,90; p<0,01).

Verilerin Analizi

Araştırmanın sorularına uygun olarak seçilmiş olan analizler uygulanmadan önce her bir analizin gerektirdiği normallik ve varyansların homojenliği varsayımları sınanmış, bu varsayımların karşılandığı görüldükten sonra uygun analizlere devam edilmiştir. Tüm analizlerde her bir grup düzeyinde dağılımların normal olduğu Kolmogorov-Smirnov testi ile, gruplar arası varyansların homojenliği ise Levene testi ile sınanmıştır. Analizler için gerekli olan varsayımların karşılanmadığı durumlarda non-parametrik alternatifler kullanılmıştır

Araştırmada elde edilen veriler, ilişkisel tarama yöntemi çerçevesinde; amaçlar kısmında (araştırma sorularında) belirtilen 1., 2. ve 3. sorular için **aritmetik ortalama ve standart sapma** kullanılarak betimlenmiştir.

4. ve 5. sorularda belirtilen gruplar arasında, bağımlı değişkenlere ilişkin gruplar arası farklar için; **varyans analizi** kullanılmıştır.

6. ve 7. sorularda belirtilen değişkenlerin birbirleriyle nasıl ilişki gösterdiklerini belirleyebilmek amacıyla YSR, PARI ve ABBT ölçeklerinden elde edilen puanlar arasındaki korelasyonlar incelenmiştir.

Araştırmada kullanılan YSR puanları bağımlı değişken olarak kabul edildiğinde (8. soru) ABBT ve PARI puanlarının ve katılımcıların öğrenim düzeyleri ile sosyoekonomik düzeylerinin YSR puanlarını yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla belirtilen değişkenlerle çoklu regresyon analizi yapılmıştır

Araştırmada tüm analizler için anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, gruplara ilişkin betimsel istatistikler, tezin amaçlar kısmında belirtilen sorulara yanıt bulmak amacıyla; bilgisayar ortamında, SPSS 12.0 programı aracılığı ile yapılan istatistiksel analizler ve bu analizlerden elde edilen bulgular yer almaktadır.

Betimsel İstatistikler

Araştırmada, temelde iki grup yer almıştır.

- 1) Anne babalar (araştırmada yer alan öğrencilerin ana-babaları)
- 2) Öğrenciler (11 – 18 yaş grubu)

Ana-babalara ilişkin demografik özellikler ve bu özelliklere ilişkin gruplamalara ait veriler tablo 6' da gösterilmiştir.

Tablo 6. Ana-baba Grubunun Demografik Özellikleri ve Gruplamalara Ait Veriler

Demografik özellikler	Gruplamalar	N	%
Cinsiyet	Kadın	277	77
	Erkek	83	23
Yaş Grubu	20-30	20	5,6
	31-40	179	49,7
	41-50	134	37,2
	51 ve yukarısı	27	7,5
Çocuk Sayısı	1	31	8,6
	2-4	293	81,4
	5 ve yukarısı	36	10,0
Öğrenim Durumu	İlköğretim	203	56,4
	Lise ve sonrası	157	43,6
Sosyoekonomik Düzey	Alt	120	33,3
	Orta	120	33,3
	Üst	120	33,3
Çalışıp-çalışmama (İş durumu)	Çalışmayan	243	67,5
	Çalışan	117	32,5
Toplam		360	100

Görüldüğü üzere araştırmaya katılan annelerin, babalara oranı daha yüksektir.

Ana-babaların yaş gruplarına göre dağılımlarına bakıldığında 31 – 40 yaş (%49,7) ve 41 – 50 yaş (%37,2) grubunda yığılma olduğu görülmektedir. Diğer bir anlatımla, ilköğretim 2. kademe ve lise sınıflarında (yani 11-18 yaş grubunda) çocukları olan ana-babaların daha çok 31 – 50 yaşları arasında oldukları görülmektedir.

Ana-babaların sahip oldukları çocuk sayısına göre dağılımlarına bakıldığında tek çocuklu ve beş ve daha fazla çocuklu ailelerin oranları birbirlerine yakın (% 8,6 ve 10,0) iken, iki-dört çocuklu ailelerin, tek çocuk ile beş ve daha fazla çocuklu ailelere oranla daha yüksek (% 81,4) olduğu görülmektedir.

Ana-babaların öğrenim durumlarına bakıldığında ilköğretim mezunlarının (% 54.6), lise ve sonrası mezunlarının (% 43.6) olduğu görülmektedir.

Ana-babaların sosyoekonomik düzeylere göre dağılımlarına bakıldığında; alt, orta ve üst sosyoekonomik düzey dağılımlarının eşit oranda (% 33.3) olduğu görülmektedir.

Ana-babaların çalışıp-çalışmama durumlarına (iş durumlarına) göre dağılımlarına bakıldığında; çalışmayan ana-baba oranının (% 67,5) çalışan ana-babalara oranla (% 32,5) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmada diğer grubu oluşturan 11 – 18 yaş öğrencilerine ilişkin demografik özellikler tablo 7’ de gösterilmiştir.

Tablo 7. 11-18 Yaş ğrenci Grubunun Demografik zellikleri ve Gruplamalara Ait Veriler

Demografik zellikler	Gruplamalar	N	%
Cinsiyet	Kız	188	52
	Erkek	172	48
Yaş Grubu	11-14	180	50
	15-18	180	50
Sosyoekonomik Düzey	Alt	120	33,3
	Orta	120	33,3
	st	120	33,3
Toplam		360	100

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağımlarına bakıldığında birbirine yakın oranda bir dağılım gösterdiği görülmektedir.

Öğrencilerin yaş gruplarına göre dağımlarına bakıldığında; ilköğretim 11 – 14 yaş grubu (II. Kademe 6., 7. ve 8. sınıflarda okuyan) ğrenciler ile, 15 – 18 yaş grubu (lise 1., 2. ve 3. sınıflarda okuyan) ğrencilerin eşit oranda oldukları görülmektedir.

Öğrencilerin sosyoekonomik düzey açısından (ç düzeyde okul ele alındığı için) eşit oranda bir dağılım gösterdikleri görülmektedir.

Ana-babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarına İlişkin Veriler

Araştırmada ele alınan ve yanıt aranan sorulardan biri; ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarının ne olduğu idi. Buna bağlı olarak da ana-baba tutumlarının öğrenim durumu ve sosyoekonomik düzey etmenlerine göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediği sorularının yanıtlanması amaçlanmıştı.

Aşağıda bu sorulara ilişkin verilere yer verilmiştir.

Ana-babaların Öğrenim Durumlarına ve Sosyoekonomik Düzeylerine Göre PARI Verileri

Katılımcıların öğrenim düzeylerine ve sosyoekonomik düzeylerine göre PARI ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla 2x3'lük iki faktörlü varyans analizi uygulanmış ve elde edilen bulgular aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir.

Katılımcıların öğrenim düzeyleri, kavram kargaşasına yol açmamak için günümüzde kullanıldığı şekliyle yer almıştır. Yani ilkokul ve ortaokul mezunları için ilköğretim, lise ve üniversite mezunları için ise lise ve sonrası diye sınıflama yapılmıştır.

Ana-babaların öğrenim durumlarına ve sosyoekonomik düzeylerine ilişkin PARI ölçeğinden aldıkları toplam puanlarla ilgili betimsel istatistikler tablo 8' de, toplam PARI puanlarına ilişkin varyans analizi verileri ise tablo 9' da gösterilmiştir.

Tablo 8. Öğrenim Düzeyine ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Katılımcıların PARI Ölçeğinden Aldıkları Toplam Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler Tablosu

SED	Öğrenim	Ortalama	Mod	Medyan	Std. Sapma	N
Alt	İlköğretim	165,31	186	166	18,93	102
	Lise ve sonrası	147,50	157	153	10,44	18
	Toplam	162,64	143	160	18,97	120
Orta	İlköğretim	154,14	138	159	19,02	36
	Lise ve sonrası	136,978	150	147	18,37	84
	Toplam	142,12	153	141	20,10	120
Üst	İlköğretim	159,08	120	137	16,63	65
	Lise ve sonrası	142,76	137	139	17,01	55
	Toplam	151,60	137	151	18,62	120
Toplam	İlköğretim	161,33	156	160	18,66	203
	Lise ve sonrası	140,21	136	140	17,48	157
	Toplam	152,12	136	152	20,95	360

Tablo. 9. Öğrenim Düzeyine ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Katılımcıların PARI Ölçeğinden Aldıkları Toplam Puanlara İlişkin Varyans Analizi Tablosu

Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Ortalama Kare	F	p	Eta Kare	Gruplararası fark
SED	4592,03	2	2296,01	7,25	,001*	,039	Alt-Orta; Alt-Üst; Orta-Üst
Öğrenim	18978,89	1	18978,89	59,96	,000*	,145	İlköğretim-lise ve sonrası
SED* Öğrenim	24,63	2	12,315	,04	,962	,000	
Hata	112047,26	354	316,518				
Toplam	135642,81	359					

*p<0,05

Katılımcıların öğrenim ve sosyoekonomik düzeylerine göre PARI ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonrasında sosyoekonomik düzey ($F_{2-354;0,05}=7,25$) ve öğrenim düzeyi ($F_{1-354; 0,05}=59,96$) temel etkilerinin PARI puanları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olduğu fakat sosyoekonomik düzey ve öğrenim düzeyi ortak etkisinin istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı bulunmuştur.

Temel etkiler, hangi sosyoekonomik ve öğrenim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu belirlemek amacıyla yeniden incelenmiş, yapılan Tukey post-hoc çoklu karşılaştırma testi ile sosyoekonomik düzey ve öğrenim düzeyi değişkenlerinin alt düzeyleri ayrı ayrı karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda sosyoekonomik düzeye göre ana-babaların PARI ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin Tukey Çoklu karşılaştırma testi verileri tablo 10' da gösterilmiştir.

Tablo 10. Sosyoekonomik Düzeye Göre Ana-babaların PARİ Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Tukey Çoklu Karşılaştırma Tablosu

SED		SED		
		Alt	Orta	Üst
SED	Alt	-	20,51*	11,04*
	Orta		-	9,47*
	Üst			-

*p<0,05

Buna göre (yapılan Tukey testi sonucunda), sosyoekonomik düzey temel etkisi bakımından alt ($\bar{X}=162,64$), orta ($\bar{X}=142,12$), ve üst ($\bar{X}=151,60$) sosyoekonomik düzeylerinin ortalamaları arasında 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır.

Öğrenim düzeyi temel etkisi, iki alt boyut söz konusu olmasından ve varyans analizinin anlamlı bir farklılık bildirmesinin tek sebebinin bu iki grup arasındaki farktan kaynaklanmasından dolayı post hoc testi ile incelenmemiştir. Gözlenen fark, karşılaştırılan iki ortalamadan kaynaklandığı için sadece ortalamalara arası fark yorumlanmıştır. Buna göre, ilköğretim eğitim grubunda bulunan katılımcıların puan ortalamaları ($\bar{X}=161,33$), lise ve sonrası eğitim grubunda bulunan katılımcıların puan ortalamalarından ($\bar{X}=140,21$) istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksektir. Bu sonuca göre de ilköğretim eğitim düzeyinden katılımcılarda olumsuz tutum düzeyi daha yüksektir denilebilir.

Ana-babaların Ana-babalık Bilgi Düzeyine İlişkin Veriler

ABBT, doğum öncesinden başlayarak ergenlik dönemi sonuna kadar bireyin gelişim alanlarını, davranış özelliklerini, bu dönemlerde görülen davranış problemlerini ve kişilik özelliklerini içine alan bir testtir.

Araştırmada ele alınan ve yanıt aranan sorulardan biri de; ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarıyla yakından ilişkili (hatta tutumları belirleyen) bu bilgilere ne düzeyde sahip oldukları idi. Buna bağlı olarak da bu bilgi düzeylerinin; öğrenim durumu ve sosyoekonomik etmenlerine göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediği sorularının yanıtlanması amaçlanmıştır.

Aşağıda bu sorulara yanıtlanması amacıyla yönelik verilere yer verilmiştir.

Anne Babaların Sosyo Ekonomik Düzey ve Öğrenim Düzeylerine Göre ABBT Bulguları

Farklı sosyo-ekonomik ve eğitim düzeylerinden katılımcıların ABBT puanları ortalamaları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla 3X2'lik varyans analizi yapılmış fakat varyans analizinin önemli sayıltılarından birisi olan varyansların homojenliği sayıltısının karşılanmadığı görülmüştür. Bu doğrultuda varyansların homojen olmamasına yol açabilecek olasılıklar değerlendirilmiş, ABBT puanları aşırı uç puanlara sahip olan (outliers) katılımcılardan temizlenmiştir. Buna rağmen varyanslar homojen çıkmadığından veri transformasyonuna başvurulmuş, logaritmik, karekök ve ters dönüştürme yöntemlerinden hiç birisi varyansların homojenliğini sağlayamadığından sosyoekonomik düzey ve eğitim ortak etkisini görebilmek amacıyla bu faktörlere ait gruplar birleştirilmiş ve alt SED-ilköğretim eğitilmiş, alt sed-lise ve sonrası eğitilmiş, orta SED-İLKÖĞRETİM eğitilmiş, orta SED –lise ve sonrası eğitilmiş, üst SED -ilköğretim eğitilmiş ve üst SED –Lise ve sonrası eğitilmiş olmak üzere altı grup oluşturulmuş ve bu grupların PARI puanları arasındaki fark bir dağılıma uygunluk mecburiyeti aramayan ve varyansların homojenliğini gerektirmeyen Kruskal-Wallis testi ile incelenmiştir. Analizden önce puanı diğer katılımcılara göre aşırı düzeyde düşük olan iki katılımcı

analiz dışı bırakılmıştır. Ana-babaların farklı öğrenim durumları ve sosyoekonomik düzeylerine ilişkin ABBT verilerine ait betimsel istatistikler tablo 11’ de, bu altı gruba ilişkin sıralar tablo 12’ de, farklı sosyoekonomik düzey ve öğrenim düzeyinden katılımcıların ABBT puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunup bulunmadığını test etmek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi verileri tablo 13’ de ve post – hoc testi sonuçları da tablo 14’ de verilmiştir.

Tablo 11. Farklı SED ve Eğitim Düzeyinden Katılımcıların ABBT Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler Tablosu

	N	$\bar{X}$	Medyan	Mod	Std. Sapma
ABBT	358	25,6620	26,00	27,00	4,82062

Tablo 12. Sıralar

Gruplar	N	Sıra Ortalaması
alt sed-ilköğretim eğitimi	100	129,25
alt sed-lise ve sonrası eğitimi	18	245,36
orta sed- ilköğretim eğitimi	36	119,78
orta sed- lise ve sonrası eğitimi	84	223,64
üst sed- ilköğretim eğitimi	65	169,69
üst sed- lise ve sonrası eğitimi	55	232,59
Toplam	358	

Tablo 13. Farklı SED ve Eğitim Düzeyinden Katılımcıların ABBT Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	ABBT
(chi-square) X^2	73,492
sd	5
p	0,000*

*p<0,05

Farklı SED ve eğitim düzeyinden katılımcıların ABBT puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunup bulunmadığını test etmek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda, farklı SED ve eğitim düzeylerinden katılımcıların ABBT puanları sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur ($X^2_{5; 0,05} = 73,492$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek amacıyla Kruskal-Wallis testi için geliştirilmiş olan bir post-hoc testi olan Dunn'ın Kruskal-Wallis sonrası non-parametrik post-hoc testi kullanılmıştır.

Yöntemin formülü şöyledir.

$$Z = \frac{\text{Sumrank } A - \text{Sumrank } B}{\sqrt{\frac{N * (N + 1)}{12} * \frac{1}{N_1} + \frac{1}{N_2}}}$$

Elde edilen z değerlerini karşılaştırmak için kullanılacak kritik z değeri 0,05'in karşılaştırma sayısına bölünmesi ile elde edilmiş olan alan değerine karşılık gelen z değeri olarak alınmıştır. Bu örnekte kritik z değeri 2,73 olarak belirlenmiştir. Aşağıdaki post-hoc karşılaştırma tablosunda belirtilen z değerlerinden 2,73'ten büyük olanları 0,05 düzeyinde anlamlı farklılığı göstermektedir.

Yapılan non-parametrik post-hoc testi sonucunda aşağıdaki tabloda bildirilen şekilde farklılıkların olduğu bulunmuştur

Tablo 14. Farklı SED ve Eğitim Düzeyinden Katılımcıların ABBT Puanlarına İlişkin Post – Hoc Testi Sonuçları

	alt SED- ilköğretim	alt SED - lise ve sonrası	orta SED- ilköğretim	orta SED- lise ve sonrası	üst SED- ilköğretim	üst SED- lise ve sonrası
alt SED-ilköğretim		-4,38*	0,47	-6,16*	-2,45	-5,94*
alt SED -lise ve sonrası			4,20*	0,81	2,74*	0,45
orta SED- ilköğretim				-5,03*	-2,32	-5,08*
orta SED- lise ve sonrası					3,15*	-0,50
üst SED- ilköğretim						-3,31*
üst SED- lise ve sonrası						

*p<0,05

Tabloya bakıldığında, ABBT puanlarına göre; alt SED- İlköğretim grubundaki katılımcılar (ana-babalar) ile, hem alt SED- Lise ve sonrası grubu, hem orta SED-Lise ve sonrası grubu ve hem de üst SED-Lise ve sonrası grubu katılımcıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir.

Alt SED-Lise ve sonrası grubundaki katılımcılar ile; gerek orta SED- İlköğretim grubu gerekse üst SED-İlköğretim grubu katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmektedir.

Orta SED-İlköğretim katılımcıları ile; orta SED-Lise ve sonrası grup ve üst SED-Lise ve sonrası grup katılımcıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmiştir.

Orta SED-Lise ve sonrası katılımcıların ise üst SED-İlköğretim grubu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmektedir.

Üst SED-İlköğretim grubu katılımcıların da üst SED-Lise ve sonrası katılımcıları ile istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

Hatırlanacağı üzere ABBT ifadelerine ilişkin;

- a) Geleneksel,
- b) Magazinsel
- c) Bilimsel olmak üzere üç boyut elde edilmiştir.

Ana-babaların ABBT' ndeki yanıtları bütünüyle ele alındığında, bilgi kaynağı boyutlarına göre dağılımları ise tablo 13' de gösterilmiştir.

Tablo 15. Ana-babaların Yanıtlarının ABBT Boyutlarına Göre Dağılımları

Bilgi Faktörleri	N	$\bar{X}$	S
Geleneksel	360	6,95	2,23
Magazin	360	9,87	1,87
Bilimsel	360	7,22	1,84

Tablo 33' e bakıldığında ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin ABBT ifadelerini, en fazla magazinsel bilgilere dayanarak, sonra bilimsel bilgiye dayanarak en az da geleneksel bilgiye dayanarak yanıtladıkları görülebilmektedir. Bir başka ifade ile ana-babaların ABBT' ne verdikleri yanıtlarda magazinsel bilginin ortalama puanı ($\bar{X} = 9,87$) bilimsel bilginin ortalama puanından ($\bar{X} = 7,22$) ve geleneksel bilginin ortalama puanından ($\bar{X} = 6,95$) daha yüksek olma eğilimindedir.

YSR Verileri

Araştırmanın iki grubundan biri ana-babalar diğeri ise öğrenciler idi. Bu bölümde öğrencilerin, cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik düzeylere göre, kendilerinde değerlendirdikleri problem alanlarına ilişkin YSR verilerine yer verilecektir.

YSR testi bulguları, bilgisayar ortamında testin kendisine ait program aracılığı ile elde edilmiştir.

Cinsiyetlere Göre Öğrencilerin YSR Testi Verileri

Cinsiyetlere göre öğrencilerin YSR testi problem davranış alanlarından almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistikler tablo 16' da gösterilmiştir.

Tablo 16. Cinsiyete Göre YSR Testi Betimsel İstatistikleri

Problem Davranışlar	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S
Anksiyete / Depresyon	Erkek	172	59,41	8,07
	Kız	188	60,57	9,46
Sosyal sorunlar	Erkek	172	56,52	6,64
	Kız	188	56,35	7,36
Düşünce sorunları	Erkek	172	55,17	7,50
	Kız	188	56,10	7,38
Dikkat sorunları	Erkek	172	56,41	7,13
	Kız	188	57,76	7,19
Suça yönelik davr.	Erkek	172	53,94	5,94
	Kız	188	53,18	5,64
Saldırganlık	Erkek	172	54,70	6,66
	Kız	188	55,47	6,76
Sosyal içe dönüklük	Erkek	172	57,20	7,78
	Kız	188	56,78	7,32
Somatik sorunlar	Erkek	172	55,06	6,45
	Kız	188	55,28	6,35
İçe yönelim	Erkek	172	57,27	9,16
	Kız	188	57,99	8,87
Dışa yönelim	Erkek	172	50,35	10,25
	Kız	188	52,69	8,27
Toplam problem	Erkek	172	54,84	9,83
	Kız	188	56,45	8,73

Tablo 16' ya bakıldığında; YSR' de problem davranışlar konusunda alınan toplam puanlar açısından kız öğrencilerin ortalama puanlarının ($\bar{X}=56,45$) erkek öğrencilerin ortalama puanlarından ($\bar{X}=54,84$) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ancak gerek kız öğrenciler gerekse erkek öğrenciler, YSR değerlerine göre (Achenbach (1993) sınır veya klinik puanlar almamışlar.

Yaşlara Göre Öğrencilerin YSR Testi Verileri

Araştırmada ilköğretim II. Kademe öğrencileri 11 - 14 yaş grubu olarak, lise öğrencileri de 15 - 18 yaş grubu olarak adlandırılmıştır. Buna göre öğrencilerin YSR testi problem davranış boyutlarından almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistikler tablo 17' de gösterilmiştir.

Tablo 17. Yaşlara Göre YSR Testi Betimsel İstatistikleri

	Yaş		$\bar{X}$	S
	Grupları	N		
Problem Davranışlar Anksiyete / Depresyon	11-14	180	59,92	8,891
	15-18	180	60,12	8,806
Sosyal sorunlar	11-14	180	57,27	7,409
	15-18	180	55,60	6,527
Düşünce sorunları	11-14	180	55,84	7,853
	15-18	180	55,47	7,036
Dikkat sorunları	11-14	180	56,09	6,288
	15-18	180	58,14	7,873
Suça yönelik davr.	11-14	180	53,54	5,788
	15-18	180	53,54	5,818
Yıkıcı davranışlar	11-14	92	60,02	8,793
	15-18	80	61,69	8,735
Saldırganlık	11-14	180	54,89	6,453
	15-18	180	55,32	6,989
Sosyal içe dönüklük	11-14	180	56,97	7,240
	15-18	180	56,99	7,851
Somatik sorunlar	11-14	180	55,38	6,874
	15-18	180	54,97	5,881
İçe yönelim	11-14	180	57,63	9,041
	15-18	180	57,66	9,000
Dışa yönelim	11-14	180	50,84	9,744
	15-18	180	52,31	8,868
Toplam problem	11-14	180	55,51	9,390
	15-18	180	55,86	9,221

Tablo 17' e gerek toplam puanlar ve gerekse tek tek problem alanları açısından bakıldığında, her iki yaş grubu öğrencilerin ortalama puanlarının klinik puanların altında kaldığı görülmektedir.

Araştırmanın bir diğer sorusu olan katılımcıların YSR puanları cinsiyetlerine ve yaşlarına göre farklılık göstermekte midir? sorusuna cevap bulabilmek amacıyla bu iki faktörün ortak etkilerinin de incelenebilmesine imkan vermesi açısından verilere 2X2'lik varyans analizi uygulanmıştır. Elde edilen verilerle ilgili betimsel istatistikler tablo 18'de, varyans analizine ilişkin bulgular ise tablo 19' da verilmiştir..

Tablo 18. Cinsiyete ve yaşa göre katılımcıların YSR ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin betimsel istatistikler tablosu

Cinsiyet	Yaş	$\bar{X}$	Medyan	Mod	Std. Sapma	N
Kız	11-14	47,57	42	30	23,14	88
	15-18	46,20	45	41	19,13	84
	Toplam	46,90	43	30	21,22	172
Erkek	11-14	53,03	49	40	21,74	89
	15-18	51,69	48	32	21,40	99
	Toplam	52,32	49	32	21,52	188
Toplam	11-14	50,32	48	35	22,55	177
	15-18	49,17	46	57	20,52	183
	Toplam	49,73	46,50	41	21,52	360

Tablo 19. Cinsiyete ve yaşa göre katılımcıların YSR ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi tablosu

Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Ortalama Kare	F	p	Eta Kare
Cinsiyet	2688,08	1	2688,08	5,85	0,02*	0,02
Yaş	164,97	1	164,97	0,36	0,55	0,00
Cinsiyet Yaş	0,01	1	,01	0,00	0,99	0,00
Hata	163439,34	356	459,10			
Toplam	166292,40	359				

*p<005

Cinsiyete ve yaşa göre katılımcıların YSR ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonrasında sadece cinsiyet değişkenine bağlı olarak katılımcıların puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ($F_{1-356; 0,05}=5,855$) görülmüştür. Yaşa bağlı olarak katılımcıların YSR puanlarının değişmediği, benzer şekilde farklı cinsiyetten ve farklı yaştan katılımcıların puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Cinsiyete bağlı olarak gözlenen bu farklılık incelendiğinde, erkeklerin ortalamasının ($\bar{X} = 52,32$) kızların ortalamasından ($\bar{X} = 46,90$) daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Fakat cinsiyete bağlı olarak gözlenen değişimin puanlarda gözlenen farklılaşmanın sadece %2'sini açıklayabildiği (Eta Kare= 0,02) göz önünde bulundurulmalıdır.

Araştırmada yer alan değişkenlerin birbirleriyle nasıl ilişki gösterdiklerini belirleyebilmek amacıyla YSR, PARİ ve ABBT ölçeklerinden elde edilen puanlar arasındaki korelasyonlar incelenmiş ve 360 gözleme dayalı olarak elde edilmiş olan bulgular aşağıda tablo 20'de bildirilmiştir.

Tablo 20. Değişkenler Arası Korelasyon Katsayıları Tablosu

	PARİ	ABBT
YSR	0,073	-0,018
PARİ		-0,477*

*p<0,01

Tablodan da görülebileceği gibi PARİ ve YSR puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde YSR ve ABBT puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu değildir. Fakat PARİ puanları ile ABBT puanları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Buna göre PARİ puanları yükseldikçe ABBT puanlarında belirli miktarda düşme gözlenmektedir. Benzer şekilde ABBT puanlarındaki yükselmeye karşılık PARİ puanlarında belirli miktarda düşme gözlenmektedir.

Araştırmada kullanılan YSR puanları bağımlı değişken olarak kabul edildiğinde ABBT ve PARİ puanlarının ve katılımcıların öğrenim düzeyleri ile sosyoekonomik düzeylerinin YSR puanlarını yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla belirtilen değişkenlerle çoklu regresyon analizi yapılmıştır. SED ve öğrenim düzeyi değişkenleri kategorik değişkenler oldukları için dummy değişken olarak kodlanmış ve çoklu regresyon analizine dummy değişken olarak alınmışlardır. Bu değişkenlerle yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları aşağıda Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21. ABBT ve PARİ Puanları, SED ve Öğrenim Düzeyi Değişkenlerinin YSR Puanlarını Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Tablosu

	Kareler		Kareler		
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p
Regresyon	3186,57	5	637,31	1,38	0,230
Hata	163059,83	354	460,62		
Toplam	166246,40	359			

Tablodan da görülebileceği gibi ABBT ve PARİ puanları, SED ve öğrenim düzeyi değişkenlerinin YSR puanlarını yordadığı üzerine kurulan istatistiksel regresyon modelinin anlamlı bir yordama yapmadığı bulunmuştur. Buna göre regresyon analizine giren değişkenlerden hiç birisi YSR puanlarını yordamamaktadır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, üç ayrı ölçeğin (ABBT, PARI ve YSR ölçeklerinin) iki ayrı gruba (ana-babalara ve 11-18 yaş grubu öğrencilere) uygulanması ile elde edilen istatistiksel analizlere dayalı bulgular, üç ayrı değişken (ana-baba tutumları, ana-babalık bilgi düzeyi ve 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri) açısından gerek ayrı ayrı gerekse birbirleriyle ilişkilendirilerek tartışılacak ve yorumlanacaktır. Diğer bir ifade ile bulgular, araştırmaya temel oluşturan sorular çerçevesinde (bkz. s. 9,10) ele alınarak ve aynı zamanda ilgili araştırma sonuçları ile birlikte yorumlanmaya çalışılacaktır.

Ana-babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada ele alınan ve yanıt aranan sorulardan biri, ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarının ne düzeyde olduğu idi ve bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı idi.

Araştırmaya katılan ana-babaların PARI ölçeğinde, ortalama toplam puanlarda olumsuz tutumlarda yüksek puanlar, olumlu tutum olan demokratik tutumda ise düşük puan aldıkları görülmektedir. Bu bulgu, ana-babaların ABBT yanıtlarındaki bilgi kaynakları sonuçlarıyla birlikte ele alındığında, katılımcıların, çocuklarına olan tutumları konusunda bilimsel bilgiye yeterince sahip olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Çünkü katılımcıların, ABBT' nde bilgi kaynağı olarak en fazla magazinsel bilgiye sahip olma eğiliminde oldukları görülmüştür (bkz. s.109).

PARI alt ölçekleri bakımından bakıldığında ise; araştırmaya katılan ana-babaların en fazla, koruyucu tutum ve baskıcı tutum içerisinde oldukları görülmektedir. Bu bulgu, ülkemizde yapılan ana-baba tutumlarına ilişkin çalışma bulgularıyla (Kuzgun, 1972; Yörükoğlu, 1978; Kulaksızoğlu, 1985;

1989; Erkan, 1986; Öner, 1986; Kağıtçıbaşı, 1991; Çok, 1993; Aldanmaz, 1993; Kaya, 1994; Öztütüncü, 1996;) uygunluk göstermektedir

Bu bulgu, ana-babaların bilimsel bilgiye daha az sahip oldukları için, çocuklarını yönlendirme konusunda baskıcı tutumu (geleneksel tutum olarak) sürdürdüklerini düşündürmektedir.

Alt ölçekler bakımından ortalamaya en yakın puanların ise demokratik tutum konusunda alındığı görülmektedir. Ancak, alınan puanlar istenilen düzeyde değildir ve dolayısıyla diğer tutumlarla çelişkili olarak değerlendirilmemelidir.

Olumsuzluk anlamında yüksek puan alan bir diğer tutumun ise ev kadınlığı rolünü reddetme olduğu görülmektedir. Araştırma grubunu % 77 oranında kadınların ve % 67,5' ini de çalışmayan ana-babaların oluşturduğu hatırlanacak olursa, bulgu da; ülkemizde, çalışmayan kadınların (diğer adıyla ev kadınlarının) bir statüsünün olmaması, meslek olarak kabul edilmemesi ve aynı zamanda yeterince önemsenmemesi hatta yetersizlik ya da değersizlik duygusu yaratabilecek bir olgu olabilmesi durumlarıyla ilişkilendirilebilir. Çalışan ana-babanın ise, çalışma hayatında zaten bir statüsü olduğu için bu rolü reddediyor olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Ana-baba tutumlarının, araştırma sorularında yer alan öğrenim durumuna ve sosyo-ekonomik düzeye göre farklılık gösterip göstermediği ele alındığında; bütün tutum boyutlarında öğrenim düzeyleri arasında (ilköğretim ve lise ve sonrası) istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edildiği ve öğrenim düzeyi ile tutumlar arasında ters bir orantı olduğu görülmektedir. Şöyle ki öğrenim düzeyi azaldıkça tutumlardaki olumsuzluğun (PARI ölçeğinden alınan puanın) artmakta, öğrenim düzeyi arttıkça tutumlardaki olumsuzluğun azalmakta olduğu görülmektedir.

Bu bulgular, tutumlardaki olumluluğun bilgilenme ile doğru orantılı olduğu düşünüldüğünde, genel anlamda beklenen sonuçlar olarak yorumlanabilir. Çünkü araştırma sonuçlarımızda ABBT' nden alınan puanlar arttıkça tutumlardaki olumsuz puanların düştüğü sonucu elde edilmişti.

Tutum alt ölçeklerine ayrı ayrı bakıldığında ise;

Koruyucu tutum ve baskıcı tutum bakımından ilköğretim düzeyi ile lise ve sonrası düzey düzeyi arasında (yukarıda sözü edilen ters orantı doğrultusunda) anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Aslında koruyucu tutumun da bir anlamda baskıcı tutum olduğu düşünüldüğünde bu bulgu yukarıdaki genel açıklamalar ve sözü edilen araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Ana-baba tutumlarının SED' e göre farklılık gösterip göstermediği ile ilgili bulgular ele alındığında ise; genel olarak her üç SED düzeyindeki ana-babaların, PARI' de yer alan beş tutum arasında tek olumlu tutum olan demokratik tutumda yüksek puan alındığı, olumsuz olarak değerlendirilen diğer tutumlarda ise yüksek puanlar alındığı görülmüştür. Bu bulgu, ülkemiz kültüründe geleneksel ataerkil aile yapısının ağırlıklı olarak halen devam etmekte olduğunun bir göstergesi olabilir. Dolayısıyla, belki de bağımsızlık mücadelesi vermiş ancak demokrasi mücadelesi vermemiş bir ülke insanının demokratik tutum boyutunda önde olması beklenen bir sonuç olmasa gerek. Üstelik yokluklar içerisinde yıllarca devam eden bu bağımsızlık mücadelesi sırasında sahip olduklarını sürekli elinde tutma (koruma) durumunda bulunan, uzun yıllar baskı altında kalan ve buna karşı çıkarken de farkında olmadan baskıyı öğrenmiş, kadınların çaresizce ve kaygılı bir şekilde ev kadınlığı rolünü sürdürmek durumunda kalmış ve halen ağırlıklı olarak da bu rolü sürdüren bu ülke insanının diğer tutumlar bakımından ortalamaların üzerinde olmaları da beklenen bir sonuç şeklinde düşünülebilir...

PARI alt ölçekleri bakımından SED düzeylerin karşılaştırılması sonuçlarına bakıldığında ise;

Koruyucu tutum bakımından alt ve üst SED grubu katılımcıları kendi aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermez iken, orta SED grubuna göre daha koruyucu tutum içerisinde oldukları görülmüştür.

Demokratik tutum bakımından da benzer şekilde alt ve üst SED grubun kendi aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığı görülmez iken, orta SED grubuna göre daha az demokratik tutum içerisinde oldukları görülmektedir.

Bu iki tutum birlikte değerlendirildiğinde, birbiriyle tutarlı bir bulgu ortaya çıkmaktadır. Her iki sonuç da birbirleriyle açıklanabilir. Şöyle ki; daha az

demokratik tutum içerisinde olan ana-babaların daha koruyucu, daha fazla demokratik tutum takınan ana-babaların ise daha az koruyucu tutum içerisinde olacakları düşünülebilir.

Bununla birlikte bu sonuçlar, çocuklarından başka “korumak (elde tutmak)” durumunda olacakları başka bir “varlığa” sahip olmayan alt SED grubundaki ana-babaların, koruyucu tutumlarını doğal olarak çocuklarına yöneltebilecekleri, çocuklarıyla birlikte başka “değerli varlıklar” a da sahip üst SED grubundaki ana-babaların da ekonomik anlamda değerli olan bu varlıklarını, geliştirerek devam ettirmelerini (en azından koruma – elde tutmalarını) arzu ederek bırakmayı, devretmeyi düşündükleri çocuklarına yönelik koruyucu tutum içerisinde olabilecekleri düşüncesiyle de açıklanabilir.

Ev kadınlığı rolünü reddetme tutumu bakımından her üç SED katılımcıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Alt SED katılımcıların, bu tutumu, diğer gruplara göre daha fazla gösteren grup olduğu görülmektedir. Bu sonuç, ev kadınlığının genel olarak bir statü olarak değerlendirilmediği bir toplumda alt SED grubunda yer alıp da genel olarak çalışmayan bir katılımcının bir statü, değerlilik duygusu ve önemli olma ihtiyacı ile açıklanabilir. Alt SED grubu katılımcılarından sonra ikinci sırada bu rolü reddeden grubun üst SED katılımcıları olduğu görülmektedir. Bu sonuç da genelde çalışan ve çalıştığı için de toplumda kabul gören bir statüye ve ekonomik olarak bir güce sahip katılımcıların ev kadınlığı rolünü bu konularıyla bağdaştıramıyor hatta konularının tersi bir durum gibi düşünüyor olabilecekleri ile açıklanabilir. Bununla birlikte bu sonuç, toplumumuzda genel olarak ev işlerinin sanki sadece kadına ait imiş gibi bir toplumsal cinsiyet kalıpyargısına (Dökmen, 2004) karşı çıkmamanın bir ürünü olabileceği düşüncesi ile de ilişkili olarak açıklanabilir.

Orta SED grubu katılımcıları ise bu iki grubun gerisinde puanlar almışlardır. Bu sonuç ise orta SED katılımcılarının genel olarak çalışıyor olmaları ve ev işlerini paylaşıyor olabildikleri düşüncesi ya da ekonomik düzeyin ev işlerini de kendilerinin yapmalarını beraberinde getirdiği düşüncesi ile açıklanabilir.

Evlilik çatışması tutumu boyutunda, alt SED grubunun gerek orta gerekse üst SED grubundan daha yüksek puan aldığı, üst SED grubunun orta SED grubundan daha yüksek puan aldığı görülmektedir. Bu sonuçlar da ev kadınlığı rolünü reddetme boyutunda ele alınan tartışma çerçevesinde açıklanabilir.

Baskı ve disipline dayalı tutum boyutunda ise yine alt SED katılımcılarının gerek orta gerekse üst SED katılımcılardan daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Üst SED grubundaki ana-babalar da alt SED grubundaki ana-babalardan düşük ancak orta SED grubundaki ana-babalardan yüksek puanlar almışlardır.

Bu sonuçlar da koruyucu tutum boyutunda yer alan tartışma konuları çerçevesinde açıklanabilir. Çünkü sahip olunan değerli varlıkları kaybetme kaygısı ile baş etmenin ve onları korumanın geleneksel yollarından birinin de baskı ve disiplin tutumu olduğu düşünülebilir.

Ana-babaların ABBT Puanlarına ilişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada ele alınan ve yanıt aranan sorulardan birisi de ana-babaların ana-babalık bilgilerinin ne düzeyde olduğu ve bilgi düzeylerinin yeterli olup olmadığı ve bu bilgi düzeyinin belli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı idi..

ABBT' nin gerek toplam puanı gerekse alt ölçeklerine ilişkin derecelendirme puanlamaları dikkate alındığında; katılımcıların gerek toplam puanlar bakımından gerekse bütün alt ölçekler bakımından orta düzeyde (yeterli sayılabilecek düzeyde) puanlar aldıkları görülmüştür. Ana-babaların, ana-babalık bilgilerinin kaynağının dağılımı hatırlanacak olursa (bkz. s. 98), "iyi" düzeyine erişemeyen bu "orta" düzeydeki puanların nedenleri açıktır. Çünkü katılımcıların, çocuk yetiştirmeye ilişkin bilgi kaynakları sırasıyla magazinsel, bilimsel ve geleneksel idi. Bilimsel bilgi puanlarının da geleneksel bilgi puanlarına yakın olduğu; katılımcıların biraz magazinsel, biraz bilimsel biraz da geleneksel bilgi karışımı ile vasat düzeyde bir bilgi düzeyleri olduğu

dikkate alınır, çocuklarını yetiştirme konusundaki bilgi düzeylerinin de vasatı aşamayacağı düşünülebilir.

Ana-babaların öğrenim durumlarına göre ABBT sonuçlarına bakıldığında; toplam puanlarda, testin bütün alt boyutlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki;

İlkokul öğrenim düzeyindeki ana-babaların genel ana-babalık bilgileri ortaokul öğrenim düzeyindeki ana-babalarla farklılık göstermediği ancak lise ve üniversite mezunu ana-babaların bilgisinden daha az olduğu görülmüştür. Benzer şekilde ortaokul mezunu ana-babaların genel ana-babalık bilgileri de ilkököl mezunu ana-babaların bilgisinden pek farklı değil iken lise ve üniversite mezunu ana-babaların bilgisinden daha azdır. Bu genel sonucun, testin bütün alt boyutları için de geçerli olduğu görülmektedir ki bu durum, öğrenim düzeyi lise ve üniversiteye doğru gittikçe ana-babalık bilgisinde artma yönünde farklılık görülmektedir şeklinde yorumlanabilir.

Ana-babaların SED' e göre ABBT sonuçlarına bakıldığında genel olarak SED yükseldikçe bilgi düzeyinin de yükseldiği görülmektedir. Bu genel sonucun testin alt ölçeklerindeki gruplar arasında da geçerli olduğu görülmektedir. Bu sonuç, gerek SED yükseldikçe bilgiye ulaşma olanağının daha da artacağını (daha fazla kaynak, daha sıklıkta ve daha geniş zaman diliminde uzmandan yararlanma gibi) gerekse SED ile öğrenim düzeyi arasında doğrusal bir ilişki kurulabileceğini düşündürmektedir.

Öğrencilerin YSR Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu bölümde araştırmada yer alan öğrencilerin cinsiyet, yaş ve SED düzeylerine ilişkin YSR bulguları tartışılacaktır. Elde edile bulgular ilişkili çalışma bulgularıyla karşılaştırılacaktır. Ancak araştırma bulgularının çalışmaların ilişkili bulgularıyla uyuşmaması noktasında, ilişkili çalışmaların hiçbirinde, öğrencilerde görülen problem davranışlara ait verilerin öğrencilerin kendilerinden alınmadığı ve bu araştırmada kullanılan YSR ölçeğinin ana-baba tutumlarıyla ilişkili olarak kullanılmadığı hatırdan çıkarılmamalıdır. Dolayısıyla araştırmada yer alan YSR bulgularının daha çok ülkemizde

“Türkiye Ruh Sağlığı Profili” adı altında yapılan (Erol ve diğerleri, 1997) YSR bulguları ile karşılaştırılmasının daha doğru ve daha gerçekçi olacağı düşünülerek, anılan çalışma bulguları ile karşılaştırılmıştır.

Öğrencilerin YSR testinden almış oldukları puanlara bakıldığında gerek kız gerekse erkek öğrencilerin problem davranış alanlarında klinik puanlar almadıkları görülmüştür. Bu bulgular Tuzgöl’ ün (1998) lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile ilgili yaptığı çalışmanın ortak boyutlarındaki bulgularla uyumaktadır.

Bununla birlikte toplam puanlar bakımından kız öğrencilerin klinik sahada yer almasalar da erkek öğrencilerden daha yüksek puanlar aldıkları ancak bu farkın istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ifade etmediği sonucu elde edilmiştir. İstatistiksel anlamlılık bakımından YSR testinin sadece dışa yönelim alt boyutunda kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha yüksek puanlar almışlardır.. Yani kız öğrencilerin kendilerini, erkek öğrencilere göre daha fazla suça yönelme ve daha saldırgan davranma eğiliminde değerlendirdikleri sonucu elde edilmiştir.

Araştırma bulguları Sipahioğlu’ nun (2002) bulgularıyla karşılaştırıldığında uyumamakta, hatta zıtlık göstermektedir. Bu sonuç, erkek egemen tüm toplumlarda olduğu gibi Türk toplumundaki gelenekler, örf ve adetler dikkate alındığında kız çocuklarının erkek çocuklara göre hemen her bakımdan daha baskılanarak yetiştirilmelerinin yani hemen her bakımdan daha fazla engellenmelerine bir tepkinin sonucu olarak yorumlanabilir.

Yaş gruplarına göre YSR bulgularına bakıldığında, gerek ilköğretim II. Kademe (11-14 yaş grubu) öğrencileri gerekse lise (15-18 yaş grubu) öğrencileri hem toplam puanlar bakımından hem de testin alt ölçeklerindeki puanlar bakımından klinik puanların altında yer almışlardır. Bu bulgu, ülkemizde yapılan birçok çalışmanın (Erol ve Özcebe, 1988; Özden ve diğerleri, 1995; Yavaş, 1996; Yorbık, Akın ve Yavaş, 1997; Tuzgöl, 1998; Sipahioğlu, 2002) bulguları ile uyumaması bakımından düşündürücü gelebilir. Ancak bu bulguların öğrencilerin kendilerinden alınan verilerin sonucu olduğunu unutmamak gerekir. Yani diğer çalışmalarda öğrencilerin problem davranışları başkalarınınca değerlendirilmiştir. Başkalarının değerlendirmesinin

ya da öğrencilerin kendilerini değerlendirmesinin doğru veya yanlışlığı başka bir tartışma konusudur. Ancak görülen odur ki öğrenciler kendilerini ne klinik seviyede ne de sınır seviyede problemlili davranışları sahip bireyler olarak görmemektedirler. Öğrencilerin kendileri hakkındaki bu değerlendirmeleri, problem davranışı başkalarıyla benzer biçimde yorumlamaları ile açıklanabilir. Yani başkalarına (hatta uzmanlara göre) problem olan bir davranış kendilerince problem olarak görülüyor olabilir. Örneğin, Türkiye Ruh Sağlığı Profili verilerine göre, ana-baba ve öğretmenlerin bu yaş grubu öğrencilerinde yaş ilerledikçe azalmakta olarak değerlendirdikleri problem davranışlar öğrencilere göre yaş ilerledikçe artmaktadır. Bu durum da problem davranışın değerlendirilene göre farklılık gösterdiğini doğrulamaktadır. Sümer ve Güngör' ün (1999) üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışma sonucunda ana-babalarının tutumlarını otoriter ve izin verici/şımartan olarak iki zıt kutupta algılayan gençlerin, kendilerinde değerlendirdikleri benlik değişkenlerinin benzeştiğinin bulunması ve araştırmacıların da bu sonucu bu tutumlara sahip ailelerden gelen gençlerin kendilerini yeterince tanımayabilecekleri ile açıklamaları burada sözü edilen açıklamalarla uyumaktadır.

Öğrencilerin toplam problem davranışlarına ilişkin bulgular "Türkiye Ruh Sağlığı Profili" (Erol ve diğerleri, 1997) verileriyle karşılaştırıldığında ise cinsiyetler arasında problem davranışlar bakımından (sadece dışa yönelim boyutu hariç) anlamlı bir fark olmaması ile örtüşmektedir.

Araştırmamızdaki öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri problem davranışlar bakımından klinik ve sınır oran verileri (klinik ve sınır puanların altında çıkması), "Türkiye Ruh Sağlığı Profili" nde elde edilen sınır düzey (% 19.6) ve klinik düzey (% 11.9) ile örtüşmemektedir. Ancak bu durum araştırmanın sınırlılığı ve kültürel farklılıklar ile açıklanabilir. Çünkü çocuk yetiştirme tutumları ve bu tutumların algılanmasıyla ilgili olarak son yıllarda yapılan araştırmalarda ana-baba tutumunun, içinde bulunulan kültürel öğelere göre değiştiği belirtilmektedir. Örneğin bazı araştırmalar, Avrupalı – Amerikalı ergenlerde demokratik ana-baba tutumu ile akademik başarı arasında çok güçlü bir ilişki bulurken, Asyalı ve Afrikalı Amerikalı ergenlerde ana-babalarının tutumu ile akademik başarıları arasında çok düşük bir ilişki

bulunmuştur (Dornbusch ve ark. 1988; Steinberg ve ark. 1991: Akt: Yılmaz, 2000). Bu sonuçtan hareketle aynı araştırmacıların, çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin çalışmalarda bazen kültür içerisindeki farklılıkların kültürlerarası farklılıklar kadar büyük olabileceğini ve içinde bulunulan kültürel dokunun çok dikkatli değerlendirilmesi gerektiğini ifade ettikleri belirtilmektedir.

Kültürler arası bir çalışmada ise (Fulgini, 1998; Akt: Yılmaz, 2000), Meksika, Çin ve Filipin kökenli Amerikalı ergenlerin, Avrupa kökenli Amerikalı ergenlere göre ana-babalarının otoriter davranışları daha fazla, özerklik davranışlarını ise daha az vurguladıkları görülmüştür.

Dolayısıyla, araştırmamızda elde edilen sonuçlar, yapılan bu araştırmalar ve düşüncelerle ilişkili olarak da açıklanabilir. Yani Orta Anadolu kültürü içerisinde açıklanabilir. Şöyle ki; ergenler ana-babalarının tutumlarıyla ilişkilendirilmeye çalışılan kendi davranışlarını o kültür içerisindeki yaygınlığı nedeniyle problem olarak görmeyebilirler, hatta bireyin özerk davranışları o kültür içerisinde problem olarak algılanabilir.

Bununla birlikte 11 – 14 yaş grubu öğrencilerin; sosyal sorunlar, düşünce sorunları ve somatik sorunlar boyutlarında 15-18 yaş grubu öğrencilerine göre daha fazla sorun yaşadıkları sonucu elde edilmiştir. Buna karşın 15 – 18 yaş grubu öğrencilerin de 11-14 yaş grubu öğrencilerine göre daha fazla dikkat sorunları yaşadıkları görülmüştür. Ülkemizde “Türkiye Ruh Sağlığı Profili” adı altında yapılan (Erol ve diğerleri, 1997) çalışmada, ana-baba ve öğretmen ifadelerinin tersine 11- 14 yaş grubunda, toplam puanlarda, sosyal sorunlarda ve düşünce sorunlarında daha fazla problem yaşandığı görülmüştür. Bu bulgu araştırmamızın bulguları ile örtüşmektedir. gerekse bu yaş gruplarının dönem özellikleriyle uyumaktadır.

SED’ lere göre YSR bulgularına bakıldığında; toplam ortalama puanlar bakımından üst SED’ deki öğrencilerin alt SED ve orta SED’ deki öğrencilere göre daha az problem davranışlar ortaya koydukları görülmüştür.

YSR alt boyutlarına bakıldığında ise; alt SED öğrencileri Sosyal İçedönüklük, Somatik, Anksiyete / Depresyon, Sosyal Sorunlar, İçe Yönelim ve Yıkıcılık (erkeklerde) boyutlarında diğer SED öğrencilerine göre daha yüksek puan, orta SED öğrencileri Saldırganlık ve Dışa Yönelim boyutlarında

diğer SED öğrencilerine göre yüksek puan, üst SED öğrencileri de Dikkat Problemleri alanında diğer SED öğrencilerine göre yüksek puanlar almışlardır.

SED' lere göre öğrencilerin, YSR saldırganlık (yıkıcı davranışlar) alt boyutundan aldıkları puanların klinik düzeyde olmaması ile ilgili bulgular yine Tuzgöl' ün (1998), ana-babaların gelir düzeyleri (sosyoekonomik düzeyleri) değişkeni ile öğrencilerin saldırganlık düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmaması sonuçlarıyla uyusmaktadır.

Bütün bu sonuçlar her SED' in kendi özellikleri çerçevesinde değerlendirilebilir. Şöyle ki;

Alt SED öğrencileri temel özellikler bakımından genellikle daha homojen bir grupta sınırlı ilişkiler içerisindeyler. Dış dünyadaki gerek obje gerekse yaşam stili uyaranlarıyla karşı karşıya kaldıklarında buldukları SED bakımından bunlara sahip olabilmek düzeyleri diğer SED öğrencilerine kıyasla daha düşük olacağı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla sahip olmayı arzuladığı halde bunlara ulaşamamanın getireceği iç çatışma da somatik, anksiyete / depresyon ve içe yönelim problemlerini doğurabilecektir. Bu bağlamda yaşadıkları iç çatışmayı dış dünyaya da yansıtabilecekleri hesaba katılacak olursa bu durumun da yıkıcılık (erkeklerde) problem alanında alınan yüksek puanları açıklayabileceği düşünülmektedir.

Orta SED öğrencilerinin dışa yönelik saldırgan davranışlarda yüksek puan almaları, kendilerini alt SED ile üst SED "arasında" ama aynı zamanda üst SED öğrencilerine, alt SED öğrencilerine kıyasla daha yakın hissetmeleri nedeniyle saldırgan davranışların dışa vurumunun daha yüksek olabileceği ile açıklanabilir.

Üst SED öğrencilerinde, diğer SED öğrencilerine kıyasla daha fazla görülen dikkat problemleri ise şöyle açıklanabilir. Üst SED öğrencileri için alt veya orta SED öğrencilerin sahip oldukları objelerin ve yaşam biçimlerinin bir hedef olamayacağı, arzu edilebilecek hedeflere ise ana-babalarının SED' leri nedeniyle çaba sarf etmeden ve uzun süren yoksunluk yaşamadan, kolayca ulaşabilecekleri düşünülecek olursa, sahip olunanlara ilişkin verilen önem (veya değer) ve dikkat kesilme de az olabilecektir. Dolayısıyla dikkat problemleri bu bağlamda açıklanabilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarının ve ana-babalık bilgi düzeylerinin, çocukların kendilerinde tanımladıkları davranış problemleri ile ilişkisini incelenmiştir. Bu bağlamda;

ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarının ve ana-babalık bilgi düzeylerinin ne / veya neler olduğu, nasıl bir dağılım gösterdiği, bu dağılımın cinsiyet, öğrenim durumu, sosyo - ekonomik düzey, sahip olunan çocuk sayısı ile ilişkisi ile,

11-18 yaş grubu öğrencilerin, kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemlerinin neler olduğu, bu problemlerin cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve kardeş sayısı ile ilişkisine bakılmıştır.

Bunun yanı sıra ana-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin gerek tutumlarının gerekse bilgi düzeylerinin 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığı sorgulanmıştır.

İstatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre;

tutumlar bakımından, ana-babaların en fazla magazinsel bilgiye, en az da bilimsel bilgiye dayalı tutumlar içerisinde oldukları görülmüştür. Ana-babaların, bütün tutum alt boyutlarında, PARI ölçeği ortalama puanlarının gerisinde kaldıkları, ağırlıklı olarak koruyucu, ve baskıcı tutum en az olarak da demokratik tutum sergiledikleri görülmüştür. Olumsuz tutumlar bakımından da kadınların (annelerin) erkeklerden (babalardan) daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Öğrenim düzeyi ile tutumların ilişkisine bakıldığında da öğrenim düzeyi yükseldikçe olumsuz tutumun azaldığı, öğrenim düzeyi düştükçe de olumsuz tutumun arttığı görülmüştür. Çocuk sayısı bakımından da iki – dört çocuklu ana-babaların diğer gruplara göre daha olumlu tutum ortaya koydukları sonucu elde edilmiştir. Sosyo-ekonomik düzey bakımından da orta SED grubu ana-babaların diğer SED gruplarına göre genel olarak daha olumlu tutumlar içerisinde oldukları görülmüştür.

Ana-babalık bilgisi boyutunda ise; ana-babaların ABBT'nden vasat (orta) sayılabilecek puanlar aldıkları görülmüştür. Vasat düzeydeki bu bilginin cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık göstermediği, öğrenim düzeyi ve SED ile doğrusal bir ilişkiye sahip olduğu, çalışan ana-babaların daha yüksek puanlar elde ettikleri ve 20 – 30 yaş grubu ana-babaların daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür.

Gerek ana-baba tutumları gerekse ana-babalık bilgi düzeyi bakımından sonuçların en azından istenilen düzeyde olabilmesi için Gordon' un (Gordon, 1975; Çev: E. Aksay ve ed. B. Özkan, 1996) dediği gibi ana-babaları suçlamamak, yargılamamak, bunun yerine eğitmek gerekmektedir.

Bu noktada kitle iletişim araçlarının her geçen gün daha fazla izleniyor olduğu düşüncesiyle, bilimsel bilgiye yer vermek koşulu ile (hatta kitle iletişim araçlarının böyle bir bilgilendirme fonksiyonunun zorunlu hale getirilmesi bile düşünülebilir) ana-baba adaylarının ve ana-baba konumundaki bireylerin ana-babalık bilgilerinin ve sağlıklı ana-baba tutumlarının geliştirilmesine ilişkin programlar yayınlanabilir. Çünkü Hurlock' un (1978) da belirttiği gibi, kitle iletişim araçları ana-baba tutumlarını etkileyen faktörlerden birisidir ve kitap magazin, sinema, radyo ve televizyon gibi iletişim araçları genellikle çocuklar ve ebeveynlerle ilgili olarak oldukça romantize edilmiş bilgiler verirler. Genellikle de kadınlar erkeklere nazaran bunlardan daha çok etkilenirler (Akt: Mangır ve Haktanır,1990).

Problem davranış boyutunda ise, YSR ölçeğine göre 11-18 yaş grubu öğrencilerinin kendilerinde değerlendirdikleri problem davranışlar açısından hiçbir alt boyutta klinik düzeyde problem davranış puanı elde edilmemiştir.

Ana-babaların gerek tutum öğelerinin ve gerekse bilgi düzeyi öğelerinin ise çocuklarının kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemlerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamadığı görülmüştür.

Araştırmaya İlişkin Öneriler

Araştırmada ana-baba tutumlarının ve ana-babalık bilgisinin çocukların kendilerinde değerlendirdikleri davranış problemlerini her ne kadar yordamadığı sonucu elde edilse de, ana-baba tutumlarının çocuk ve gençlerde davranış problemleri ile ilişkisini pek çok araştırma ortaya koymaktadır. Ancak ana-baba tutumlarının da bilgilenme yoluyla daha sağlıklı hale getirilmesi gerekmektedir. Çünkü eğer bilgi artar ise, büyük bir olasılıkla düşüncede, duyguda, davranışta ve tutumda değişiklik olacaktır. Örneğin 2,5 - 3 yaş çocuğunun davranışlarını yeterince bilgiye sahip olmadığı için asilik ve problemlerli davranış olarak değerlendiren hatta engelleyen ana-babalar, bu dönemin bir özerklik dönemi olduğu bilgisini edinince düşünce ve tutumunu değiştirebilmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın annelik babalık bilgisi konusunda yapılmış olması bu yöndeki çalışmaların başlangıcı olabilir.

Araştırma sonuçları ile görülmüştür ki her sosyoekonomik düzeyde ve her eğitim düzeyinde annelik babalık bilgisinin geliştirilmesine, ana-baba tutumlarının iyileştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu çerçevede;

1. Sadece devlet kurumları değil, özel kurumlar, belli sayıda çalışanı olan özel veya tüzel kişiler, işletmeler, yarınlara katkı adına ana-baba eğitimlerini işletme politikalarına yerleştirmelidirler.

2. Gittikçe yaygınlaşan ana-baba okullarının programları arasında annelik babalık bilgisi başlığı altında çalışmalara yer verilmelidir.

3. Kitle iletişim araçları ana-babalık bilgisinin ve sağlıklı ana-baba tutumları bilgilerinin aktarıldığı izlenebilir programlara izlenebilir saatlerde yer vermelidirler. Bunu kendilerine verilen bir görev olana kadar beklememeli, bir sorumluluk bilinci içinde en kısa sürede gerçekleştirmelidirler.

4. Ana-baba tutum ölçeklerinin kültürel farklılıklar gösterebilir olması kadar annelik babalık bilgisiyle ilgili şu anda net olmayan bazı öğeler de kültürel farklılıktan etkilenebilir. Bu nedenle kültürümüze uygun tanımların kullanılacağı ve kültürümüze uygun bilgilerin yer alacağı ana-babalık bilgisi üzerine çalışmalar genişletilmeli ve bu bilgilerin daha sağlıklı ölçülebileceği araçlar geliştirilmelidir.

5. Öğrenci problemleri ile yüzyüze olan alan çalışanlarının da bu konuda daha etkin olmaları ve Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik çalışmalarını bu çerçevede geliştirmelidirler.

6. Okul yönetimleri, Psikolojik danışmanlık ve Rehberlik elemanları okul ortamında, davranış problemleri yaşayan öğrencilerin ana-babalarına yönelik eğitimler düzenlemeli, ana-babalık bilgilerine ve sağlıklı ana-baba tutumlarına bu programlarında yer vermelidir.

7. Araştırmamızda her ne kadar öğrenciler kendilerini davranış problemleri olan bireyler olarak görmeseler de, gerek ülkemizde gerekse batıda yapılan birçok çalışma sonuçlarına göre gerek ana-babalar gerek öğretmenler/eğitimciler gerek psikiyatristler ve gerekse psikologlar / psikolojik danışmanlar öğrencilerde belli boyutlarda problem davranışlar olduğunu belirtmektedirler. Bu nedenle öğrencilere yönelik; farkındalık, duyarlılık ve değerler sistemi çerçevesinde eğitimler verilmesinde yarar vardır.

İleride Yapılacak Çalışmalara İlişkin Öneriler

1. ABBT geliştirme çalışmasıyla ilgili faktör analizi yapılan grup (N) sayısının daha fazla sayıda olmasında yarar var idi. Bu nedenle eğer bu ölçek benzer amaçla kullanılacak ise yeni çalışmalar için bu işlemlerin büyük gruplarda yapılması önerilir.

2. ABBT geliştirme çalışmasında ergenlik dönemi alt ölçeğinde yer alan ifadelerin sayısı arttırılabilir.

3. Bu çalışma, aynı amaçlar çerçevesinde araştırmanın yapıldığı il dışında ülkemizin başka şehirlerinde de yapıp, sonuçlar, bölgeler hatta şehirler bakımından karşılaştırılabilir.

4. Bu çalışmada kullanılan PARI ölçeği ABBT, araştırma gruplarından biri olan ana-babaların da ana-babalarına uygulanıp tutumların ve bilgi düzeylerinin kuşaktan kuşağa geçişte ne tür değişiklikler veya benzerlikler gösterdiği araştırılabilir.

5. Benzer yaklaşımla, çalışmaların sayısı çoğaltılarak ABBT daha da geliştirilebilir.

6. ABBT' nin, benzer çalışmalarla geliştirilmesi sonucu MEB' na bağlı

Rehberlik ve Araştırma Merkezleri, okul Rehberlik Servisleri ve Klinik Psikoloji alanlarında kullanımı yaygınlaştırılabilir.

7. Gerek araştırmanın gerçekleştirildiği gerekse benzer çerçevede gerçekleştirilecek çalışmalardaki katılımcılara, araştırma tamamlandıktan ve veriler elde edildikten sonra sağlıklı tutumlar ve bilimsel bilgilerin aktarıldığı eğitimler verilir, eğitimlerden sonra belli aralıklarla ana-babaların tutum ve bilgilerindeki değişimler araştırılabilir. Hatta bu değişimlerin (veya değişmezliklerin / dirençlerin) hangi demografik özelliklerde ve hangi konularda olduğu da araştırılabilir.

KAYNAKÇA *

Abacı, R. (1986). **Demokratik, otoriter ve İlgisiz olarak algılanan anababa tutumlarının çocuğun kaygı düzeyi ile ilişkisi**. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Achenbach, T.M. (1993). Program for the child behavior checklist/ 4-18, TRF and YSR. Burlington, VT:University of Vermont Department of Psychiatri.

Açıkalın, A., Yavuzer, H., Yavuzer, N., ve Selçuk, Z., (2001) **Çocuklarımız İçin**. Ankara: Pegem Yayınları.

Akbaba, S. (1988). **Ana baba tutumlarının bazı kişilik özellikleri üzerine etkisi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Akbağ, M. (1994). **Liseli ergenlerin ana baba tutumlarını algılamaları ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Akçakın, M., (1983). **Çocuklar ve ana-babaların psikiyatrik belirtiler yönünden incelemesi**. Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara.

Akçakın, M.,(1985). Çocukların davranışlarını değerlendirme ölçeğinin tanıtımı ve güvenilirlik çalışması. **Psikoloji Dergisi**, 5:3-6.

---

* Ek.9' daki kaynakları da içermektedir.

Aksaray, S. (1992). **Adölesanların benlik imajını etkileyen etmenlerden ana-baba tutum algısı.** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Aldanmaz, F. (1993) **Psikiyatrik hastalıkların oluşmasında ana baba tutumlarının rolü.** Uzmanlık Tezi, Erciyes Üniversitesi, Psikiyatri ABD., Kayseri.

Altay, N. (1985). **Nevrotik bireylerin kendini gerçekleştirme düzeyi ile ana baba tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi (Kuşaklararası bir çalışma).** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara.

Amato,P.R. & Rivera,f., (1999). Parental involvement and children's behavior problems. **Journal of Marriage and the Family.** **61,** 375-384.

Amerikan Psikiyatri Birliği, (1998). **DSM-IV Mental bozuklukların tanıs ve sayımsal el kitabı.** (Çev: E. Köroğlu, Ankara: HYB Yayıncılık (orijinal eserin yayım tarihi 1994).

Arkonaç, S. A. (2005). **Sosyal psikoloji.** İstanbul : Alfa yayınevi.

Atabek, E., (2002). **Erken Büyüyen Çocuklar.** İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Aydın, O., (2000). **Gelişim ve öğrenme psikolojisi.** İstanbul: Alfa Yayınları.

Bacanlı, H., (2001). **Gelişim ve öğrenme.** Ankara: Nobel Yayınları.

Bandura, A. (1977). **Social learning theory.** Englewood Cliff, NJ: Prentice – Hall.

Baumrind, D. (1968). Effects of authoritative control on child behavior. **Child Development,** **37,** 887-907.

Baumrind, D. (1971). Harmonious parents and their preschool children. **Developmental Psychology, 4**, 99-102.

Baumrind, D. (1980). New directions in socialization research. **American Psychologist, 35** (7), 639-652.

Behrman, R. E. Kliegman, R. M. And Arvin, A. M. (1996). **Nelson Textbook of pediatrics**. 15th. Ed. Philadelphia; W. B. Saunders.

Belizan, J.M. Althabe, F., Barros, F.C., and Alexander, S., (1999). Rates and implication of cesarean sections in Latin America: Ecological study.

Bilal, G. (1984). **Demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının çocukların uyum düzeylerine etkisi**. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Booth,A. Carver, K., and Granger, D.A. (2000). Biosocial perspectives on the family. **Journal of Marriage and Family, 62**, (4), 1018-1035.

Bostan, S. (1993). **14-16 yaş ergenlerin uyum düzeylerinin ve ana baba tutumlarının incelenmesi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Brown, M.A. Sinosich, M.J., Saunders, D.M., and Gallery, E.D. (1986). Potassium regulation and progesterone-aldosterone interrelationshps in human pregnancy: A prospective study. **Am J. Obstet Gynocol, 155** :349.

Campbell,S.B. and Ewing, E.J. (1990) Hard to Manage Preschoolers: Adjustment at age 9 and predictors of contributing semptoms. **Journal of Child Psychology and Psychiatry, 27**, 473 –488.

Canat, S. , Ekşi, A. (Ed.). (1999). Adölesanlarda davranış bozukluğu. **Ben Hasta Değilim**. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Cantez, E. (1985). Ön Adölesan Dönemindeki Çocukların Kişilik Kazanma ve Okul Başarısında Farklı Kişilik özelliklerine sahip ebeveyn guruplarının etkisi. **XXI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları**, 70-74.

Caspi, A., Henry,B., McGee, R.O, Moffitt, T.E., and Silva P.A. (1995). Temperamental origins of child and adolescent behavior problems: From age three to age fifteen. **Child Development**, **66** (1), 55-68.

Chiu, C., Lin, T. And Bullard, M. (1997). Identification of febrile neonates unlikely to have bacterial infections. **Pediatr Infects Dis J.** 16: 59.

Coombs,R.H., and Landsverk,J. (1988). Parenting styles and substance use during childhood and adolescence. **Journal of Marriage and the Family**, **50**, 473-482. (akt: Amato,P.R., and Rivera,F. (1999). Paternal involvement and children's behavior problems. *Journal of marriage and Family*, May99, vol. 61, Issue 2, p375-385.

Crowell, J.A., and Feldman, S.,S. (1988). Mothers' internal models of relationships and children's behavioral and developmental status: A study of mother-child interaction. **Child Development**, **59**, 1273-1285.

Cullinan, D. (2002). **Students with emotional and behavioral disorders.** Columbus, Ohio,: Merril Prentice Hall.

Cunningham, F.G.,Gant,N.F., Leveno, K.J., Gilstrap III. L.C., Hauth, J.C., and Wenstrom, D.K., (2001). **Williams Obstetrics, 21st. Edition.** McGraw- Hill, U.S.A. (International Edition).

Cüceloğlu, D., (1998). **İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakmaklı, K. (1999). **Çocuk Psikiyatrisinde aile ile çalışmak.** İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Çiçekçi, A. (2000). **10 – 15 yaş grubundaki engelli bireyler ile engelli olmayan bireyleri davranış problemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Çok, F.,(1993). **Üniversite öğrencilerinin arkadaşlık ilişkileri ve bunun ana-baba tutumlarıyla ilişkisi.** Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

DeKlyen, D.M. (1996). Disruptive Behavior Disorder and Intergenerational Attachment Patterns: A comparison of Clinic- Referred end Normally Functioning Preschoolers and Their Mothers. **Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1996, 64, (2), 357-365.**

Denisoff, L.S. and Wohrman, R. (1979). **Sociology**, Sec. Ed., New York: McMillian Co.

Dix,T.H., and Lochman,J.E. (1990). Social cognitive liases and deficits in aggressive boys. **Child Development, 53, 620-635.**

Dökmen, Ü. (1989). Ana-babaları gençleri ne ölçüde tanıyor: Ana-babaların çocukların rollerini alma becerileri. **Üniversite gençliğinde uyum sorunları sempozyumu bilimsel çalışmaları**, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Dökmen, Z.Y. (2004). **Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar.** İstanbul : Sistem Yayıncılık.

Dönmez, A., Çelen, N. ve Onur, B. (1993). **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. Ankara: İmge Yayınları.

Düzgün, Ş. (1995). **Lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri ile anababa tutumları arasındaki ilişkiler**. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Eldeleklioğlu, J. (1996). **Karar stratejileri ile ana baba tutumları arasındaki ilişki**. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara

Elder, G.H., Caspi,A., and Downey,G. (1983). **Problem behavior in family relationships: A multigenerational analysis**. Human Development: Interdisciplinary Perspective (pp.93-118). Hillsdale, NJ: Erlbaum. (akt. Patterson, G.R., De Baryshe, D.B., and Ramsey E. (1986). A Developmental Perspective on Antisocial Behavior. Childhood Social Development The Essential Reading.(Edited by Wendy Craig) Blackwell Publishers Inc. Massachusetts, USA.

Erdem, T. (1990). **The validity and reliability study of Turkish form of parental acceptance reception questionnaire**. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Erkan, S. (1986). Ana baba Tutumlarının Benlik Kavramı ve İdeal Benlik Kavramının Bağdaşım Derecesi Arasındaki Farkla İlişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erol , N. ve Özcebe, H. (1988). Rutter anne baba ve öğretmen ölçekleri ile gecekondü kesiminde oturan çocukların davranış sorunlarının değerlendirilmesi. **24. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bildirileri Kitabı**. (19 – 23 Eylül 1988), 256 – 264.

Erol, N., Arslan, B.L. and Akçakın, M. (1995). The adaptatation and standardization of the Child Behavior Checklist among 6-18 year-old Turkish

children. Eunethydis: **European Approaches to Hyperkinetic Disorder**, J. Sergeant (ed.). Zürih,:Fotoratar, s. 97-113

Erol, N., Şimşek, Z., (1997). **Türkiye Ruh Sağlığı Profili: Çocuk ve gençlerde ruh sağlığı: Yeterlik alanları, davranış ve duygusal sorunların dağılımı.** N Erol, C Kılıç, M Ulusoy , M Keçeci ve Z Şimşek (eds). Eksen Tanıtım Ltd. Şti., Ankara, s:25-75.

Eryüksel, G. N. (1996). Ana baba ve ergen ilişkilerinin davranışsal aile sistemleri modeline göre değerlendirilmesi. **Türk Psikoloji Dergisi**, **11** (38), 1- 17.

Etaner, U.,(1972). **Nörotik çocukların anne –babalarının psikanalitik incelenmesi.** Doçentlik tezi. YÖK Kütüphanesi, tez no: 2003. Ankara.

Finkenauer, C., Engels, R. C.M.E. ve Baumeister R.F. (2005). Parenting behaviour and adolescent behavioural and emotional problems: The role of self-control. **International Journal of Behavioral Development**, **2005**, **29** (1), 58-69.

Foley, M.E., Isherwood, D.M., and Mc Nicol, G.P., (1978). Viscosity, hematocrit, fibrinogen and plasma proteins in maternal and cord blood. **Br. J. Obstet Gynaecol**, **85**:85.

Fomon, S. J. (1993). **Nutrition of normal infants**, St. Louis, Mosby – YearBook.

Freed, G. (1993). Breast – feeding. **JAWA** 269-243.

Gardner, H. (1996). **Developmental Psychology**. 2nd. Edition. Little Brown. Boston.

Geçtan, E.. (1993). **Psikanaliz ve sonrası.** İstanbul:Remzi Kitabevi.

Geçtan, E., (1994). **Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Geçtan, E., (1995). **Psikanaliz ve Sonrası**. İstanbul: Remzi Kitabevi

Gilbert, W.M. and Brace, R.A., (1993). Amniotic fluid volume and normal flows to and from the amniotic cavity. **Sem Peritonal**, 17:150.

Ginsburg H, Opper S.,(1979) **Piaget Theory of Intellectual Development, edition, 2**. Englewood. Cliff, NJ. prentice Hall.

Goldenberg, R.L., Tamura, T., Negggers, Y., Copper, R.L., Johnston, K.E., Du Bard, M.B., and Hauth, J.C. (1995). The effect of zinc supplementation on pregnancy outcome. **JAMA 274**:463.

Gordon,T. (1975). **P.E.T. Parent effectiveness training** (Çev: E. Aksay ve ed. B. Özkan, 1996). İstanbul : Sistem Yayıncılık.

Gordon,T. **Teaching children self-discipline**. (1999). Çocukta dış disiplin mi? İç disiplin mi? (Çev: E. Aksay ve ed. B. Özkan). İstanbul : Sistem Yayıncılık.

Göktürk, Ü., (1985). Nörotik Çocukların Anne-Babalarının Kişilik Yapısı ve Uyumunu. **XXI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları**, 102-106.

Gullo, F. D. (1988). A comparative study of adolescent and older mothers' knowledge of infant ağabeylities. **Child Study Journal**, 1988, Volume 18 (3), 223-231

Guttman,J. (1982). Pupils', Teachers' and Parents causal attributons fr problem behavior at school, **Journal of Educational Research**, 76, 14-21., (akt: Romi, S., and Freund,M. (1999). Teachers', Students' and Parents' attitudes

towards disruptive behaviour problem in high school: A case study. *Educational Psychology*, mar99, vol. 19, issue:1, p 53-71.

Güney, M. (1989). Üniversite öğrencilerinde aile yapıları ve yetşitirmede önem verilen özellikler. *Journal of Ankara Medical School*. 11 (2), 229 – 246.

Güneysu, S. (1982). **Ana babaların çocuklarına karşı tutumları ve çocuklardaki davranış problemleri**. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Güven, A. (1993). **Farklı öğretim programı izleyen öğrencilerde algılanan ana baba ve öğretmen tutumlarının benlik kavramına etkisi**. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Haktanır, G., Baran, G. Ve Alisananoğlu, F. (1998). Çalışan annelin çocuk yetiştirme tutumları. *Eğitim ve Bilim*, 22 (109)

Hambleton, R. K., Swaminathan, H. & Rogers, H. J, (1991), *Fundamentals of Item Response Theory*, Sage Publications Inc.

Hatunoğlu, A. (1994)b **Ana baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkiler**. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk üniversitesi, Erzurum.

Holden,G.W. & West,M.J., (1989). Proximate regulation by mothers: A demonsration of how differing styles affect young children's behavior. *Child Develapment*, 60, 64-69.

Hortaçsu, N., Oral, A. ve Gültekin, Y. Y. (1991). Factor affecting relationships of Turkish adolescents with parents and same – sex friends. *Journal of Social Psychology*, 131 (1), 413 – 427,

Hytten, F.E., and Chamberlain, G., (1991). **Clinical Physiology in Obstetrics**. Oxford: Blackwell, p.173.

Johnson, C.F., Loxterkamp, D., and Albanese, M. (1982). Effect of High School Students' Knowledge of Child Development and Child Health on Approaches to Child Discipline. **Pediatrics**, **69** (5), 558-563.

Kadir, R.A., Sabin, C., Whitlow, B., Brockbank, E. And Economides, D., (1999). Neural Tube defects and periconceptional folic acid in England and Wales: Retrospective Study *BMJ*, 319 :92

Kağıtçıbaşı, Ç., (1973). **Gençlerin Tutumları: Kültürlerarası bir karşılaştırma**. Ankara: ODTÜ Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). **İnsan ve insanlar**. İstanbul: Evrim Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. , Bekman, S. Ve Sunar, D. (1993). **Başarı ailede başlar: Çok amaçlı eğitim modeli**. İstanbul: Y- PA Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). Özerk-İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez. **Türk Psikoloji Dergisi**, **11** (37), 36-43.

Kalaycıoğlu, N., (1978). Ruhsal sorunlu çocukları olan ana babaların tutumu: Bir karşılaştırma. **Psikoloji Dergisi**, **1**, 9-11.

Kaner, S. (1996). **Ana baba denetimi ile ergenlerin suç kabul edilen davranışları arasındaki ilişki**. Yayımlanmamış araştırma raporu, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.

Karadayı, F., (1994). Üniversite gençlerinin algılanan anababa tutumları, anababayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısı. **Türk Psikoloji Dergisi**, **9**, 15-26.

Kauffman, J.M. (1997). **Characteristics of emotional and behavioral disorders of children and youth** (sixth edition). New Jersey: Prentice – Hall.

Kaya, Ö. (1994). **Annelere verilen eğitimin çocuklarına karşı istenmedik tutumlarına etkisi.** Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kazdin,A.E.(1987). Treatment of antisocial behavior in children: Current status and future directions. **Psychological Bulletin, 102**, 187-203.

Kelloway, E.K., and Barling, J. (1996). **Journal of Social Psychology, 136 (3)**, 413-416.

Ketsetsiz,M., Ryan,B.A. & Adams,G.R., (1998). Family processes, parent-child interactions, and child characteristics influencing school-based social adjustment. **Journal of Marriage and The Family, 60**, 374-387.

Kişisel, N. (1984). **Ana baba tutumları ile şizofreni arasındaki ilişki.** Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara.

Kliegman,B. and RM. Jeson,R.M., (2000). Ed.: **Nilson Texbook Pediatrics edition 16.** Philadelphia; WBSounders. Capter 7-16

Klyen, D.M. (1996). Disruptive Behavior Disorder and Intergenerational Attachment Patterns: A comparison of Clinic- Referred end Normally Functioning Preschoolers and Their Mothers. **Journal of Consultung and Clinical Psychology, 1996**, vol.64, No: 2, 357-365.

Kozacıoğlu, G. (1986). **Çocukların anksiyete düzeyi ile annelerin tutumları arasındaki ilişki.** Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

Köknel, Ö. (1970). **Değişen Çevre içinde ergenlik sorunu.** V. Milli Nöro – Psikiyatri Kongre Kitabı. İzmir : Ege Üniversitesi Matbaası.

Krech, D., and Crutchfield, R.S. (1948). **Theory and problems of social psychology**. New York: Mc Graw – Hill. Çev: E. Güngör (1980). İstanbul : Ötüken Yayınevi.

Kulaksızoğlu, A., (1985). **Ergen-aile çatışmaları ile annenin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri**. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Kulaksızoğlu, A., (1989). Ergen-aile çatışmaları ile annenin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri. **Eğitim Bilimleri Dergisi**, 1, 71-87.

Kuzgun, Y., (1972). **Anababa tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara.

Küçük, S., (1984). **Ortaokul düzeyinde arkadaşlıkların kişilik özellikleri, aile ilişkisi ve okul başarısıyla ilişkileri**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Küçük, S., (1990). PARI ölçeğinin Türkçe formunun 2., 3., ve 4. alt ölçeklerinin geçerlilik çalışması. V. Ulusal Psikoloji Kongresi. **Psikoloji Seminer Dergisi Özel Sayısı**, 8,451-460.

Lally, J. R., Lerner, C. And Hurvitz, E. L. (2001). National survey reveals gaps in the public's and parents' knowledge about early childhood development. **Young Children**, March, 2001.

Landy,S. And Menna,R. (2001). **Clinical Child Psychology and Psychiatry**, 6 (2),223-239.

Le Compte, G., Le Compmtte, A., ve Özer, S.A., (1978). Üç sosyo-ekonomik düzeyde Ankaralı annelerin çocuk yetiştirme tutumları: Bir ölçek uyarlaması, **Psikoloji Dergisi**, 1(1), 5-8.

Lord, F. M. & Novick, M. R. (1968), *Statistical Theories of Mental Test Scores*, Adison-Wesley Pub. Inc.

Lyndon – Rochelle, M., Holt, V. L., Martin, D. P., and Easterling, T. R., (2000). Association between method of delivery and maternal rehospitalization. **JAMA, 283 : 2411.**

Maccoby, E.E., and Martin, J.A., (1983). Socialization in the context of the family:Parent child interactions. **Handbook of Child Psychology, Vol.4.**

Mangır, M. Ve Haktanır, G. (1990). **Ankara Üniversite Ziraat Fakültesi' nede çalışan annelerin çocuk yetiştirme tutumları üzerine bir araştırma.** Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1177.

McClun, A.L. and Merreell, W. Kenneth., (1998). Relationship of perceived parenting styles, locus of control orientation, and self-concept among junior high age students. **Psychology in the Schools. 35 (4), 381-390.**

McMahon, M.J., Luther, E. R., Bowes, W. A., and Olshan, A. F., (1996). Comparison of a trial of labor with an elective second cesarean section. **N. Engl. J. Med. 335: 689.**

Mızrakçı,Ş. (1994). **Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına etki eden faktörler: demografik özellikleri, kendi yetiştiriliş tarzları, çocuk gelişimine ilişkin bilgi düzeyleri ve çocuğun mizacına ilişkin algıları.** Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Mills, J.L.,(2000). Fortification of foods with folic acid-how much is enough? **N.Engl. J.Med. 342 :1442.**

Mills,R.S.L., and Rubin, K. (1990). Parental beliefs about problematic social behaviors in early childhood. **Child Development, 61, 138-151.**

Morgan, C.T., (1977). A Brief Introduction to Psychology. McGraw-Hill Book Company, New York, U.S.A. (Çev: S. Karakaş, H.Arıcı, I. Savaşır, O. İmamoğlu, O. Aydın, R. Bayraktar, İ. Dinç, R. Eski, D Şahin, B. Tegin, S. Topçu, P. Uçman, A. Gülerce, S. Hovardaoğlu, G. Uraz, G. Acar, R. Coştur (1981). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Yayın no: 1.

Morton,T,L., and Mann, B.J. (1998). The relationship between parental controlling behavior and perceptions of control of preadolescent children and adolescents. **Journal of Genetic Psychology,159 (4)**, 477-491.

Neitzel, C. And Stright, A. D. (2004).Parenting behaviours drung child problem solving: The roles of child temperament, mother education and personality, and the problem-solving context. **International Journal Development, 2004, 28 (2)**, 166 -179.

Nichols, B. L. (1988). **Infant feeding practices**. Philadelphia, Hanley and Belfus, pp: 367 -377.

Orbay, S. (1996). **Psikiyatri kliniğine başvuran çocuk ve ergenlerde, ana-baba tutumu, benlik kavramı ve semptomlar arasındaki ilişkinin araştırılması**. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Öner, N., (1997). **Türkiye’ de Kullanılan Psikolojik Testler**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Özbaydar, B. (1987). **Gelişim Psikolojisi**. Yayınlamamış ders notları. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul.

Özbek, A. (1971). **Sosyal Psikiyatriye Giriş**. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Ankara.

Özoğlu,S. ., (1983). **Okul Öncesi Eğitim ve Sorunları**. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Öztürk, O.,(1989). **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**. İstanbul: Evrim yayınları.

Öztürk, İ. (1990). **Ana baba tutumlarının üniversite öğrencilerin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeyine etkisi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Öztütüncü, F. (1996). **Liseli ergenlerdeki irrasyonel /olumsuz otomatik düşüncelerin ana-baba tutumları ve aile içi ilişkiler açısından incelenmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Palabıyıköğlu, R., Evrengöl, A. Ve Atakurt, Y., (1989). Nörotik Belirtileri olan Ergenlerin Kendini Kabul Düzeyleriyle Anababa Tutumlarının İlişkisi. 25. Psikiyatri ve Nöroloji Bilimleri Kongresi Bilimsel Çalışmaları.

Parrish, JM.,(1999). Child Behavior Menagement. In Levine MD. Carey WB, Crocker AC, editors: **Developmental Behavior Pediatrics, edition 3**. Philadelphia, WB. Saunders.

Patterson, G.R.. (1982). **A social learning approach: 3. coercive family proces**. Eugene, OR: Castalia. (akt.: G.R. Patterson, , D.B. De Baryshe , and E. Ramsey (1986). A Developmental Perspective on Antisocial Behavior. Childhood Social Development The Essential Reading.(Edited by Wendy Craig) Blacckwell Publishers Inc. Massachusetts, USA.

Patterson, G.R., De Baryshe, D.B., and Ramsey E. (1986). **A Developmental Perspective on Antisocial Behavior. Childhood Social Development The Essential Reading**.(Edited by Wendy Craig) Blacckwell Publishers Inc. Massachusetts, USA.

Patterson,G.R., Reid, J.B., and Dishion,T.J. (1992). Antisocial Boys. Eugene. OR: Castalia. (akt: DeKlyen, D.M. (1996). Disruptive Behavior Disorder and Intergenerational Attachment Patterns: A comparison of Clinic- Referred and Normally Functioning Preschoolers and Their Mothers. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, **64**, (2), 357-365.

Pelco, L. E., and Ries, R. R. (1999). Teachers' attitudes and behaviors towards Family-School patternship. **School Psychology International**, **20** (3), 265-277.

Piktin, R.M. (1985). Calcium metabolism in pregnancy and the perinatal period: A review. **Am J. Obstet Gynecol**, **151**:99

Polin,R.A., and Fox, W.W., (1992). **Fetal and Neonatal Physiology**. Philadilphia: Saunders.

Rejasekar, D., and Hall, M., (1997). Urinary tract injureis during obstetric intervention. **Br. J. Obstet Gynaecol**, **104** : 731.

Robins, L.N., and Ratcliff,K.S. (1979).Risk factors in the continuation of childhood antisocial behavior into adulthood. **International Journal of Mental Health**, **7** (3-4), 96, 116.

Robins,L.N. (1991). Conduct disorder. **Journal of Child Psychiatry and Psychology**: 32, 193-212.

Romi, S., and Freund,M. (1999). Teachers', Students' and Parents' attitudes towards disruptive behaviour problem in high school: A case study. **Educational Psychology**,**19**(1), 53-71.

Rose,S., Rose, S., and Feldman, J. (1989). Stability of behavior problems in very young children. **Development and Psychopathology**, **1**,5-19.

Rubin, L.P., Kifor, O., Hua, J., Brown, E.M., and Tordey, J.S., (1994). Parathyroid hormone (PTH) and PTH- related protein stimulate surfactant phospholipid synthesis in rat fetal lung, apparently by a mesenchymal-epithelial mechanism. **Biochim Biophys Acta**, 1223 : 91.

Sachs, B. P., Kobelin, C., Castro, M. A., and Frigoletto, F., (1999). The risks of lowening the cesarean-delivery rate. **N.Engl. J. Med.**, **340** : 54.

Sibai, B.M., Villar, M.A., and Brayu, E. (1989). Magnesium supplementantion during pregnancy: A double-blind randomized controlled clinicil trial. **Am J. Obstet Gynecol**, **161**:115.

Sencer, E., (1991). **Beslenme ve Diyet**. İstanbul: Sandoz Ürünleri A.Ş.İlaç Bölümü Yayınları.

Singh, S. (1992).Hostile press measure of fear of failure and its relation to child-reraring attitudes and behavior problems. **Journal of Social Psychology**, **132 (3)**, 397,3p.

Sipahioğlu, Ş. (2002). **Anababa tutumları ile gençlerdeki duygusal ve davranışsal bozukluklar arasındaki ilişki**. Yayamlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Skinner,E. (1995). The origins of young children's perceived control: Mother contingent and sensitive behavior. **International Journal of Behavioral Development**, **9**, 359-382.

Speltz, M.L., Grenberg, M.T. and De Klyen,M. (1990). Attachment in preschoolers with disruptive behavior. A comparison of clinic-referred and nonproblem children. **Development and Psychology**, **2**, 31-46.

Stein, H.T., (2002). **Impact of Parenting Styles on Children: Classical Adlerian Child and Family Therapy**. <http://www.netscape/HTStein@worldnet.att.net>.

Sümer,N. Ve Güngör, D., (1999). Çocuk Yetiştirme Stilllerinin Bağlanma Stilleri, Benlik Değerlendirmeleri ve Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkisi. **Türk Psikoloji Dergisi,14 (44)**, 35-58.

Şakır, A. (1987). **Hacettepe Üniversitesi devlet Konservatuvarı' na devam eden 14 – 18 yaş grubu öğrencilerin sosyal uyumları ile anababa tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi**. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Turhan, M. (1983). **Cemiyet içinde fert** 1. cilt. İstanbul: Milli eğitim basımevi.

Turiel, E. (2005). The many faces of parenting. **New directions or child and adolescent development, 2005, 108**, 79-88.

Tuzgöl, M., (1998). **Anababa tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Tuzgöl, M., (2000). Anababa tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, II (14)**, 39-48.

Türküm, S. (2000). **İkinci çocukluk döneminde gelişim**: G.Can, İ.E. Özgüven, N. Senemoğlu, A.A. Aykut (ed) Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1218.

Uluğtekin, S., (1976). **Çocuk yetiştirme yöntemleri açısından anababa – çocuk ilişkileri: Anababa davranışlarıyla çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimi arasındaki ilişkilerin araştırılması**. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara.

Uz, Ç. (1989). **Aile içindeki şiddetin çocuk üzerindeki etkileri.** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Watson, R. I.,(1967). **Psychology of the child, 2nd ed., New York John Wiley and Sons Inc.**

Yavuzer, H., (1994). **Çocuk ve Suç.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H., (1998). **Çocuğunuzun ilk 6 yılı.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yeşilyaprak, B., (1988). **Lise öğrencilerinin içsel ya da dışsal denetimli oluşlarını etkileyen etmenler.** Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, A.,(1999). Çocuk Yetiştirme Tutumları Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar. **Türk Psikoloji Yazıları, 1 (3),** 99-118.

Yılmaz, A. (2000). Anne baba tutum ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 7 (3).**160-172.

Yılmaz, A. (2001). Çocukların algıladığı anne baba arasındaki uyum, anne baba tutumu ve benlik algısı arasındaki ilişkiler. **Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi, 8 (2),** 85-92.

Yörükoğlu, A., (1986). **Gençlik Çağı.** Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (1993). **Çocuk Ruh Sağlığı.** İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.

Yörükoğlu, A. (2002). Çocuklarda saldırganlık. **Çocuk Çocuk Dergisi, 2 (11).** 14-15.

Yücedağ,Ş. (1994). **Ergenlik dönemi problemleri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişki**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

PARI**AİLİE HAYATI VE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMU ÖLÇEĞİ**

Aşağıda verilen ifadeleri okuyup, karşılarında bulunan değerlendirme kısmında size uygun gelen kısmın altındaki parantezin içine X işareti koyunuz. Değerlendirmenizi aşağıda açıklanan şekilde yapınız.

Çok uygun buluyorum	4
Oldukça uygun buluyorum	3
Biraz uygun buluyorum	2
Hiç uygun bulmuyorum	1

Değerlendireceğiniz ifadelerde doğru veya yanlış yoktur; sadece kendi görüşünüzü işaretlemeniz gerekiyor. Araştırma için, bütün soruların cevaplandırılması çok önemli bir noktadır. Onun için bazı ifadeler birbirlerine benzer olsa da cevaplandırmanızı rica ederiz.

	Daima Uygun Buluyorum (4)	Genellikle uygun buluyorum (3)	Biraz uygun buluyorum (2)	Hiç uygun bulmuyorum (1)
1. Çocuk yorucu veya zor işlerden korunmalıdır.	( )	( )	( )	( )
2. Anne ve babalar, çocuklarını, dertlerini anlatmaya teşvik ederler. Fakat bazen çocukların dertlerinin hiç açılmaması gerektiğini anlayamazlar.	( )	( )	( )	( )
3. Çocuk, boşa giden dakikaların bir daha hiç geri gelmeyeceğini ne kadar çabuk öğrenirse, kendisi için o kadar iyi olur.	( )	( )	( )	( )
4. Bir anne çocuğunun düş kırıklığına uğramaması için elinden geleni yapmalıdır.	( )	( )	( )	( )
5. Çocuk yürümeyi ne kadar erken öğrenirse o kadar iyi terbiye edilebilir.	( )	( )	( )	( )
6. Çocuk yetiştirmek sinir bozucu, yıpratıcı bir iştir.	( )	( )	( )	( )
7. Çocuğun hayatta öğrenmesi gereken o kadar çok şey vardır ki zamanını boşa geçirmesi affedilemez.	( )	( )	( )	( )
8. Babalar, biraz daha şefkatli olsalar, anneler çocuklarını daha iyi yönetebilirler.	( )	( )	( )	( )
9. Çocuk yetiştirmenin kötü taraflarından biri de anne ya da babanın istediğini yapabilmesi için yeter derecede özgür olmamasıdır.	( )	( )	( )	( )
10. En iyi yetişkinler, sıkı kurallarla yetiştirilen çocuklardan çıkar.	( )	( )	( )	( )
11. Bir anne çocuğunun mutluluğu için kendi mutluluğunu feda etmesini bilmelidir.	( )	( )	( )	( )
12. Daima koşuşturan, hareketli bir çocuk büyük bir olasılıkla mutlu bir kişi olacaktır.	( )	( )	( )	( )
13. Büyükler çocukların şakalarına güler, onlara eğlendirici öyküler anlatırsa, evdeki düzen daha düzgün, daha kalıcı olur.	( )	( )	( )	( )
14. Çocuğun en gizli düşüncelerini bilmek bir annenin görevidir.	( )	( )	( )	( )
15. Anne-babalar çocuklarına, sorgusuz sualsiz kendilerine sadık kalmalarını öğretmelidir.	( )	( )	( )	( )
16. Bütün genç anneler, bebek bakımında beceriksiz olacaklarından korkarlar.	( )	( )	( )	( )
17. Bütün gününü çocuklarla geçirmek zorunda kalan bütün aneelerin sonunda çocuklar sinirine dokunur.	( )	( )	( )	( )

18. Anne ve babalar her zaman çocuklarının kendilerine uymasına beklememeli, biraz da kendileri çocuklarına uymalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
19. Eğer anneler dileklerinin kabul edileceğini bilselerdi, babaların daha anlayışlı olmalarını dilerlerdi. ( ) ( ) ( ) ( )
20. Bir çocuğu ne olursa olsun, dövüşmekten kaçınması gerektiği öğretilmelidir. ( ) ( ) ( ) ( )
21. Çocuklar bencil olduklarında hep bir şeyler istediklerinde, annenin tepesinin atması çok doğaldır. ( ) ( ) ( ) ( )
22. Çocuklar ailedeki kuralları uygun bulmuyorlarsa bunu anne-babalarına söylemeleri hoş karşılanmalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
23. Anneler çoğu zaman çocuklarına bir dakika daha dayanamayacakları duygusuna kapılırlar. ( ) ( ) ( ) ( )
24. Çocuğu sıkı terbiye ederseniz, sonra size teşekkür eder. ( ) ( ) ( ) ( )
25. Küçük bir çocuk, cinsiyet konusundan sakınmalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
26. Bir annenin çocuğunun hayatı hakkında her şeyi bilmeye hakkı vardır. Çünkü çocuğu onun bir parçasıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
27. Uyanık bir anne baba çocuğunun tüm düşüncelerini öğrenmeye çalışmalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
28. Çocuklar, anne-babalarının kendileri için neler feda ettiklerini düşünmelidir. ( ) ( ) ( ) ( )
29. Eğer çocukların dertlerini söylemelerine izin verilirse, büsbütün şikayetçi olurlar. ( ) ( ) ( ) ( )
30. Sert terbiye, sağlam ve iyi karakter geliştirir. ( ) ( ) ( ) ( )
31. Genç bir kadın henüz gençken, istediği pek çok şey olduğu için, anne olunca kendisini tutuklanmış gibi hisseder. ( ) ( ) ( ) ( )
32. Anneler, çocukları için hemen hemen bütün eğlencelerini feda ederler. ( ) ( ) ( ) ( )
33. Babalar daha az bencil olsalar, kendilerine düşen görevi yaparlardı. ( ) ( ) ( ) ( )
34. İyi bir anne, çocuğunu ufak tefek güçlüklerden korumalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
35. Bir çocuğa anne ve babasını herkesten üstün görmesi öğretilmelidir. ( ) ( ) ( ) ( )

36. Çocuk hiçbir zaman ailesinden sır saklamamalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
37. Çocuklardan, sık sık ödün vermelerini, anne babaya uymalarını istemek doğru değildir. ( ) ( ) ( ) ( )
38. Çoğu anneler bebeklerine bakarken onu inciteceklerinden korkarlar ( ) ( ) ( ) ( )
39. Bir çocuğa başı derde girdiğinde dövüşmek yerine, büyüklere başvurması öğretilmelidir. ( ) ( ) ( ) ( )
40. Anne – babalar arasındaki bazı konular hafif bir tartışma ile çözümlenemezler. ( ) ( ) ( ) ( )
41. Ev bakımında ve idaresinde en kötü şeylerden biri de kişinin kendini evinde tutuklanmış gibi hissetmesidir. ( ) ( ) ( ) ( )
42. Hiçbir kadından yeni doğmuş bir bebeğe tek başına bakması beklenmemelidir. ( ) ( ) ( ) ( )
43. Erkek ve kız çocuklarının birbirlerini soyunurken görmeleri gerekir. ( ) ( ) ( ) ( )
44. Çocukların sorunlarına eğilirseniz sizi oyalamak için bir çok masal uydururlar. ( ) ( ) ( ) ( )
45. Eğer anne – babalar çocukları ile şakalaşıp beraber eğlenirse, çocuklar onların öğütlerini dinlemeye daha çok yönelirler. ( ) ( ) ( ) ( )
46. Anneleri kendileri yüzünden zorluk çektiği için çocuklar, onlara karşı daha anlayışlı olmalıdırlar. ( ) ( ) ( ) ( )
47. Bir çocuk eninde sonunda anne – babasınınkinden daha üstün bir akıla sahip olamayacağını öğrenir. ( ) ( ) ( ) ( )
48. Eğer bir anne çocuklarını iyi yetiştirmiyorsa belki de bu, babanın evde kendine düşen görevi iyi yapamamasından ileri geliyordur. ( ) ( ) ( ) ( )
49. Genç bir anne için ilk bebeğin bakımı sırasında yalnız kalmaktan daha kötü bir şey olamaz. ( ) ( ) ( ) ( )
50. Bir çocuğun diğer bir çocuğa vurması hiçbir şekilde hoşgörülle karşılanamaz. ( ) ( ) ( ) ( )
51. Anne – babalar çocuklarına hayatta ilerleyebilmeleri için hep bir şeyler yapmaları ve boşa zaman geçirmemeleri gerektiğini öğretmelidirler. ( ) ( ) ( ) ( )
52. Akıllı bir kadın yeni bir bebeğin doğumundan önce ve sonra yalnız kalmamak için elinden geleni yapar. ( ) ( ) ( ) ( )

53. Evde olup bitenleri sadece anne bildiği için ev hayatını onun planlaması gerekir.
54. Kendi haklarına sahip olabilmesi için, bazen bir kadının kocasını terslemesi gerekir.
55. Bütün zamanını çocuklarıyla geçirmek, bir kadına kanadı kopmuş kuş duygusunu verir.
56. Anne kollarını sıvar, bütün yükü sırtına alırsa tüm aile rahat eder.
57. Anne – babalar çocuklarını kendi kendilerine oluşturdukları güveni sarsabilecek bütün güç işlerden sakınmalıdırlar.
58. Çocuklar aslında sıkı disiplin içinde mutlu olurlar.
59. Çocuklarının toplantılarıyla kız – erkek arkadaşlarıyla ve eğlenceleriyle ilgilenen anne – babalar onların iyi yetişmelerini sağlarlar.
60. Anne ve babaya sadakat her şeyden önce gelir.

ABBT
(ANNE- BABALIK BİLGİ TESTİ)

Adınız Soyadınız :.....
Yaşınız :.....
Cinsiyetiniz : ( ) E ( ) K
Mesleğiniz :.....
İşiniz :.....
Öğrenim Durumunuz : ( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniv. ( ) Master ( ) Doktora
Çocuk Sayınız : ( ) 1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ( ) 5
Çocuklarınızın Yaşları:( ) 0 - 2 ( ) 3 - 6 ( ) 7 - 11 ( ) 12 - 18

Açıklama:

Sayın ebeveyn, aşağıda çocuk gelişimi ve özelliklerine ilişkin bazı ifadeler yer almaktadır. Sizden, bu ifadeleri değerlendirerek doğru veya yanlış şeklinde işaretlemeniz istenmektedir. Lütfen, ifadelerin madde numaralarının hemen öncesinde yer alan, parantez içindeki (D) ve (Y) seçeneklerinden birini daire içine alarak düşüncenizi belirtiniz (ifadeyi doğru buluyorsanız D parantezini, yanlış buluyorsanız Y parantezini daire içine alınız)

Samimi davranarak gerçek düşüncelerinizi belirtmenizin, yapılacak çalışma açısından önemi büyüktür. Bu gerçeği hatırd tutarak vereceğiniz yanıtlar için teşekkür ederiz.

Önemli not: Hiçbir ifadeyi işaretsiz bırakmayınız!

- (D) (Y) 1- Hamilelikte ilk 3 ay beslenme açısından diğer dönemlerden daha önemlidir.
- (D) (Y) 2- Hamilelikte çocuk gelişimi açısından anne adayını özellikle Kalsiyum vitamini almaya ağırlık vermelidir.
- (D) (Y) 3- Hamilelikte çocuğun anormal doğmaması için anne adayını özellikle folik asit almalıdır.
- (D) (Y) 4- Hamilelikte, anne adayını 7., 12-14., 18-20., 28. ve 35. haftalarda olmak üzere doğuma kadar en az 5 kez olmak üzere doktor kontrolünden geçmelidir.
- (D) (Y) 5- Hamilelikte ultrason uygulaması (hamileliğin hangi ayında olursa olsun) çocuk ışıını alacağı için sakıncalıdır.
- (D) (Y) 6- Hamilelikte anne adayını, normalden daha fazla yemek yemelidir.
- (D) (Y) 7- Hamile anne ilk 6 ayda normal hareketliliğini ve normal yaşamını sürdürmeli, son 3 ayda dinlenmeye özen göstermelidir.
- (D) (Y) 8- Sezaryen yöntemle doğum yapan annelerin çocukları, normal doğum yapan annelerin çocuklarına kıyasla daha zeki olmaktadır.
- (D) (Y) 9- Doğumda ilk 1-2 çocuk sağlıklı doğmuş ise sonraki hamileliklerde risk yok demektir.
- (D) (Y) 10- Bebeğin doğum boyunun 55-60 cm. arasında olması normaldir.
- (D) (Y) 11- Bebeğin doğum kilosunun normalden fazla olması sağlıklılığının göstergesidir.

- (D) (Y) 12- Doğumunun ilk gününde anneyi emmekte zorlanan bebeğe, tatlandırılmış suya batırılmış emzik verilmelidir.
- (D) (Y) 13- Bebek gece de dahil olmak üzere en az 4 saatte bir emzirilmelidir.
- (D) (Y) 14- Anne sütü yetmezse çocuğa ilk 4 ayda ek besin verilmelidir.
- (D) (Y) 15- Bebeğe 6. aydan itibaren katı besinler vermeye başlanmalıdır.
- (D) (Y) 16- Bebek 8 aylıktan itibaren yemek masasına oturtulmalıdır.
- (D) (Y) 17- Özellikle bebeklik dönemindeki gaz sancıları için bebeğe soda verilmesi yararlıdır.
- (D) (Y) 18- Bebekliğinde az uyuyan çocuk zeki olacak demektir.
- (D) (Y) 19- Bebeklikten çıkmış çocuğun, gelişimi açısından iştahını engellemek gerekir.
- (D) (Y) 20- Çocukluk döneminde en hızlı gelişim doğumdan sonraki ilk aydır.
- (D) (Y) 21- Çocuğun iştahı iyi değil ise; yeterli beslenebilmesi amacıyla TV’ de ilgisini çeken bir program izlettirilerek yemek verilebilir.
- (D) (Y) 22- Çocukluk döneminde vücut ateşi yüksekliği önemli olduğu için, yüksek ateş olduğu anda ateş düşürücü verilmesi gerekir.
- (D) (Y) 23- Çocuklarda öksürük görülmeye başladığı andan itibaren öksürük şurubu verilmesi yararlıdır.
- (D) (Y) 24- Çocukta ishal görülmeye başladığı andan itibaren ishal kesici vermek yararlıdır.
- (D) (Y) 25- Çocukların rahatsızlıklarında kullanılan ilaçlara, çocuk rahatlayınca (ilaç bitmese bile) son vermekte yarar vardır.
- (D) (Y) 26- Çocuklara yağı alınmış inek sütüne karıştırarak pekmez / bal gibi tatlandırıcılar vermek oldukça yararlıdır.
- (D) (Y) 27- Ateşi yüksek olan çocuğun ateşini kısa sürede düşürmek için terletmek yararlıdır.
- (D) (Y) 28- Çocuklarda süt dişlerinin yerini zaten asıl dişler alacağı için, çocuklarda diş bakımına, asıl dişlerin gelmeye başlamasıyla önem vermek gerekir.
- (D) (Y) 29- Çocuğun gelişimi içten dışa, baştan ayağa doğrudur.
- (D) (Y) 30- Çocuklar 2-3 yaşları arasında oldukça negativist (olumsuz) davranışlar gösterirler.
- (D) (Y) 31- Çocuk belli bir zekaya sahipse hangi koşulda olursa olsun kendini ortaya koyacaktır.
- (D) (Y) 32- Erkek çocuklar için en uygun sünnet yaşı 4-6 yaşları arasındadır.
- (D) (Y) 33- Çocuklara tuvalet eğitimi verilirken bezden külotla ani geçiş yapılmamalı, bir süre gündüzleri külot, geceleri ise bez bağlanmalıdır.
- (D) (Y) 34- Anaokulu için en uygun yaş 5 yaşıdır.
- (D) (Y) 35- Çocuklar 10 yaşlarında olumlu davranışlar sergilerler
- (D) (Y) 36- Çocuklar ilkökul öncesinde cinsellikle ilgili sorular sorduklarında geçiştirme cevaplar verilerek asıl bilgilendirme işi ilkökul öğretmenlerine bırakılmalıdır.

- (D) (Y) 37- Çocuklar 2-3 yaş döneminde anne baba ile inatlaşıyorlar ise, kişilik gelişimi için bu inadın kırılması gerekir.
- (D) (Y) 38- Çocukta güven veya güvensizlik duygusu, daha bebeklik döneminde (0-1 yaş arası) gelişmeye başlamaktadır.
- (D) (Y) 39- Çocukta cinsel kimlik gelişimi 3 yaşından itibaren gelişmeye başlar.
- (D) (Y) 40- Bebek anne sütü ile doymuyorsa ek gıda verilmez.
- (D) (Y) 41- Çocukların 3-4 yaş döneminde sık sık “Bu ne?”, “Şu ne?”, “Niçin?” gibi sorular sorarak çevresini tanımaya çalışması normal bir gelişim özelliğidir.
- (D) (Y) 42- Ergenlik döneminde özdeşleşme (birilerini model alarak onun gibi davranma) kişilik gelişiminde belirleyici bir faktördür.
- (D) (Y) 43- Ergenlikte 17-21 yaş arası gösteriş (caka) dönemidir.
- (D) (Y) 44- Ergenlik dönemi, ergen sağlığına pek dikkat etmediği için, hastalıklar açısından sağlıksız bir dönemdir.
- (D) (Y) 45- Ergenlik dönemi, 6-11 yaş dönemine kıyasla, sakarlığın daha az görüldüğü bir dönemdir.
- (D) (Y) 46- Ergenlik, zihinsel gelişimin hızlandığı bir dönem olduğu için, ergenin ders başarısı ilkokul dönemine oranla daha iyidir.
- (D) (Y) 47- Ergenler, ergenlik döneminin başlarında (11-12 yaşlarında) çok yönlü düşünmeye başlarlar.

YSR (CBCL - 11-18 YAŞ GRUBU GENÇLER İÇİN KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ)

İD:

ADINIZ, SOYADINIZ :	ADRESİNİZ VE- TEL. NO	ANNE – BABANIN İŞİ (ayrıntı biçimde yazınız). EĞİTİMİ (Son bitirilen okula göre eğitim durumları)
CİNSİYETİNİZ	YAŞINIZ:	BABANIN İŞİ : ..... EĞİTİMİ : ..... YAŞI : .....
I_1 Erkek I_1 Kız	DOGUM TARİHİNİZ	ANNENİN İŞİ ..... EĞİTİMİ: -..... YAŞI : .....
BUGÜNÜN TARİHİ GÜN ....AY ... YIL ...	AY...GÜN...YIL...	Lütfen bu formu görüşlerinizi yansıtmak biçimde içinizden geldiği gibi doldurunuz. Her bir madde ile ilgili ek bilgi verebilir ve bunları 2. ve 4. sayfalardaki boşluklara yazabilirsiniz. Teşekkürlerimizle.
OKULUNUZUN ADI : SINIFINIZ:..... OKULA DEVAM ETMİYORUM I_1	ÇALIŞIYORSANIZ, İSİNİZ BELİRTİNİZ.	

I. YAPMAKTAN EN ÇOK HOŞLANDIĞINIZ SPORLARI SIRALAYINIZ. Örneğin: Yüzme, futbol, basketbol, voleybol, atletizm, tekvando, jimnastik, bisiklete binme, güreş, balık tutma gibi.

I_1 Hiçbiri	Yakıtlarınıza oranla her birine ne kadar zaman ayırdınız ?	Yakıtlarınıza oranla her birinde ne kadar başarılısınız ?
a.....	Normalden az Normal Normalden fazla	Normalden az Normal Normalden fazla
b.....	I_1 I_1 I_1	I_1 I_1 I_1
c.....	I_1 I_1 I_1	I_1 I_1 I_1
	I_1 I_1 I_1	I_1 I_1 I_1

II. SPOR DIŞI İLGİLİ ALANLARI, UĞRAŞ, OYUN VE AKTİVİTELERİNİZİ SIRALAYINIZ. Örneğin : Kitap okumak, müzik aleti çalmak, şarkı söylemek, resim yapmak, arabalar ile uğraş el sanatı gibi (Radyo dinleme yada televizyon izlemeyi katmayınız)

I_1 Hiçbiri	Yaşıtlarınıza oranla her birine ne kadar zaman ayırırsınız?	Yaşıtlarınıza oranla her birinde ne kadar başarılısınız ?
a.....	Normalden az Normal Normalden fazla	Normalden az Normal Normalden fazla
b.....	I_1 I_1 I_1	I_1 I_1 I_1
c.....	I_1 I_1 I_1	I_1 I_1 I_1

III. ÜYESİ OLDUĞUNUZ KURULUŞ, KULÜP, TAKIM YA DA GRUPLARI SIRALAYINIZ (Spor, müzik, izcilik, folklor gibi).

I_1 Hiçbiri	Yaşıtlarınıza oranla ne kadar aktifsiniz ?
a.....	Az aktif Normal' Çok aktifi
b.....	I_1 I_1 I_1
c.....	I_1 I_1 I_1

IV. YAPTIĞINIZ HERHANGİ BİR İŞ YA DA GÜNLÜK İŞLERİ SIRALAYINIZ, örneğin:Gazete alma, pazara gitme, elektrik – su faturası yatırma, çocuk bakımı, yatak düzeltme, sofra kurma, kaldırma, bir dükkanda çalışma gibi (ücret karşılığı yada ücretsiz yapılan her türlü işleri katınız..)

I_1 Hiçbiri	Yatlarınıza oranla her birini ne kadar b^an ile yaptınız ?
a.....	Normalden az Normal Normalden fazla
b.....	I_1 I_1 I_1
c.....	I_1 I_1 I_1

V. 1- Yaklaşık olarak kaç tane yakın arkadaşınız var ? (Kardeşleriniz dışında)	Hiç yok 1__1	1 1__1	2 yada 3 1__1	4 yada fazla 1__1
2- Okul dışı zamanlarda haftada kaç kez arkadaşlarınızla birlikte olursunuz? (Kardeşleriniz dışında)	1 1__1	2 yada 3 1__1	4 yada fazla 1__1	

VI. Yaşıtlarınıza Oranla:

	Kötü	Yaşıtlarımkı gibidir	Oldukça iyidir	Kardeşim yok
a. Kardeşlerinize aranız nasıldır?	1__1	1__1	1__1	1__1
b. Arkadaşlarınızla aranız nasıldır?	1__1	1__1	1__1	1__1
c. Anne babanızla aranız nasıldır?	1__1	1__1	1__1	1__1
d. İşlerinizi kendi başınıza yapmanız nasıldır?	1__1	1__1	1__1	1__1

VII. 1- Okul başarınız nasıldır?

1__1 Okula gitmiyorum çünkü _____

	Başarısız	Orta	İyi	Başarılı
a. Türkçe ve Türk Dili Edebiyatı	1__1	1__1	1__1	1__1
b. Tarih, Sosyal Bilgiler	1__1	1__1	1__1	1__1
c. Aritmetik, Matematik	1__1	1__1	1__1	1__1
d. Fen Bilgisi	1__1	1__1	1__1	1__1
e. _____				
f. _____				

Diğer dersler –
Örneğin: yabancı
dil, bilgisayar,iş,
meslek dersi (be-
den, resim ve
müziğin dışında)

Herhangi bir hastalığınız, fiziksel rahatsızlığınız ya da özürünüz /var mıdır ? 1__1 Hayır 1__1 Evet - Lütfen açıklayınız :

Okulla ilgili herhangi bir kaygı ya da sorununuzu yazınız :

Okul dışı alanlardaki kaygı ve sorunlarınızı yazınız :

En beğendiğiniz özelliklerinizi yazınız :

Aşağıda gençleri tanımlayan bir dizi madde bulunmaktadır. Her bir madde sizin şu andaki ya da son 6 ay içindeki durumunuzu belirtmektedir. Bir madde sizin için çok ya da sıklıkla doğru ise 2, bazen yada biraz doğru ise 1, hiç doğru değilse 0 sayılarını yuvarlak içine alarak tüm maddeleri işaretlemeye çalışınız.

<u>O : Doğru Değil</u>	<u>I : Bazen yada Biraz Doğru</u>	<u>2 : Çok ya da Sıklıkla Doğru</u>
0 1 2 1 .Yaşımdan daha çocuksu davranırım		
01 2 2.Alerjim vardır(yeme, koklama ya da tozlu bir yerde bulunmak la kaşıntı,döküntü,göz yaşarması v.s. olması) (açıklayınız):_		0 1 2 32.Mükemmel olmam gerektiğine inanırım
		0 1 2 33.Kimsenin beni sevmediğini düşünürüm
Q 1 2 3.Çok tartışırım		0 1 2 34 Başkalarının bana zarar vereceğini kötülük yapacağını düşünürüm
0 1 2 4.Astımım (nefes darlığı) vardır		0 1 2 35.Kendimi değersiz ve yetersiz hissederim
0 1 2 5.Karşı cinsten biri gibi davranırım		0 1 2 36.Çok sık kaza sonucu bir yerlerimi incitirim
0 1 2 6.Hayvanları severim		0 1 2 37.Çok kavga, dövüş ederim
0 1 2 7.Yüksekten atar, övünürüm		0 1 2 38.Benimle çok alay edilir, dalga geçilir
0 1 2 8.Dikkatimi toplamada güçlük çekerim		0 1 2 39.Başlı belada olan kişilerle dolaşırım
0 1 2 9.Bazı düşünceleri zihninden bir türlü atamam (açıklayınız) _____		0 1 2 40.Başkaların işitmediği, var olmadığını düşündüğü sesler işitirim
0 1 2 10.Yerimde durmakta güçlük çekerim		0 1 2 41.Düşünmeden hareket ederim
0 1 2 11. Yetişkinlere çok bağımlıyım		0 1 2 42.Başkalarıyla beraber olmaksızın yalnız kalmayı tercih ederim
0 1 2 12.Yalnızlık hissederim		0 1 2 43.Yalan söyler ve hile yaparım
0 1 2 13.Kafam karışıktır		0 1 2 44.Tırnaklarımı yerim
0 1 2 14.Çok ağlarım		0 1 2 45.Sinirli ve gerginim
0 1 2 15.Oldukça dürüstümdür		0 1 2 46.Vücutumun bazı kısımlarında kas seyirmeleri, oynamaları ve tikler olur (göz tiki gibi) (açıklayınız):_____
0 1 2 16.Başkalarına karşı kötü davranırım		0 1 2 47.Gece kabusları, korkulu rüyalarım olur
0 1 2 17.Çok fazla hayale dalarım		0 1 2 48.Arkadaşlarımdan sevilmem
0 1 2 18.Bilerek canımı acıtır, kendimi öldürmeye çalışırım		0 1 2 49.Bazı şeyleri arkadaşlarımdan daha iyi yaparım
0 1 2 19.Hep dikkat çekmek isterim		0 1 2 50.Çok korkak ve kaygılıyım
0 1 2 20.Eşyalarım zarar verir		0 1 2 51.Başım döner
0 1 2 21.Başkalarına ait eşyalara zarar verir		0 1 2 52.Kendimi çok suçlu hissederim
0 1 2 22.Anne babamın söylediklerini yapmam		0 1 2 53.Çok fazla yemek yerim
0 1 2 23.Okulda söylenenleri yapmam		0 1 2 54.Kendimi aşırı yorgun hissederim
0 1 2 24.Yiyebileceğimden az yerim		0 1 2 55.Aşırı kiloluyum
0 1 2 25. Arkadaşlarım ile iyi geçinemem		0 1 2 56.Tıbbi nedeni bilinmeyen bedensel şikayetlerim vardır. Örneğin :
0 1 2 26. Yapmamam gerekeni yaptığım zaman kendimi suçlu hissetmem		0 1 2 a. Ağrılar, sızılar (baş ağrısı dışında)
0 1 2 27.Başkalarını kıskanırım		0 1 2 b. Baş ağrıları
0 1 2 28.Yardıma ihtiyaçları olduğunda başkalarına yardım ederim		0 1 2 c. Bulantı, kusma hissi
0 1 2 29.Bazı hayvanlardan ve okul dışı ortamlardan ya da yerlerden korkarım (açıklayınız): _____		0 1 2 d. Gözle ilgili şikayetler (açıklayınız): _____
		0 1 2 e. Döküntüler ya da başka cilt sorunları
		0 1 2 f. Mide – karın ağrısı ve kramplar
0 1 2 30.Okula gitmekten korkarım		0 1 2 g. Kusma
0 1 2 31 .Kötü bir şey düşünmekten ya da yapmaktan korkarım		0 1 2 h. Diğer (açıklayınız): _____

O 1 2 57. İnsanlara fiziksel saldırıda bulunur,onlara vururum	O 1 2 83. İhtiyacım olmayan nesnelere toplar, biriktirim (açıklayınız): _____
O 1 2 58. Cildimin, vücudumun bazı kısımlarıyla oynar ya da (açıklayınız): _____	O 1 2 84. Diğer insanların acayip, tuhaf buldukları şeyleri yapanım (açıklayınız): _____
O 1 2 59. İnsanlara dostça davranabilirim	O 1 2 85. Diğer insanların acayip, tuhaf buldukları düşüncelerim vardır (açıklayınız): _____
O 1 2 60. Yeni şeyler denemekten hoşlanırım	O 1 2 86. İnatçıyım
O 1 2 61. Okul başarımlarım düşüktür	O 1 2 87. Duygu durumumda ani değişiklikler olur, bir anımı bir anımı tutmaz
O 1 2 62. Dengesiz ve sakarımdır	O 1 2 88. Diğer insanlarla birlikte olmaktan hoşlanırım
O 1 2 63. Yakıtlarımdan çok, kendimden büyük gençlerle olmayı tercih ederim	O 1 2 89. Şüpheliyimdir
O 1 2 64. Yaşlılarımdan çok, kendimden küçük çocuk/gençlerle olmayı tercih ederim	O 1 2 90. Küfürlü ve açık saçık konuşurum
O 1 2 65. Konuşmayı reddettiğim olur	O 1 2 91. Kendimi öldürmeyi düşünürüm
O 1 2 66. Bazı hareketleri tekrar tekrar yaparım (açıklayınız): _____ _____ _____	O 1 2 92. Başkalarını güldürmeyi severim
O 1 2 67. Evden kaçarım	O 1 2 93. Çok fazla konuşurum
O 1 2 68. Çok bağırır, çağırırım	O 1 2 94. Başkalarıyla çok dalga geçer, onları kızdırırım
O 1 2 69. Sır vermem, düşüncelerimi kendime saklarım	O 1 2 95. Çok çabuk öfkelenirim
O 1 2 70. Diğer insanların görmediği, var olmadığına inandığı şeyler görürüm (açıklayınız) : _____	O 1 2 96. Cinsel konuları fazlaca düşünürüm
O 1 2 71. Sıkılgan ve utançacımdır	O 1 2 97. İnsanları canlarını yakmakla tehdit ederim
O 1 2 72. Yangın çıkartırım	O 1 2 98. Başkalarına yardım etmekten hoşlanırım
O 1 2 73. El becerilerim iyidir	O 1 2 99. Temizliğe ve titizliğe aşım düşkünüm
O 1 2 74. Gösterişten hoşlanır, soytarlılık yaparım	O 1 2 100. Uyku sorunu vardır (açıklayınız): _____ _____
O 1 2 75. Çekingenim	O 1 2 101. Dersleri, okulu asarım
O 1 2 76. Arkadaşlarımla çoğundan daha az uyurum	O 1 2 102. Fazla enerjik değilim
O 1 2 77. Gece ve gündüz arkadaşlarımla çoğundan daha çok uyurum (açıklayınız): _____	O 1 2 103. Mutsuz, üzgün, çökkün ve keyifsizim
O 1 2 78. Hayal gücüm iyidir	O 1 2 104. Diğer çocuklardan daha güdültücüyüm
O 1 2 79. Konuşma güçlüğüm vardır (açıklayınız): _____ _____	O 1 2 105. Tıbbi amaç dışında alkol yada ilaç kullanırım (açıklayınız): _____ _____
O 1 2 80. Haklarımı savunurum	O 1 2 106. Başkalarına karşı dürüst olmaya çalışırım
O 1 2 81. Evden bir şeyler çalarım	O 1 2 107. Güzel bir şakadan hoşlanırım
O 1 2 82. Ev dışında başka yerlerden çalarım	O 1 2 108. Hayatı kolay tarafından yaşamaktan hoşlanırım
	O 1 2 109. Elimden geldiğince başkalarına yardımcı olmaya çalışırım
	O 1 2 110. Karşı cinsten biri olmayı islerdim
	O 1 2 111. Bankalarıyla içli dışlı yada samimi olmaktan kaçırım
	O 1 2 112. Çok evhamlıyım, her şeyi dert edinirim

Yukarıdaki maddelerin dışındaki duygu, düşünce, davranış ve ilgi alanlarınızı yazınız.

Son 6 ay içinde çocuk-gençlik ruh sağlığı merkezlerine başvurduunuz mu ?

1__1 Hayır 1__1 Evet - _____

LÜTFEN TÜM MADDELERİ CEVAPLAYINIZ

DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

KAYSERİ

19.11.2002

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Programı' nda Doktora yapmaktayım.

“Anne – Babaların Çocuk Yetiştirmeye İlişkin Tutumlarının ve Anne- Babalık Bilgi Düzeylerinin 11-18 Yaş Grubu Öğrencilerin Kendilerini Değerlendirmeleri İle İlişkisi” başlıklı tezimle ilgili olarak Kayseri ilinde düşük, orta ve yüksek olmak üzere 3 farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin ağırlıklı olarak ikamet ettikleri mahalle ve semtlerdeki ilk ve ortaöğretim kurumlarında hem öğrencilere hem de anne-babalara yönelik çalışma yapmam gerekmektedir.

Bu nedenle bu 3 farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin ağırlıklı olarak ikamet ettiği mahalle ve semtlere ilişkin listenin yazılı olarak tarafıma verilebilmesi için gereğini arz ederim.

Uzm. Psk. Halis ÖZERK

Adres:

Varoluş Psikolojik Danışmanlık Merkezi
Erciyesevler Mah. Güney Sok. 44 / A
Kocasinan / KAYSERİ

KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ' NE

KAYSERİ

19.11.2002

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Programı' nda Doktora yapmaktayım.

“Anne – Babaların Çocuk Yetiştirmeye İlişkin Tutumlarının ve Anne- Babalık Bilgi Düzeylerinin 11-18 Yaş Grubu Öğrencilerin Kendilerini Değerlendirmeleri İle İlişkisi” başlıklı tezimle ilgili olarak Kayseri ilinde düşük, orta ve yüksek olmak üzere 3 farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin ağırlıklı olarak ikamet ettikleri mahalle ve semtlerdeki ilk ve ortaöğretim kurumlarında hem öğrencilere hem de anne-babalara yönelik çalışma yapmam gerekmektedir.

Bu nedenle bu 3 farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin ağırlıklı olarak ikamet ettiği mahalle ve semtlere ilişkin listenin yazılı olarak tarafıma verilebilmesi için gereğini arz ederim.

Uzm. Psk. Halis ÖZERK

Adres:

Varoluş Psikolojik Danışmanlık Merkezi
Erciyesevler Mah. Güney Sok. 44 / A
Kocasinan / KAYSERİ

EK. 7

T.C.
KOCASINAN İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ' NE

KAYSERİ

25.11.2002

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Programı' nda Doktora yapmaktayım.

“Anne – Babaların Çocuk Yetiştirmeye İlişkin Tutumlarının ve Anne-Babalık Bilgi Düzeylerinin 11-18 Yaş Grubu Öğrencilerin Kendilerini Değerlendirmeleri İle İlişkisi” başlıklı tezimle ilgili olarak Kayseri ilinde düşük, orta ve yüksek olmak üzere 3 farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin ağırlıklı olarak ikamet ettikleri mahalle ve semtlerdeki ilk ve ortaöğretim kurumlarında hem öğrencilere hem de anne-babalara yönelik çalışma yapmam gerekmektedir.

Bu nedenle bu 3 farklı sosyo-ekonomik düzeydeki aile çocuklarının okuduğunu düşündüğünüz ilk ve ortaöğretim okulları isimlerinin yazılı olarak tarafıma belirtilmesini ve belirlenen bu okullarda çalışma yapabilmem için gerekli iznin verilmesini saygılarımla arz ederim.

Uzm. Psk. Halis ÖZERK

Adres:

Varoluş Psikolojik Danışmanlık Merkezi
Erciyesevler Mah. Güney Sok. 44 / A
Kocasinan / KAYSERİ

ABBT Madde Güçlük ve ayırt edicilik Değerleri Tablosu

	Madde güçlükleri	Madde ayırtedicilikleri
s01	,8833	-,118
s02	,0361	,075
s03	,6056	-,075
s04	,9389	,106
s05	,5972	,348
s06	,6333	,386
s07	,2694	,157
s08	,7611	,227
s09	,6889	,449
s10	,2083	,147
s11	,7583	,466
s12	,5389	,439
s13	,2000	,031
s14	,1667	,267
s15	,7694	-,114
s16	,6139	,063
s17	,8444	,290
s18	,8639	,314
s19	,3722	,048
s20	,7667	-,206
s21	,4861	,345
s22	,2778	,315
s23	,5111	,464
s24	,4972	,420
s25	,6278	,407
s26	,2528	,272
s27	,7861	,400
s28	,5556	,506
s29	,6528	-,236
s30	,5889	-,162
s31	,1500	,202
s32	,1361	,163
s33	,1278	,189
s34	,2389	,063
s35	,7250	-,202
s36	,6333	,382
s37	,4611	,481
s38	,7417	,079
s39	,7111	,218
s40	,0472	,077
s41	,9750	,033
s42	,7694	-,037
s43	,7722	-,096
s44	,2639	,101
s45	,6528	-,258
s46	,5250	,441
s47	,8694	-,078

ABBT İfadelerine İlişkin Bilgiler

Doğum Öncesi Dönem

Anne baba adaylığı bilinçlilik düzeyinin ilintili olduğu dönem, doğum öncesi dönemdir. Bu dönemin, sağlıklı bir bireyin dünyaya gelmesi açısından oldukça önemli olduğu, hiçbir hamileliğe herhangi bir nedene dayanarak sağlamlığı garanti imiş gibi yaklaşılmaması gerektiği (ABBT, 9. ifade) her gebeliğin aslında bir risk taşıdığı (anne adayının yaşı, eşi ile kan uyumsuzluğu, daha önceden doğum yapılmış çocuk sayısı, doğumdaki çocuk sayısı, fetusun gelişimini olumsuz etkileyebilecek ilaç kullanımı, alkol, sigara gibi zararlı madde kullanımı, yoğun stres vb. etmenler nedeniyle), dolayısıyla ve burada başta anne adayı olmak üzere ebeveynlere büyük görev ve sorumluluklar düştüğü belirtilmektedir (Ginsburg, Oppen, 1979; Parrish, Carey and Crocker 1999; Kliegman, and Jenson, 2000; Cunningham, Gant, Leveno, Gilstrap, Hauth, and Wenstrom, 2001).

Yapılan son araştırmalara göre, plasenta yoluyla bebeğin dolaşım sistemine bulaşan annenin stres hormonları ve ceninin beslenmesi sırasında eksik olan besleyici madde ve mineraller, bireyin yaşamında yüksek tansiyon, diyabet ve göğüs kanseri gibi hastalıklara yakalanıp yakalanmayacağı konusunda önemli rol oynamaktadır. Öyle ki ceninin gelişmesi sırasında içinde bulunduğu şartlara göre sağlığının etkilendiğine ilişkin bilimsel kanıtların varlığı ifade edilmektedir (Açıkalin, Yavuzer, Yavuzer ve Selçuk; 2001).

Doğum öncesi dönem 3' er aylık dönemlerle toplam 3 dönemden oluşmaktadır.

I. Dönem: Yumurtanın dölllenme anından itibaren başlayan ilk 3 ayı içerir. Anneden gelen 23 kromozom babadan gelen 23 kromozom ile birleşir ve insan yavrusunun biyolojik yapısının temeli olan 46 kromozomu oluşturur. Biyolojik zaman dölllenme anından itibaren başlamıştır.

Döllenen hücreye zigot denir. Zigot, mitoz adı verilen bölünme ve çoğalma faaliyetine başlar.

1. ayda son derece önemli değişimler ortaya çıkar. Bunların başında dokuların farklılaşması ve yaşamsal organların gelişmeye başlamasıdır.

2. ayda embriyonun kol ve bacaklarını oluşturacak yumrular gelişir. 3. hafta ile 7. hafta arasında gelişmekte olan hücre grubuna embriyo adı verilir. 2. aya denk gelen embriyo döneminde embriyo – fetus yaklaşık 4 mm. uzunluktadır (embriyo hücresi 5. ile 40. hafta arasında fetus adını alır). Bu devre içinde gelişen organizma besinini plasenta adı verilen organa bağlı göbek bağından alır. Bu dönemde organizma normal boy ve ağırlığına ulaşırken, embriyo aşamasında tomurcuklanan organların biçimi, daha belirgin bir görünüm kazanır.

3. ayda ise organların gelişimi devam eder. 3. ayın sonunda fetusun boyu 7-7.5 cm.' ye ağırlığı ise 28-30 gr.' a ulaşmıştır (Cunningham, Gant, Leveno, Gilstrap, Hauth, and Wenstrom, 2001).

II. Dönem: 2. üç ayı kapsayan bu dönemin ortalarında anne adayları el, kol ve bacak kasları gelişen organizmanın, karnındaki devinimini yirminci haftadan sonra hissetmeye başlar (Gardner,1996).

III. Dönem: son 3 ayı içine alan bu dönemde fetus, artık iyice belirginleşmiş, dönemin sonlarında ise doğum anındaki görüntüsünü almıştır.

Kritik Haftalar :

Gerek çocuk gelişim uzmanları gerekse kadın hastalıkları ve doğum uzmanları, gelişimin başından doğuma kadar geçen sürede fetusun sağlıklı gelişip gelişmediğini anlamak için fetüste belli değişimlerin gerçekleştiği haftalarda (ki bu haftaların kritik haftalar olduğunun altı çizilmektedir) doktor kontrollerinin ve belli tetkiklerin yapılması gerektiğini (*ABBT, 7. ifade*) önemle vurgulamaktadırlar (Gilbert and Brace, 1993; Rubin, Kifer, Hua, Brown and Tordey, 1994; Kliegman, and Jeson, 2000; F.G. Cunningham ve diğerleri, 2001).

Belirtilen kritik haftalar (*ABBT, 4. ifade*) ve özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

12. hafta : Fetüs 6-7 cm. olmuştur ve embriyo şekillenmiştir. Başın büyük bir kısmı ve parmaklar (tırnaklarla birlikte) oluşmuştur.

14/16. hafta : 15. veya 16. haftanın sonlarında fetusun uzunluğu (fetusun kık kısmından baş kısmına kadar) 12 cm. dir ve ağırlık da 110 gr.' a ulaşmıştır. Bu durumun 14. haftanın sonlarında oluşabildiğini de araştırmalar göstermektedir.

18/20. hafta : 18. veya 20. haftanın sonlarında (yani gebeliğin ortalarını) fetusun ağırlığı 300 gr. veya daha fazla olmuştur. Ağırlık bu haftadan itibaren doğrusal (orantısal) bir şekilde artmaya başlar. Bu dönemde saçların uçları belirmeye başlar. Fetusun derisi transparan şekilde çok incedir ve verniks adı verilen salgı ile kendisini korur.

24. hafta : 24. haftanın sonunda fetüsün ağırlığı 630 gr. civarındadır. Bu dönemde deri karakteristik özelliğini almıştır. Baş hâlâ çok büyüktür. Kaşlar ve kirpikler tanınabilir hale gelmiştir. Akciğer borusu kanalları da gelişmeye başlamıştır. Ayrıca dişlerin yuvaları da oluşmaya başlamıştır.

28. hafta : Fetusun uzunluğu yaklaşık 25 cm.' ye ağırlığı ise 1000 gr.' a ulaşmıştır. Deri kızıl rengini almıştır ve vernik tabakası ile çevrelenmiştir. Göz kapakları daha henüz açılabilir duruma gelmiştir. Gözbebeği zarı oluşmaya başlamıştır. Fetusun gelişiminde el sürülmemiş yaşamın % 90' ı bu dönemde tamamlanmış gibidir.

32. hafta : Gebeliğin 32. haftasının sonunda fetusun kık kısmından baş kısmına kadar (oturur durumdaki) yaklaşık uzunluğu 28 cm. ve ağırlığı 1800 gr. dır. Deri yüzeyi hâlâ kırmızıdır ve buruşuktur. Hatta bebek, bir komplikasyon (tıbbi müdahale gerektiren durum) olmadığı sürece doğmaya hazırdır.

36. hafta: Gebeliğin 36. haftasının sonunda fetusun boyu 32 cm. ve ağırlığı 2500 gr. civarındadır. Vücut iyice dolgunlaşmıştır. Çocuğun yüzü daha da belirginleşmiştir. Saçlar iyice oluşmuştur. Diğer bir ifade ile fetus, hemen hemen bebeğin doğduğu andaki görünümüne ulaşmıştır.

40. hafta : Son adet görme tarihinden itibaren başlayan gebelik (ki bu nedenle gebelik süresi 40 hafta olarak hesaplanmaktadır) periyodu tamamlanmıştır. Fetus tamamen gelişmiştir; doğumdaki karakteristik

görünümünü tamamen almıştır. Fetüsün boyu ortalama 36 cm., ağırlığı ise ortalama 3400 gr. civarındadır.

Yenidoğan'ın uzunluğu : Bacakların uzunluğu gebelik boyunca orantısız değişimler gösterdiği için fetusun ayak ucundan baya kısmına kadar uzunluğunu almak zordur. Bu nedenle oturur durumdaki uzunluk (baş kısmından kık kısmına kadar olan uzunluk) dikkate alınır. Bunun avantajları Streeter' in (1920; akt.: F.C. Cunningham ve diğerleri 2001) 704 gebe ile yaptığı çalışma ile ortaya konmuştur. Bu çalışma yapılan birçok çalışma ile benzerlik göstermektedir. Yeni doğanın (bebeğin) doğum anındaki uzunluğu ise (ayak ucundan başın üst kısmına kadar) 48-53 cm. arasındadır (ABBT, 10. ifade).

Yenidoğan'ın ağırlığı : Yapılan birçok çalışmaya göre yeni doğanların ağırlığı 3000-3600 gr. arasında bulunmuştur. Erkek bebeklerin kız bebeklerden ortalama olarak 100 gr. daha ağır olduğu da görülmüştür.

Yine yapılan çalışmalardan hareketle yeni doğan 2500 gr.' in altında veya 5000gr.' in üzerinde ise bu ağırlığın normal olmadığı ve bazı sağlıksız durumlara işaret ettiği (ABBT, 11. ifade) bilinmektedir (Cunningham ve diğerleri 2001).

Gebelik süresince anne adayını düzenli ve dengeli bir beslenme gerçekleştiriyor ise fetus için gerekli olan vitamin, mineral ve diğer besinler alınıyor demektir (ABBT, 1., 2. ve 6. ifadeler). Ancak anne adayını dengeli ve düzenli bir beslenme içerisinde değil ise, bu kritik haftalardaki kontrollerin yanı sıra gebeliğin belli dönemlerinde belli miktarlarda mineral ve vitamin (özellikle demir, kalsiyum, magnezyum, fosfor, çinko, potasyum, sodyum ve florid) yüklemesi yapılmalıdır (Foley, Isherwood, and McNicol, 1978; Piktin, 1985; Brown, Sinosich, Saunders and Gallery, 1986; Willar and Brayu, 1989; Hytten and Chamberlain, 1991; Polin and Fox, 1992; Goldenberg, Tamura, Neggers, Copper, Johnston, Du Bad and Hauth, 1995;

Vitamin ve minerallerin belli oranlarda alınmasının yanı sıra hamilelikte, annenin özellikle folik asit alması gerektiğinin çok önemli olduğu belirtilmektedir (ABBT, 3. ifade). Yapılan birçok çalışmada folik asit

alınmaması durumunda sırt kısmı yarık (yani omirilik görünür biçimde) bebeklerin dünyaya geldiği görülmüştür (Mills, 2000; Centers for Disease Control and Prevention, 1999 (akt. F.G.Cunningham ve diğerleri, 2001). Hatta gebelikteki önemi nedeniyle, folik asit alınması konusunun “Folik Asit Ulusal Eğitim Programı” haline getirilmesi gerektiği bile ifade edilmektedir (Kadir, Sabin, Whitlow, Brockbank and Economides, 1999).

Bunlardan başka yine hamilelikte doktor kontrolleri süresince belli dönemlerde ve doktorun gerekli gördüğü durumlarda ultrasona girilmesi gerektiği belirtilmektedir (*ABBT, 5. ifade*). Ultrasonografinin bir röntgen uygulaması olmadığı ve hamile anne veya çocuk için yok denecek düzeyde (oldukça düşük düzeyde) bir risk taşıdığı ifade edilmektedir (American College of Obstetricians and Gynecologist, 1997; akt. F.G. Cunningham ve diğerleri, 2001).

Hamilelikte bir başka konu olarak araştırmacılar, ebeveynlerde ve özellikle anne adaylarında; sezaryen yöntemle dünyaya gelen çocukların normal doğum yoluyla dünyaya gelen çocuklara göre daha zeki oldukları şeklinde hatalı bir düşüncenin var olduğunu belirtmektedirler. Araştırmacılar, 1985’ li yıllarda anne babaların zihninde yer etmeye başlayan ancak çok geçmeden (1990’ lı yılların başından itibaren) etkisini kaybeden bu düşüncenin (*ABBT, 8. ifade*) tamamen yanlış olduğunu belirtmektedirler. (Belizan, Althabe, Barros and Alexander, 1999; Sachs, Kobelin, Castro and Frigoletto, 1999; Ventura, Martin, Curtin, Matwhews and Park, 2000; akt. F.G. Cunningham ve diğerleri, 2001). Hatta uzmanlar, aslında sezaryen doğumun normal doğuma göre daha fazla riskler taşıdığına da dikkat çekmektedirler (McMahon, Lutter, Bowes and Olshan, 1996; Rejasekar and Hall, 1997; Lyndon – Rochelle, Holt and Martin, 2000).

İlk doğumdan sonra veya ilk iki doğumdan sonra doğum anomali riskinin olmayacağı şeklinde bir düşüncenin de bir başka hatalı düşünce olduğu ifade edilmekte, her hamileliğin risk önceki doğumlardan bağımsız olarak risk taşıdığı belirtilmektedir (Cunningham ve diğerleri, 2001).

Doğum Öncesi Etkiler

İlaçlar ve Kimyasal Maddeler: Plasenta embriyonun ve gebe annenin dolaşım sistemleri arasında bir tür filtre gibi çalışıyor olsa da, bütün maddeler bu süzgeçten geçmez. Bugünkü pek çok araştırma hangi ilaçların ve kimyasal maddelerin plasentadan embriyoya geçtiğini ve geçen varsa hangi durumlarda hangi hasara yol açtığını belirlemeye yöneliktir. İşin içine birçok değişken girdiği için böyle araştırmalar yapmak zordur. Örneğin, biçimi bozuk bebekler doğuran bir grup kadının gebelikleri sırasında özel bir ilaç aldıkları keşfedilebilir. Ama ilaçla kusurlu doğum arasına zorunlu bir neden- sonuç ilişkisi kurulamaz; çünkü birçok kadın yoksul bir çevrede, uygun besinden yoksun olarak, başka ilaçlar alarak, kronik sağlık sorunlarıyla ya da çevresindeki sınıai kimyasal maddelerle yaşayabiliyordu. Bununla birlikte, eğer bir etken varsa (ilaç) diğer etkenin (kusur) olma olasılığının daha fazla olduğunu göstermektedir.

Bir ilacın doğum öncesi gelişim üzerindeki etkileri büyük ölçüde gebe kadının o ilacı ne zaman aldığına bağlıdır. Özellikle ilk 3 aylık dönemde alınmış ise büyük olasılıkla temel yapı hasarı olacaktır.

Bir toksik maddenin, başlangıçta çok hızlı biçimlenen ya da büyüyen bir anatomik yapıya çoğunlukla zarar vermesinin temel bir nedeni, hücre metabolizmasını ve bölünmesini etkilemesidir. Örneğin, eğer bu tür bir madde damak katmanlarının (ağzın tavanı) birlikte büyüdüğü sırada hücre bölünmesine müdahale ederse, baş çok çabuk büyüdüğü için katmanlar hiçbir zaman orta çizgide kaynaşmayacaktır. Sonuçta bebek yarık bir damakla doğacak yani ağız tavanı genize geçişte açık kalacaktır.

Özetle, gebelikte alınan bir ilacın doğum öncesi gelişimi etkileyip etkilememesi ve eğer etkiliyorsa etkinin türü birçok etkene bağlıdır: Annedeki ve bebekteki genetik duyarlılık, ilacın alındığı zaman, miktar, annenin fiziksel durumu, ilacın etkisini arttıracak diğer maddelerin varlığı gibi...

Gander ve Gardiner' a göre (1981, çev: B. Onur,1993), hamile anneler tarafından bilinmesi gereken ve dikkat edilmesi gereken kimyasal maddeleri (ilaçları) şu şekilde sıralamak mümkündür.

Trankilizanlar ve Hipnotikler: Barbitüratların plasentaya çabucak ulaştığı, karaciğerde ve beyinde biriktiği bilinmektedir. İlkel böbrekler süzemediği için barbitüratların fetüstaki birikiminin annedekinden daha fazla durduğu da bilinmektedir. Gebelikte barbitürat almakla bağlantılı olası kusurlar tartışmalıdır, ama bağımlı annelerin bebeklerinde bunlara bağımlılık gözlenmektedir. Bu bebekler titremelerden acı çekmekte, hiperaktivite göstermekte ve çılgılık patlamaları sergilemektedirler.

Halüsinojenler, özellikle LSD (Liserjik asit diyetilamid) son on yılda çok dikkat çekmiştir. Berber' in hayvan araştırmaları (1967; akt. Gander ve Gardiner, 1981, çev: B. Onur,1993) gebelik sırasında LSD alındığında ölü doğum, büyüme gecikmesi, biçim bozukluğu ve dölde kromozom anormallikleri olduğunu haber vermektedir. Birçok araştırma gebelik sırasında LSD alan annelerin bebeklerinde omurilik ve kemik anormallikleri olduğunu bildirmektedir (Evans ve Glass, 1967; akt. Gander ve Gardiner, 1981, çev: B. Onur,1993).

Eroin gibi narkotikler ise doğum öncesi büyümenin gecikmesiyle, doğum sancısı ve doğum sırasındaki atam komplikasyonlarla bağlantılıdır. Eroin bağımlılarının doğurduğu bebeklerin % 70' i çekilme semptomları (ishal, aşırı uyarılabirlik, çılgılık atma vb.) gösterir. Semptomlar tedavi edilmezlerse, bayımalara, komaya ve ölüme yol açarlar (Gander ve Gardiner, 1981, çev: B. Onur,1993).

Gebeliği sırasında çok fazla içki içen kadınların bebeklerinde gözlemlenen zihinsel, fiziksel ve davranışsal anormallik örüntüsüne 1973' te Featol Alkol Sendromu (FAS) adı verilmiştir. Bundan ciddi biçimde etkilenen bebeklerde doğumdan önce ve sonra büyüme yetersizlikleri, yüzde düzensizlikler, küçük baş, kalp, eklem ve kol-bacak kusurları, zihinsel gerilik görülür. Alkol plasentayı hızla geçer ve fetusta annede olduğundan daha fazla kalır. Çünkü fetusun gelişmemiş karaciğeri alkolü çözmede ancak yarı yarıya ekilidir. Günde ortalama altı kadeh içki, bebeklerin çoğunda tam sendromu ortaya çıkartır. Bazı kadınlar aynı etkiyi çok az içki ile duysa da, bireysel farklılıklar her zaman vardır. Günde 1- 4 kadeh içki bile kendiliğinden kürtaj, düşük doğum ağırlığı ve merkezi sini sistemi hasarı riskini artırır. Arada bir

kutlama içkisi bile kritik bir döneme denk gelirse (özellikle erken gebelikte olursa) tehlikelidir ve beynin bozuk oluşumlarıyla bağlantılıdır.

Uyarıcılar : Anfetaminlerin ve diğer uyarıcıların, kalp-damar ve merkezi sinin sisteminin bozuk oluşumları gibi doğum kusurlarıyla bağlantısı kurulmuştur (Nora, 1970; akt: Gander ve Gardiner, 1981; Çev: B. Onur,1993). Bilindiği gibi, kahvede, çayda, bazı hafif içeceklerde ve bazı baş ağrısı ilaçlarında bulunan kafeinin, yaygın kullanımına karşın, gebe kadın tarafından alındığında olası etkileri konusunda hamile kadınlar yeterince bilgili değildir. Oysa, kafeinin, plasentaya geçerek doğum kusurlarına yol açtığı artık bilinen bir gerçektir.

Gebelik sırasında nikotinin ve sigara içmeye bağlı gazların zararlı etkileri çok iyi saptanmıştır. Bunların içinde, gecikmiş doğum öncesi büyüme, düşük doğum ağırlığı, ölü doğum riski, kalp- damar kusurları bulunmaktadır (Himmelberger ve ark., 1978: akt: Gander ve Gardiner, 1981; çev: B. Onur,1993).

Ağrı kesiciler: Aspirin gibi ağrı kesicilerin, tek başına kullanıldıklarında doğum öncesi dönemde embriyona hasar vermesine ilişkin kesin bir kanıt olmamasına rağmen, diğer bazı maddelerle birlikte alındığında ağrı kesicilerin tehlikeli olabildiğine ilişkin veriler bulunmaktadır. Örneğin yaygın bir besin koruma maddesi olan benzoik asit ile birlikte aspirinin alınması durumunda aspirinin toksik gizilgücü artmakta ve kanın pıhtılaşmasına müdahale etmektedir. Bu gibi nedenlerle, aspirin türünden ağrı kesicilerin gebe kadınlar tarafından olabildiğince az kullanılması önerilmektedir.

Diğer Doğum Öncesi Etkiler:

Beslenme: Gebelikten önceki beslenme durumu ve gebelik sırasındaki beslenme anneyi de bebeği de önemli ölçüde etkiler. Bebeğin gelişimi annenin gebelik öncesi ve gebelik sırasındaki beslenmesi ile yakından ilgilidir. Bu ilişki yenidoğan' ın doğum tartısı dikkate alındığında iyice belirgindir (Sencer, 1991).

Yeni araştırmalar beslemenin doğum öncesi gelişim üzerinde yaratabileceği dramatik etkiyi ortaya çıkarmaktadır. Hem hayvan hem de insan araştırmaları, eğer kötü beslenme birçok organın hücrelerinin ilk kez

bölündüğü ve sayısının arttığı embriyo evresi sırasında ortaya çıkarsa, bir ya da daha organın büyümesinin geriye dönülmez biçimde gecikebileceğini göstermektedir. Daha sonraki fetus evresindeki kötü beslenme de büyümeyi yavaşlatacaktır, ama besleme daha sonra uygun hale gelirse bu etki tam olarak değilse de düzeltilebilmektedir (Winick, 1970; akt: Gander ve Gardiner, 1981; çev: B. Onur,1993).

Gebelerde kilo alma konusuna gelince; normal bir kadın gebeliğin sonuna kadar 12 kilo kadar alır. Gebeliğin ilk yarısında, yani 20. haftanın sonuna kadar 3,5 kg. kilo artışı olur, ondan sonra ise gebeliğin sonuna kadar her hafta ortalama 0.5 kg. kadar ağırlık artışı olur. Bu artışın bir kısmı fetus ve organlarına, bir kısmı kan hacminin artışına, bir kısmı ise gebenin yağ dokularının artışına bağlıdır. Yağ dokularındaki artış 4 kg. kadardır ve bu artış en çok 10. ile 20. haftalar arasında olmaktadır (Sencer, 1991).

Gebelikte beslenmenin ana kuralı şudur: Gebe için özel bir diyet söz konusu değildir. Gebe olmayan kadının sağlıklı beslenme kuralları gebe için de geçerlidir. Ancak alınması gereken miktarlarda biraz artış ve gebeliğin belli dönemlerinde özellikle alınması gereken vitaminler (veya vitamin yüklemeleri) vardır (Sencer, 1991).

Gebelikte Alınması Gereken Besin Maddeleri

Hamile kadının gebelik döneminde alınması gereken besin maddeleri ile ilgili olarak genel hatlarıyla bilmesi gerekenler şöyle özetlenebilir:

Protein : Gebelikte protein gereksinimi % 30 kadar artar. Eğer alınan protein yumurta ve süt proteini gibi biyolojik değeri yüksek bir protein ise günlük 38 gr. protein alımı yeterlidir.

Demir : Gebe kadınlarda ve çok doğum yapmış kadınlarda demir eksikliği anemisi çok yaygındır. Bu yalnız ülkemiz gibi tam gelişmemiş ülkeler için değil, çok gelişmiş ülkeler için bile geçerlidir. Gebeliğin ilk yarısında olmasa da ikinci yarısından sonuna kadar 90 – 180 gr. arasında ağızdan demir takviyesi yapılması koruyucu olarak kabul edilmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır.

Kalsiyum : Kural olarak gebelere kalsiyum ekleri verip vermemek tartışmalıdır. Çünkü günde yarım kilo süt alan gebeye ayrıca kalsiyum vermek gerekli olmayabilir. Ancak gebe bu miktarın altında süt alıyor ise ek olarak kalsiyum verilmelidir. Hele ülkemizde süt içme adeti yaygın olmadığı için ülkemizde gebe kadınlara özellikle hamileliğin ikinci yarısından itibaren günde 2 mg. Kadar kalsiyum tuzu verilmelidir.

İyot : Hamilelikte iyotlu tuz kullanılması yeterlidir.

Fluor : Hamilikteki fluor desteği gebe için değil, doğacak çocuk içindir. Sulara ekleyerek ya da doğrudan flour verilmesi bebeğin çürümeye dayanıklı dişlere sahip olmasına yardımcı olabilir. Ayrıca bebeğe doğduktan sonra yapılacak fluor eklemeleri de aynı şekilde yararlı olabilir.

Folik Asit : Gebelerde en sık folik asit eksikliği görülür. Folik asit eksikliği ise patolojik doğumlara (doğum anomalisine) neden olur. Bu nedenle gebeliğin ikinci yarısından itibaren koruyucu olarak bütün gebelere günde 300- 900 mikrogram folik asit verilmesi gerekmektedir.

Vitaminler : Dengeli ve iyi beslenen gebeye ayrıca vitamin vermeye gerek olmadığı söylenebilir. Meyve, sebze, et, süt ve tahıl alan bir gebenin şüphesiz ek vitamin alması zorunlu değildir. Ancak gebelikte B₆ vitaminine olan gereksinim artmaktadır. B₆ vitaminini günde 10 mg. kadar almak yeterlidir.

Genel Besleme Öğütleri :

Gebeliğe ilişkin olarak yine annelerin bilmesi gereken bazı genel besleme ilkeleri vardır. Şöyle ki; gebelikte hazımsızlık, şişkinlik ve midede ekşimeler, yanmalar olabilir. Bunların bir kısmı gaz yapıcı besinlerin alınmasındandır. Bu nedenle gebeler gaz yapıcı besinleri az miktarda olmalı ve günlük besinini sık öğünlere bölmelidir. Ayrıca yemeklerden sonra öne eğilmemeli ve sırt üstü yatmamalıdır. 45 °C yarı oturur durumda istirahat etmelidir.

Gebelikte kabızlık olursa hemoroid oluşma olasılığı da artar. Sebze ve kepekli ekmek, gerekirse günde 1 çorba kaşığı kepek (et suyu ile veya ayranla veya portakal suyu ile) kabızlığı önler. Bacak hareketleri, günlük

aktivitenin devamı, yumuşak yürüyüşler bacaklardaki varisleri önlemede yararlıdır.

Gebelikte önemli beslenme ilkelerinden biri de su ve sıvı alımına gereken önemin verilmesi gerektiğidir. Sabah kalkınca kahvaltıdan önce 1 bardak su içilmesi yararlıdır. Yemeklerde ve yemek aralarında bol su alınmalı, idrar miktarının bol olmasına dikkat edilmelidir.

Tuz alımı, ödem ve hipertansiyon yok ise eskisi gibi devam edebilir.

Çay ve kahve az miktarlarda alınabilir.

Alkol ve özellikle sigara kullanmak doğru değildir. Çok az miktarda alkol alınabilir ancak bilinmelidir ki, alkol ve sigara kullanan annelerin bebekleri düşük doğum tartılı ve anomalili doğabilmektedir.

Pika (iştah sapması):

Gebelikte genellikle iştah artışı olur ve aşırı derecelere varmazsa normal karşılanır. Halk arasında aşırma denenen tarzda bazı yiyeceklere özel bir merak ve heves uyanabilir; bu normaldir. Ancak aşırı olursa, gebenin demir eksikliği düşünülmelidir. Pika, demir tedavisi ile ortadan kalkar.

Gebelikte Bulantı:

Buna “sabah hastalığı” da denir. Genellikle gebeliğin ilk haftalarında sabah, erken saatlerde bulantı olur. Kusmaya kadar varabilir. Nedeni belli değildir, ancak neden başlangıçta mutlaka endokrin – nöral kökenlidir. Psikolojik faktörler başlangıçta söz konusu değildi, ama eklenerek şikayetleri arttırabilir. Belirli bir tedavisi olmamakla birlikte, gebeye bunun normal bir olay olduğu ve gebelik ilerledikçe kaybolacağı anlatılmalıdır. Bazı vakalarda, erkenden yataktan kalkmadan, yatağa getirilen hafif bir kahvaltı (sütlü çay veya sütle kahve ile bir dilim kızarmış ekmek) bulantıyı önleyebilir. Bazen kusmalar şiddetli ve inatçı bir hal alır. Bu duruma gelişte psikolojik faktörler önemli rol oynar. Doğurmaktan ve gebelikten korkmak, eşi ile mutlu olmamak gibi (Sencer, 1991).

Doğumla Gelen Özellikler

Bebekler şu özelliklerle birlikte doğarlar:

1) Görme duyusu oldukça gelişmiştir. Her iki gözünü bir tek nesne üzerinde odaklayabilir, hareket eden bir objeyi izleyebilir ve bazı renkleri ayırt edebilir. En önemlisi insan yüzüne özellikle ilgi gösterir ve ilk iki hafta içinde göz göze bakabilir beceriye erişirler (Cüceloğlu, 1994). Ancak göz ile düzgün bir takip 2. aydan sonra gelişir ve yaklaşık 2 – 4 aylık olmadan da nesnelere net bir biçimde göremezler (Yavuzer, (1998).

2) Yeni doğan bebeklerin kulağı çok geniş bir ses bandına tepkide bulunabilir. Gerçekte bebeğin en fazla duyarlılık gösterdiği ses insan sesidir Ayrıca sesin geldiği yöne başını çevirerek uygun davranışı gösterebilir (Cüceloğlu, 1994). Araştırmalar, bir haftalık yeni doğanın anne sesini diğer kadın seslerinden ayırabildiğini ve diğer seslere tercih ettiğini fakat baba sesini diğer erkek seslerinden ayıramadığını ortaya koymuştur (Yavuzer, (1998).

3) Yeni doğanda koklama ve tat olma duyuları da gelişmiştir. 1 – 2 günlük yeni doğan dört temel tadı (tatlı, ekşi, acı, tuzlu) algılayabilir. 1 – 2 haftadan itibaren de annesinin ten kokusunu diğer kokulardan ayırt edebilir konuma gelir.

4) Yapılan araştırmalar yeni doğan bebeğin hem operant hem de klasik koşullama yoluyla öğrenebildiğini göstermiştir (Cüceloğlu, 1994).

5) Bebek duyu organlarının doğuştan itibaren hemen hemen mükemmel bir biçimde işleyişinin yanı sıra, kendisini besleme konusunda son derece yararlı bazı refleksleri de beraberinde getirir. Bunların başında emme refleksi gelir. Anne memesini veya emziği dudağında hisseden bebek hemen emmeye başlar. Bu refleks o kadar kuvvetlidir ki, emecek bir şey bulamayan çocuk parmağını emer (Cüceloğlu, 1994).

Bebek, hepsi de yaşamı sürdürmeye katkıda bulunan öksürme, esneme, hapşırma ve kusma reflekslerinin yanı sıra göz kırpması, tonik boyun ve moro reflekslerine de sahiptir.

Bunlardan tonik boyun refleksi; sırtüstü yatan bebeklerde kendini gösterir. Bu reflekste bebek başını yana çevirir; kolunu, yüzünü döndürdüğü yana uzatır, öbür kolunu bükerek, bu sırada bedenini döndüğü yönden bükerek uzaklaştırır. Bu refleksin işlevi ve buna duyulan gereksinme açık değildir, ama bunu bebeğe rahimde bulunduğu sırada doğum sürecine katılmasına izin verdiği ve sonra da bedenin bir yanının öbür yanından yarı olarak kullanmayı öğrenmesine yardım ettiği düşünülmektedir.

Moro refleksi ise bir ürkme tepkisidir. Bu reflekste bebek duruştaki ani bir değişiklikte uyarılabilir. Uyarılmış bebek başını arkaya atar, sırtını kemer yapar, kollarını yana açar, sonra hızla bir kolunu göğsüne doğru çeker ve bedenini bükerek. Bu eylemlere çoğu zaman ağlama eşlik eder. (Gander ve Gardiner, 1981, çev: B. Onur,1993).

Bebeklikten Ergenliğe Temel Gelişim Süreçleri ve Özellikleri

Çocuk, doğmadan önce başladığı gelişim sürecine doğduktan sonra da devam eder. Psikologlar çocukta gözlenen bedensel ve hareketli gelişimi 4 temel evrede incelerler (Cüceloğlu,1994):

- a) 0-2 yaş arası (bebeklik dönemi)
- b) 2-5/6 yaş arası (ilk çocukluk dönemi)
- c) 5/6 -12 yaş arası (son çocukluk ve erinlik dönemi)
- d) 12 – 18 yaş arası (ergenlik dönemi)

Fiziksel Gelişim:

Bebeklik Döneminde Fiziksel Gelişim:

Bebeklik döneminde (0 – 2 yaş) fiziksel gelişim, doğum öncesinde olduğu gibi, doğum sonrasında da kalıtım ve çevrenin etkisiyle oluşmaktadır. Fiziksel gelişimin en hızlı olduğu ay, ilk aydır (*ABBT, 20. ifade*). Doğum sırasında bebeğin boyu hızla uzamaya başlar, ancak baş ilerledikçe uzama giderek yavaşlar. Örneğin bebek doğumdaki boy uzunluğunu, üçüncü ayın sonunda % 20, bir yaşına dek % 50, iki yaşına kadar ise % 75 oranında geliştirir. Benzer bir durum ağırlık için de geçerlidir. Bebek 5 aylık iken doğumdaki ağırlığının iki katına, 12 aylık iken üç katına ulaşır. Ancak ikinci

yaşın sonuna doğru, ağırlık artışında yavaşlama başlar. Kız bebekler, boy ve ağırlık açısından erkeklere oranla daha yavaş gelişirler. Fakat her iki cinsiyette de doğumdaki boy ile yetişkinlik dönemindeki ulaşılabilecek boy arasında bir ilişki vardır. Bununla birlikte diğer bedensel gelişme öğeleri için olduğu gibi, boy içinde beslenme ve çevre koşulları oldukça önemli bir etkidir (Aydın, 2000).

Yeni doğmuş bebeklerde baş, kol ve bacaklar ile gövde arasındaki oranlar henüz yetişkinlikteki şeklini almamıştır. Bu dönemde baş, toplam beden uzunluğunun dörtte biri kadarken, yetişkinlerde bu oran sekizde bire düşmektedir. Bacaklar, kollara oranla daha kısadır. Bu nedenle kol ve bacaklar, başa göre daha hızla gelişir. Örneğin yetişkinlikteki kol ve bacak uzunlukları, doğuma göre altı kat daha gelişmiştir.

Sinir sistemi gelişiminde de fiziksel gelişime benzer şekilde merkezden uçlara doğru bir eğilim vardır (*ABBT, 29. ifade*). Buna göre önce baştaki sinirler, daha sonra kol ve bacak sinirleri gelişir.

Bebek doğumdan sonra, solunum için yeterli ölçüde gelişmiş olan solunum borusu, burun, ağız boşlukları ve akciğerleri ile nefes alır. Ancak bebeklerin solunum yapma sayısı, yetişkinlere göre yaklaşık iki buçuk kat daha fazladır. Bebeklerin kalp atışları da yetişkinlere oranla iki kat daha fazladır.

Doğuşta, bebeğin bütün davranışları, refleks düzeydedir. Bebek, büyüdükçe yetkinleşen sinir, sindirim, dolaşım, boşaltım ve iskelet sisteminin gelişimine bağlı olarak bilinçli davranışlar gösterir. Bebeğin devinsel gelişiminin, sağlıklı bir bedensel olgunlaşmaya bağlı olduğu unutulmamalıdır. Buna göre örneğin, normal gelişen bebeğin, beşinci ayda kucakta oturabileceği ve baş hareketlerini kontrol edebileceği, altında ayda hareketli nesnelere yakalama girişimlerinde bulunabileceği, yedi aylıkken desteksiz oturabileceği (*ABBT, 16. ifade*), sekizinci ayda desteksiz ayakta durabileceği kabul edilmektedir (Yavuzer, 1998; Aydın, 2000).

Gerek besleme uzmanların ve gerekse çocuk doktorları tarafından özellikle anneler olmak üzere ebeveynlerin iki önemli konuya dikkati

çekilmektedir; anne sütünün önemi ve bebeklik döneminde yeni doğanlarda görülen ateş...

Bu nedenle ABBT' nin hazırlık aşamasındaki ifadeleri arasında yer almasına rağmen madde analizi sonucunda yer verilemeyen bu iki önemli konuda temel bilgilerin verilmesi gerekli görülmektedir.

Anne Sütünün Önemi

- Anne sütünün ısıtılması gerekmez, çünkü çocuk için en uygun sıcaklıktadır.
- Kullanıma hazırdır; işlem gerektirmez.
- Ek olarak temiz bir su kaynağı gerektirmez.
- Mikroorganizma barındırmaz.
- Temiz bir biberon veya temiz bir mama tabağı gerektirmez.
- Antijen alımını sınırlar.
- Protein alerjisi ve egzama olasılığını azaltır.
- Enfeksiyonları önleyici, koruyucu bakteriler ve viral antikorlar (immünglobülin A) içerir.
- Demir bağlayıcı laktoferrin maddesi ile demirden daha çok yararlanılmasını sağlar.
- Escherichia coli (eşeriya koli)' nin üremesini durdurur.
- Bunlardan başka, anne sütünde işlev ve önemi çok iyi bilinmeyen ve formüllerin çoğunda bulunmayan besinsel unsurlar bulunur (örneğin, kolesrol, taurin, nükleotidler).
- Ayrıca anne sütü, anne ile bebek arasındaki bağı kuvvetlendirir (Nichols, 1988; Fomon, 1993; Freed 1993 Behrman, Kliegman and Arvin,1996).

Bununla birlikte uzmanlar inek sütünün ise 1 yaşından önce ne şekilde olursa olsun kesinlikle verilmemesi gerektiğini; çünkü inek sütünün yüksek oranda solüt ve düşük oranda demir içermesi nedeniyle bebeklerde yüksek bir olasılıkla barsak kanamasına neden olacağını belirtmektedirler (Nichols, 1988; Behrman, Kliegman and Arvin,1996).

Bebeklerde ve Çocuklarda Ateş

Uzmanlara göre çocuklarda görülen ateş 3 ' e ayrılır.

- 1) Kısa süreli ateş
- 2) Tanı düşündürülen ateş
- 3) Nedeni bilinmeyen ateş

Ateş, aslında organizmanın bir bakteriye, bir enfeksiyona karşı reaksiyonudur. Diğer bir ifade ile organizmanın mücadelesidir. Bu nedenle, çocuklarda görülen ateşlerde hemen ilaç verilmemeli, biraz beklenmeli, eğer ateş 38 ° C' nin üzerine çıkmış ise öykü alınmalı ve fizik muayene yapılmalı, laboratuvar tetkikleri de alınmalıdır. Bütün bu değerlendirmeler yapıldıktan sonra ilaç düşünülmalıdır.

İlaç aslında bağışıklık (immün) sistemini olumsuz etkiler. Bu nedenle çocuklardaki ateşe, yetişkinlerdeki ateşten daha fazla dikkat edilmelidir. Bağışıklık sistemi yeterli ve sağlıklı 3-24 ay arasındaki çocuklar, bu ateşli durumu genellikle atlatacakları için ilaç başlanmaz. Öncelikle ılık duş aldırma, kıyafetlerini çıkartarak serinlemesini sağlama gibi yollara başvurulmalıdır. Ancak yine de her türlü ateş durumunda kan kültürü alınmalı ve laboratuvar sonucu beklenmelidir (Behrman, Kliegman and Arvin,1996; Chiu, Lin and Bullard, 1997).

Çocukluk Döneminde Fiziksel Gelişim

İlk Çocukluk Döneminde Fiziksel Gelişim:

Bu dönemde fiziksel gelişim, bebeklik dönemine göre daha yavaştır. Bu dönemde kızların, erkeklere oranla ince motor kasları hızla geliştiği için, denge sağlama makas kullanma veya kalem tutma becerileri erkeklere oranla daha başarılıdır.

Ağırlık ve boy arasındaki gelişmeler de 0 – 2 yaş dönemine göre geniş ölçüde yavaşlamıştır. Örneğin birinci yaş sonunda bebek doğum ağırlığının üç katına ulaşırken, altı yaşındaki çocuk doğum ağırlığının 7 – 8 katına erişir. Aynı şekilde dört yaşındaki bir çocuk, doğumdaki boyunun iki katına ulaşırken, altı yaşındaki çocuk, bundan 10 – 12 cm. daha uzundur (Aydın, 2000).

Bu dönemde, bebeklik dönemine oranla fiziksel gelişmedeki yavaşlamanın önemli nedenlerinden biri de iştah azalmasıdır; özellikle 4 yaşlarında iştah iyice azalmıştır (*ABBT, 19. ve 21. ifade*). Bunun iki temel nedeni vardır; birincisi fiziksel gelişimin yavaşlamasıdır ikincisi ise çocuğun artık çeşitli yemekler yemesi nedeniyle yemek zevki edinmesindedir (Özbaydar, 1987).

Son Çocukluk ve Erinlik Döneminde Fiziksel Gelişim:

Bu dönemde ilk çocukluk dönemine göre bedensel gelişme daha yavaştır. Yedi yaşındaki erkek çocukların boyu, ortalama 128 cm, on yaşına geldiklerinde ise 137 cm dolayındadır. Kız çocuklar erkek çocuklara oranla daha 5 – 6 cm daha kısadırlar (Cüceloğlu,1994; Aydın, 2000).

Ergenlik Döneminde Fiziksel Gelişim :

Bu dönemde iç salgı bezlerinin önemli bir yeri vardır ve salgı bezleri (erkeklerde testosteron, kızlarda estrogen) etkindir. Kızların ergenlik dönemine girdiklerinin en açık göstergesi adet kanamalarının başlamasıdır. Erkeklerin ergenlik dönemine girdiklerinin en önemli göstergesi ise vücut yapısındaki (kas dokularının artması) ve ses tonundaki (kalınlaşma) değişimlerdir.

Her iki cinsiyette, iskelet sisteminde ve kas dokularında görülen hızlı değişimler ergenleri sağlık açısından daha dayanıklı hale getirirken (*ABBT, 44. ifade*), bu dönemdeki hızlı değişimler ergenin bazı koordinasyon güçlükleri (sakarlık gibi) yaşamasına da neden olur (*ABBT, 45. ifade*) (Cüceloğlu,1994; Aydın, 2000).

Bilişsel Gelişim:

Bebeklik Döneminde Bilişsel Gelişim:

Biliş (cognition) terimi; dünyamızı öğrenmeyi ve anlamayı içeren zihinsel etkinlikler anlamına gelir. Yaklaşık olarak biliş kelimesi “düşünme” (thinking) ile eş anlamlıdır (Morgan,1977; çev. S. Karakaş ve diğ., 1981).

Piaget’ e göre bu dönem duyusal – motor evredir. Bu evrede bebek, dış dünyayı ve kendini keşfetmek için duyularını ve motor becerilerini kullanır.

Yaşamın ilk 18 ayında bebeğin öğrenmesi, algı ve hareketlerini organize hareket biçimi şeklinde düzenlemekten ibarettir. Zihinsel gelişimi ise, hareket ve algılardan oluşur. Süreç içerisinde bebeğin dünya hakkındaki bilgisi şekillendikçe, birbirine bağlı zihinsel gelişim evrelerinden geçer. Örneğin ilk iki yıla kadar çocuklarda *nesnelerin sürekliliği* (nesnelerin algı alanı dışında da var oldukları düşüncesi) yerleşmemiştir. 18. aydan itibaren çocuk, deneme-yanılma yoluyla değil, ilişki bilinci ile, kendisini kontrol ederek hareket eder (Yavuzer, 1998).

İlk Çocukluk Döneminde Bilişsel Gelişim:

Piaget bu döneme, operasyon öncesi adını vermektedir. Bu dönemde, daha önce kazanılan iç temsil süreçleri daha karmaşık ve çok yönlü olmaya başlar. Çocuk bu dönemde kelime kullanmaya ve ilkel bir düzeyde ilk olarak bir sembol ile bu sembolün temsil ettiği nesne arasındaki ilişkiyi anlamaya başlar. Kelime ile nesne arasındaki ilişkiyi anlayan çocuk, böylece önüne açılan yeni dünyayı keşfetmeye başlar. Bu sayede çocuk yavaş yavaş gerçek yaşama hazırlanır. (Cüceloğlu,1994).

Piaget' e göre, bilişsel gelişime yön veren beş temel ilke vardır;

- 1) Şema (çocuğun uyarınları anlamlı kılmak için kullandığı referans çerçevesi)
- 2) Olgunlaşma (biyolojik gelişimin yanı sıra organizmanın geçirdiği yaşantılar sonucu kazandığı deneyimler)
- 3) Yaşantı (deneme – yanılma yoluyla öğrenme)
- 4) Uyum (organizmanın belir bir uyarın grubuna düzenli ve tutarlı tepkiler geliştirme yeterliliği)
- 5) Özümleme ve örgütleme (iç ve dış uyarıcıların bilişsel olarak kodlanması, algılanması ve düzenli bir davranış örüntüsü olarak yansıtılması).

Piaget' e göre bu dönemde çocuklar konular arasında henüz mantıksal ilişkiler kuramazlar (Aydın, 2000).

Son Çocukluk ve Erinlik Döneminde Bilişsel Gelişim:

Piaget ' nin somut işlevsel evre adını verdiği bu dönemde çocuklar hızlı bir bilişsel gelişme gösterirler (*ABBT, 46. ifade*). Ayrıca bir olayı diğer insanların gözünden görmeye başlarlar. Gerçek dünya ile hayal dünyası arasındaki farkı da kavramaya başlarlar (Cüceloğlu,1994).

Ahlak gelişimi de bu dönemde başlar ve özellikle 10 yaşlarında çocuklar olumlu davranışlar sergilemeye (*ABBT, 35. ifade*) başlarlar. (Gander ve Gardiner, 1981, çev: B. Onur,1993; Özbaydar, 1987).

Ergenlik Döneminde Bilişsel Gelişim :

Piaget' nin soyut işlemsel evre adını verdiği bu dönemde çok yönlü, soyut ve analitik düşünme başlar (*ABBT, 47. ifade*). Ergen artık yetişkin dünyası ile tam bir iletişime geçmeye hazırdır çünkü bilişsel gelişimin en son aşamasına gelmiştir. Ancak bu durum her bireyde gözlenmeyebilir. Bilimsel düşüncenin ve mantıksal konuşmanın son derece önem verildiği batı uygarlığında bile, yetişkinlerin ancak % 60' sının tüm soyut işlemsel operasyonları geliştirebildiği tahmin edilmektedir. Çünkü Piaget' e göre bu durum bir etkileşim olayıdır (*ABBT, 31. ifade*). Başka bir deyişle, bilişsel bakımdan soyut işlemlere hazır hale gelen birey, çevreden bu yönde uyarım ve teşvik görürse gelişimini tamamlar aksi halde bu tip düşünmeden uzaklaşır (Cüceloğlu,1994).

Dil Gelişimi:

Araştırmalar, çocuğun doğar doğmaz sese karşı duyarlı olduğunu göstermektedir. Örneğin yüksek seslere, bebeklerin ürküntü duydukları için ağlayarak, öte yandan sıcak ve sevecen seslere ise gülümseyerek karşılık verdikleri bilinmektedir. Bu durum, bebeğin doğuştan sesleri işleme kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir. Şu halde işleme olgusu, dil gelişiminin belirleyici değişkenidir. Bebekler ilk altı ayda konuşma sesinin tonu ve renklerine göre belirlenen bir algı sistemine sahiptir. Başka bir anlatımla bebek, kendisiyle iletişime giren yetişkinlerin jest ve mimiklerine, beden hareketlerine ve ses tonuna odaklanmıştır.

İlk bebeklik döneminde bebeklerin konuşma biçimi cıvılda olarak tanımlanır. Bu dönemde bebek, anlamsız sesler çıkararak kendisiyle iletişim kurmaya çalışan insanlara tepki verir. Konuşmada asıl önemli gelişme iki yaş dolayında başlar.

İlk çocukluk döneminin sonuna gelindiğinde küçük çocukların çoğu yapı ve gramer açısından yetişkinlerinki gibi cümleleri anlayabilir ve yaratabilir. Ancak , bazı gramer yapılarını ileri bir zamana kadar anlayamazlar (Özbydar, 1987; Onur,1993 ; Cüceloğlu,1994; Aydın, 2000).

Görüldüğü üzere, özellikle bebeklik döneminde hemen her gelişim alanında hızlı değişimler olmaktadır. Çocukları büyümüş bazı anne-babaların, ilk kez bebek sahibi olmuş anne – babalara “bebeğinizin bu dönemini doya doya yaşayın ve fotoğraflayın; çünkü, çocukların bu dönemleri öyle hızlı geçiyor ki fark edemiyorsunuz bile” şeklinde öğütler vermeleri belki de bu nedenle nedensiz değildir.